

MREŽA ODBORA ZA LJUDSKA PRAVA U SRBIJI (CHRIS)

SRBIJA

**Izveštaj koji se podnosi na osnovu Člana 25, paragraf Okvirne konvencije za
zaštitu nacionalnih manjina**

Septembar 2007

PODRŽAO

FOND ZA OTVORENO DRUŠTVO – SRBIJA

Osnovna ideja Mreže odbora za ljudska prava u Srbiji¹ u izradi Alternativnog izveštaja o primeni Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina² bila je da radi objektivnijeg prikazivanja položaja manjinskih zajednica u njegovu izradu direktno uključi predstavnike nacionalnih saveta nacionalnih manjina, predstavnike NVO i stručnjake koji se bave ovom tematikom. Izveštaj zbog toga predstavlja sintezu pojedinačnih izveštaja sledećih aktera:

Stručnjaci:

- Prof. Dr Saša Kicošev (demografski podaci)
- Dr Dubravka Valić-Nedeljković (mediji)
- Mr Aleksandra Vujić (sinteza svih izveštaja, osvrt na Mišljenje Savetodavnog komiteta i Rezoluciju Komiteta Ministara u vezi sa prvim državnim izveštajem)

Organizacije:

1. Mreža odbora za ljudska prava u Srbiji (CHRIS)
2. Nacionalni savet bugarske nacionalne manjine
3. Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine
4. Nacionalni savet grčke nacionalne manjine
5. Nacionalni savet romske nacionalne manjine
6. Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine
7. Kreativni centar Caribrod
8. Centar za multikulturalno obrazovanje, Preševo
9. Sandžački odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda, Novi Pazar
10. Bošnjačka zajednica kulture „Preporod“
11. Građanski forum – Novi Pazar
12. Građanska akcija za ljudska prava – Priboj
13. Savez Vlaha Srbije
14. Društvo za kulturu Rumuna-Vlaha Srbije “Pravoslavni Rumuni”
15. Društvo za očuvanje i razvoj jezika, kulture i religije Vlaha iz Pomoravskog regiona
16. Odbor za ljudska prava Negotin
17. Udruženje “Lunjina”, Beograd

Informacije u vezi sa Normativnim delom izveštaja videti u Alternativnom izveštaju Vojvođanskog centra za ljudska prava.

Stavove i mišljenja Mreže CHRIS odražavaju samo oni delovi izveštaja koje je Mreža CHRIS potpisala.

¹ Mrežu čine 6 organizacija: Odbor za ljudska prava Niš, Odbor za ljudska prava Negotin, Odbor za ljudska prava Vranje, Odbor za ljudska prava Valjevo, Građanski forur – Novi Pazar i Vojvođanski centar za ljudska prava – Novi Sad, u daljem tekstu: Mreža CHRIS

² U daljem tekstu: OKNM

UVOD

Informacije o etničkim grupama obuhvaćenim izveštajem

Albanci

Mreža odbora za ljudska prava u Srbiji (CHRIS)

Narod sa veoma izraženim stepenom teritorijalne koncentracije, od kojeg 88,8% od ukupnog broja živi u opštinama Preševo i Bujanovac, odnosno na krajnjem jugu Srbije. Mada su pripadnici albanske nacionalne manjine prethodna dva popisa bojkotovali, sadašnji broj Albanaca se može smatrati realnim, jer se gotovo u potpunosti poklapa sa brojem lica kojima je albanski maternji jezik.

Centar za multikulturalno obrazovanje, Preševo

Opštine Preševo, Bujanovac i Medveđa se nalaze se na jugu Srbije, na granici sa Kosovom i Makedonijom. Za vreme Otomanskog carstva ovaj region je bio integralan deo Kosovskog Vilajeta. Posle 1918. godine, Preševo i Bujanovac pripali su Skopskoj Županiji (Zupa of Skopje), a podelom u banovine, Vardarskoj Banovini sa centrom u Skoplju.

Posle Drugog svetskog rata, opštine su ostale u sastavu Republike Srbije. Njihova teritorija obuhvata prostor od 1249 km² (Preševo 264 km², Bujanovac 461 km², Medveđa 524 km²)³. Prema popisu stanovništva iz 1991. godine u ovim opštinama živi 100.609 stanovnika (od toga 67.836 Albanaca), a prema popisu stanovništva iz 2002. godine 88.966 stanovnika (od toga 57.595 Albanaca).

Tabela 1: Nacionalna pripadnost stanovništva prema podacima iz 1991. godine

Nacionalnost	Preševo	Bujanovac	Medveđa
1. Albanci	34 992 – 89.95%	29 588 – 60.08%	3 832 – 28.67%
3. Srbi	3 206	14 660 – 29.58 %	8 194 - 61.30%
4. Romi	502	4 408 – 8.95%	119
5. Ostali	240	582	1223

Tabela 2: Nacionalna pripadnost stanovništva prema podacima iz 2002. godine.

Nacionalnost	Preševo	Bujanovac	Medveđa
Albanci	31 098 – 89.09 %	23 681 – 54.69 %	2 816 – 26.17%
Srbi	2 984 – 8.55 %	14 782 – 34.14%	7 163 – 66.57 %
Romi	322 – 0.92 %	3 867 – 8.93 %	109 – 1 %

Podaci ukazuju na činjenicu da se 2002. godine, broj stanovnika u pomenutim opštinama u odnosu na 1991. godinu smanjio za 11.643 ili za 11.57% lica, odnosno kada je reč o pripadnicima albanske nacionalne manjine za 10.241 ili 15.09%. Budući da je priraštaj stanovništva u ove 3 opštine sličan priraštaju na Kosovu (a koji je najveći u Evropi), uzroci pada broja stanovništva u popisima su sledeći:

- U popisu iz 2002. godine nisu bili obuhvaćeni građani koji su duže od godinu dana boravili u inostranstvu
- Za vreme oružanog konflikta 1999. godine, jedan broj albanskog stanovništva je napustio svoje domove i nije se više vratio u njih zbog bezbednosnih i socijalnih razloga.

Romi

³ Kroz Bujanovac i Preševo prolaze vazne drumske i železničke saobraćajnice.

Nacionalni savet romske nacionalne manjine

Prema istraživanjima pripadnika Nacionalnog saveta romske nacionalne manjine i pojedinih stručnjaka i institucija koje se bave njihovim načinom života i običajima, Romi čine oko 10% stanovništva u Srbiji, dok po drugim procenama ova populacija broji od 600.000 do 1.000.000 lica. Najveća koncentracija Roma je u južnoj i centralnoj Srbiji: Bujanovac (oko 8.000), Vladičin Han (6000 – 7000), Surdulica (oko 8000), Vranje (oko 10.000), Ileskovačka opština (oko 10.000), Niš (oko 10% stanovnika).

U Srbiji nema opštine u kojoj ne žive Romi, ali se u mnogima od njih izjašnjavaju kao Srbi. Srpsko-crnogorski Romi su većinom pravoslavne i muslimansko-sunitske veroispovesti, dok je broj Roma-katolika i Roma-protestanata manji. Ima i onih koji ne prepoznaju svoje konfesionalno poreklo.

Bošnjaci

Mreža odbora za ljudska prava u Srbiji (CHRIS)

Posle raspada bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije⁴, od nekadašnjih Muslimana u etničkom smislu nastali su Bošnjaci. Oni danas u centralnoj Srbiji imaju daleko veću brojnost od deklariranih muslimana, dok je u Autonomnoj Pokrajini Vojvodini⁵ situacija dijametralno suprotna. Bošnjaci su najbrojniji u delovima centralne Srbije gde imaju svoju etničku dominaciju (Novi Pazar, Sjenica, Tutin ...), dok se u delovima u kojima nisu dominantni češće izjašnjavaju kao muslimani u etničkom smislu.

Sandžački odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda, Novi Pazar

Referendumom Crne Gore⁶ i raspadom Državne zajednice Srbija i Crna Gora, bošnjačka zajednica je razdvojena između dvije odvojene samostalne države, uprkos povezanosti Bošnjaka u «srpskom» i «crnogorskom» dijelu Sandžaka. Kada se danas govori o Sandžaku, misli se na deo Sandžaka u Srbiji (Novi Pazar, Tutin, Sjenica, Nova Varoš, Prijepolje i Priboj) ili još uže, samo na 3 opštine: Novi Pazar, Sjenicu i Tutin, dok se drugi dio Sandžaka u Republici Crnoj Gori, sve manje pominje.

Bugari

Mreža odbora za ljudska prava u Srbiji (CHRIS)

Uglavnom naseljavaju jugoistočne delove centralne Srbije, a svoju etničku dominaciju imaju u opštinama Bosilegrad i Dimitrovgrad. Ovu etničku grupu karakterišu veoma nepovoljne biološko-demografske karakteristike.

Kreativni centar Caribrod

Bugari imaju status nacionalne manjine, odnosno narodnosti od 1945. Najviše ih je u opštinama Dimitrovgrad i Bosilegrad, kao i u delovima opština: Pirot, Babusnica i Surdulica. U APV žive Bugari-katolici, takozvani Banatski Bugari, koji naseljavaju uglavnom selo Ivanovo kod Pančeva i okolinu Kovina i Zrenjanina. Posle II Svetskog rata, u Srbiji je prema zvaničnim podacima bilo oko 60.000 Bugara, dok je danas njihov broj tri puta manji. U odnosu na pripadnike ostalih nacionalnosti procenat zatočenih Bugara na Golom Otoku bio je najveći. To je ostavilo dubok psihološki trag na ovu manjinsku zajednicu i jedan je od glavnih uzroka njene mimikrije i konvertiranja u Jugoslovene i Srbe. Višedecenijsko siromaštvo i geografska disperzija Bugara, praćena oskudnom komunikacijom njenih pripadnika, dodatno su uticali na višegodišnju nemogućnost Bugara da se samoorganizuju i artikulišu sopstveni manjinski prostor.

Vlasi

Mreža odbora za ljudska prava u Srbiji (CHRIS)

⁴ U daljem tekstu: SFRJ

⁵ U daljem tekstu: APV

⁶ 2006. godine

Vlasi su autohtono stanovništvo u istočnoj Srbiji. Po pitanju njihovog identiteta postoje četiri stanovišta:

- Vlasi ili Rumuni su jezička sinonimija, a to je jedan narod, sa jednim korenom i jednim jezikom⁷
- U istočnoj Srbiji žive samo Rumuni, Vlasi ne postoje
- Vlasi su poseban narod
- Vlasi su romanizovani Srbi.█

U popisima se njihova brojnost može pratiti tek tokom druge polovine 20. veka. Interesantno je da su i ranije (u popisu iz 1961. godine) i u popisu iz 2002. godine, kao svoju samobitnost smatrali pre maternji jezik nego etničku opredeljenost. U popisu iz 1961. godine kao «Vlah» se deklariralo samo par hiljada ljudi, dok je vlaški kao maternji jezik, definisalo preko 100.000 lica. U poslednjem popisu broj deklariranih Vlaha je u odnosu na pomenuti popis iz 1961. godine porastao na 39.953 lica, dok je broj lica kojima je vlaški maternji jezik opao na 54.726, ali je još uvek veći od broja etnički deklariranih Vlaha.

Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine

Vlasi predstavljaju autohtono stanovništvo severoistočne Srbije, koje je deo Dako-rumunskog roda i jedno od mnogobrojnih tračkih plemena koja su naseljavala istočni deo Balkanskog poluostrva. Danas naseljavaju prostor između Velike Morave i Timoka, južno od Dunava do linije Paraćin-Zaječar, odnosno do planine Rtanj. Po svom jeziku, nošnji, muzici-folkloru, običajima i verovanjima neosporno i prepoznatljivo se razlikuju od većinskog srpskog stanovništva sa kojim žive na istim prostorima.

Srpsko stanovništvo svoje sunarodnike naziva *Vlasima*, a naziv «*Rumun*», koji u njima izaziva negativne reakcije se retko koristi. U isto vreme, Vlasi sebe isključivo nazivaju *Rumânii*⁸ (Rumuni), dok izraz *Vlah* na njihovom maternjem jeziku ne postoji. Međutim, kako se školovanje ove populacije, od najnižeg do najvišeg stepena, odvijalo i odvija isključivo na srpskom jeziku, u zajednici se odomaćio i izraz *Vlah*.

Vlasi severoistočne Srbije koriste dva narečja dako-rumunskog jezika:

- oltensko-muntensko narečje, koje čini osnovu rumunskog književnog jezika (u uskom pojasu pored granice sa Rumunijom i Bugarskom, od Kladova preko Negotina do Zaječara)
- banatsko narečje (koje je rasprostranjenije).

Narodni govor Vlaha severoistočne Srbije⁹ se ne razlikuje mnogo od narodnog govora Rumuna u Rumuniji (razlike nisu suštinske prirode, a ukoliko postoje, rezultat su istorijskih, političkih, ekonomskih i kulturoloških prilika i okolnosti), ali po svojim obeležjima odstupa od rumunskog književnog jezika, koji predstavlja njegovu modernizovanu varijantu.

Cincari

Društvo «Ljunjina»

Cincari su deo nekadašnjeg romanskog stanovništva, koje je bilo naseljeno na severnoj, polovini Balkanskog poluostrva. Poreklom potiču od tračko-ilirskih plemena koja su se tokom istorije mešala sa keltskim, slovenskim i grčkim narodima. Sebe nazivaju Armnima, u nauci Aromunima, a u Srbiji su poznati pod imenom Cincari¹⁰.

⁷ Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine i Savez Vlaha Srbije (Društvo za kulturu Rumuna-Vlaha Srbije "Pravoslavni Rumuni", Društvo za kulturu Vlaha - Rumuna Srbije "Ariadnae Filum", Društvo za očuvanje i razvoj jezika, kulture i religije Vlaha iz Pomoravskog regiona, Centar za etničku saradnju i Vlaška demokratska stranka Srbije) zagovaraju opciju da su Vlasi Rumuni, jedinstven narod, sa istim jezikom.

⁸ Reč *Rumânii* se u vlaškoj populaciji koristi i za etničko određivanje svih Rumuna: u Banatu, Rumuniji, Ukrajini, Bugarskoj, itd.

⁹ U daljem tekstu: vlaško-rumunski jezik

¹⁰ U Makedoniji ih zovu Vlasima, u Grčkoj vlahofonim Jelinima. U vreme Vizantije, Grci su se kao i Cincari nazivali Romejima, tj. Rimljanima, neki ih i sada nazivaju raznim drugim imenima, kao što su: Ramani, Kucovlasi, Macedovlasi, Karavlasi, Maravlasi itd.

U velikom broju su došli u Srbiju iz severne Grčke, južne Makedonije i srednje Albanije, sredinom XIX veka. Naseli su se kao trgovački i zanatlijski stalež u gradovima Šumadije, APV, Kosova i južne Srbije i odigrali veliku ulogu u formiranju srpske čaršije i građanskog staleža. U znatnoj meri su doprineli razvoju moderne kulture u Srbiji.

Oko 1890. godine, na prostoru današnje Srbije živelo je oko 150.000¹¹ Cincara, a danas je teško odrediti njihov broj, jer o tome ne postoje dublja istraživanja. Podaci poslednjeg popisa stanovništva u Srbiji ne daju tačnu sliku o njihovom broju, jer su mahom asimilovani, te se mlađe generacije ne izjašnjavaju o svom poreklu, čak ni kada su im oba roditelja Cincari ili delimično Cincari. Prema gruboj proceni samo u Beogradu živi najmanje 10.000 "čistih" Cincara ili lica kojima su to bili bliže preci, majka ili otac¹².

Grci

Nacionalni savet grčke nacionalne manjine

U poređenju sa velikim talasima pomeranja grčkog stanovništva, doseljavanje Grka u srpske krajeve nije bilo toliko masovno, ali je imalo dugu tradiciju. Arheološki nalazi u sadašnjim srpskim krajevima ukazuju na prisustvo Grka još u antičko vreme.

Doseljavanja Grka u Srbiju u prvoj polovini XX veka posledica su prisilnih migracija ispoljenih u tri veća talasa: posle Pontskog progona 1915, posle Maloazijske katastrofe 1922. godine i po okončanju građanskog rata u Grčkoj 1945-1948. godine (i nekoliko manjih kao što je talas izazvan svetskom ekonomskom krizom). Smatra se da je oko 10.000 Grka prisilno doseljeno u Srbiju od 120.000 prognanih iz Zapadne Trakije, 1912-1913. godine iz Bugarske, 1918-1928 iz Makedonije i Zapadne Trakije posle bugarske okupacije 1941. godine. Daleko su precizniji podaci o Grcima izbeglicama pri kraju prve polovine XX veka. Evidentirano je 25.766 Grka od kojih je 8929 primilo jugoslovensko državljanstvo u prvim godinama po doseljavanju.

U drugoj polovini XX veka, počev od sedamdesetih godina u Srbiju su se doseljavali Grci iz edukativnih, a pri kraju XX veka iz poslovnih razloga. U strukturi današnjih Grka u Srbiji po pravnom statusu izdvajaju se stalno i privremeno nastanjeni dok se najveći deo njih ubraja u Srbe grčkog porekla.

Prema istraživanjima Udruženja, u Srbiji danas živi preko 4500 građana koji su poreklom Grci, ali se izjašnjavaju kao Srbi.

Član 1.

Zaštita nacionalnih manjina i prava i sloboda pripadnika tih nacionalnih manjina sastavni je deo zaštite ljudskih prava i kao takva spada u oblast međunarodne saradnje.

Normativni okvir

%

Primena

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

"Aromuni potomci starog polulatinizovanog stanovništva, primili su u toku srednjeg veka vizantijsku civilizaciju. Tako su dobili nekoliko karakteristika, koje su preneli na Slovence pretapajući se u njih. U dosta oblasti Balkanskog poluostrva, kao i u Rumuniji, Sloveni i Aromuni su se tako izmešali da su formirali slovenske ili rumunske grupe prema tome da li je preovladao jedan ili drugi element" - Jovan Cvijić: *Balkansko poluostrvo i južnoslovenske zemlje*, str. 18

"Korene ovoga naroda treba tražiti u simbiozi srednjobalkanskih tračkih plemena, Tribala, Meza, Tračana, Dačana i Kelta. Dolaskom Južnih Slovena na Balkan, nastaje delimična asimilacija ovih starosedeoce Balkana i Slovena" - Vojislav Stojanović: *Etnogeneza nastanka Vlaha*, str. 9

¹¹ Prema podacima naučnika Vajganda

¹² Društvo "Lunjina" raspolaže sa oko 1.300 adresa lica u Beogradu cincarskog porekla, a broj bi se mogao povećati za 3 do 4 puta. Za mnoge se ne zna, jer nisu organizovani.

Aktivnosti bošnjačkih institucija, organizacija i političkih faktora, kao i saradnja Srbije sa drugim državama i faktorima međunarodne zajednice, naročito Savetom Evrope i OEBS-om, rezultirala je priznavanjem statusa bošnjačke nacionalne manjine.

Član 2.

Odredbe ove konvencije primenjuju se u dobroj veri, u duhu razumevanja i tolerancije i u skladu sa načelima dobrosusedstva, prijateljskih odnosa i saradnje među državama.

Normativni okvir

%

Primena

Centar za multikulturalno obrazovanje, Preševo

S obzirom da se Preševo, Bujanovac i Medveđa nalaze na samoj granici sa Makedonijom i Kosovom, albanska nacionalna manjina je veoma zainteresovana da Republika Srbija ima dobrosusedske odnose sa njima, kao i sa Albanijom, u cilju razvijanja ekonomske, kulturne, prosvetne, informativne i druge saradnje.

Iako su u poslednje vreme organizovane obostrane posete najviših državnih predstavnika iz Republike Srbije i Republike Albanije, odnosi između ovih država još uvek nisu zadovoljavajući niti ugovorno regulisani (na primer, u pogledu univerzitetske saradnje).

Albanska nacionalna manjina u pomenutim opštinama ne može da razvija normalnu saradnju sa Albancima sa Kosova, jer Srbija ne priznaje UNMIK-ove legitimacije.

Pored velikog angažovanja lokalne samouprave da se otvare malogranični prelazi sa Makedonijom u cilju ostvarivanja lakših kontakata i saradnje između naroda koji su decenijama živeli u istoj državi i imaju veoma bliske rodbinske veze, srpska država ne pokazuje interesovanje za to.

Otežavajući elemenat u pogledu međugranične saradnje sa Kosovom i Makedonijom predstavljaju i činjenice da administrativnu granicu sa Kosovom nadgleda žandarmerija, a da je granicu sa Makedonijom sve do 12.01.2007. godine nadgledala Vojska Republike Srbije (sada je u nadležnosti policije kao u ostalim delovima zemlje).

Poslednje dve godine, u organizaciji i podršku East West Institute, započela je prekogranična saradnja Preševa, Gnjilana, Kumanova i Trgovišta u vidu saradnje osnovnih škola u sportskim aktivnostima i Radio i Televizijskih kuća.

Bošnjačka zajednica kulture „Preporod“

Odredba se ne primjenjuje podjednako u Srbiji i Bosni i Hercegovini¹³. Naime, za razliku od Bošnjaka u Srbiji koji se tretiraju kao nacionalna manjina, Srbi u BiH nemaju status manjine iako ne predstavljaju većinski narod. Odredbe *OKNM* bi trebalo dosledno sprovoditi u obe države, jer je u suprotnom bošnjački narod u Srbiji u odnosu na Srbe u BiH u pravnom smislu degradiran.

Preporuke

Centar za multikulturalno obrazovanje, Preševo

- Otvoriti dva malogranična prelaza prema Makedoniji: Mirotovac/Lojane i Sopot/Strezovce.
- Priznati UNMIKOV-e legitimacije.

Građanski forum – Novi Pazar

¹³ U daljem tekstu: BiH

- Odredba ovog člana bi morala biti regulisane međudržavnim ugovorima sa susednim državama: Hrvatskom, BiH, Makedonijom i Crnom Gorom u cilju regulisanja recipročnog statusa novonastalih etničkih manjina.

Član 3.

1 Svaki pripadnik nacionalne manjine ima pravo da slobodno bira da se prema njemu ophode ili ne ophode kao takvom i neće doći u nepovoljan položaj zbog takvog opredeljenja ili vršenja prava vezanih za to opredeljenje.

2. Pripadnici nacionalnih manjina mogu da vrše ona prava i uživaju slobode koje proizilaze iz načela sadržanih u ovoj okvirnoj Konvenciji, pojedinačno ili u zajednici s drugima.

Paragraf 1 člana 3

Normativni okvir

%

Primena

Mreža odbora za ljudska prava u Srbiji (CHRIS)

Osvrt na Mišljenje Savetodavnog komiteta

Rasprave u vezi sa međusobnim odnosima između rumunske i vlaške zajednice još uvek traju¹⁴. One su po pitanju etnogeneze Vlaha aktuelne i u okviru same vlaške i rumunske zajednice i u pogledu države koja je neodlučna koji stav da zauzme kada je reč o poreklu i jeziku Vlaha. Za razliku od Bunjevaca u APV koji su pozdravili pojavljivanje posebnih popisnih rubrika (Hrvati i Bunjevci), deo Vlaha izražava nezadovoljstvo zbog nepostojanja zajedničke rubrike u popisima: Vlasi-Rumuni, jer smatra da ovaj nacionalni korpus ne treba veštački razdvajati. Po njima bi se jedinstvenom rubrikom našlo rešenje za obe grupacije, s obzirom na to da se rumunska zajednica u istočnoj Srbiji radije opredeljuje za naziv «Vlasi», a rumunska zajednica u APV za naziv «Rumuni».

Većina predstavnika bošnjačke nacionalne manjine koja je radila na ovom izveštaju, zauzima stav da nametanje statusa nacionalne manjine Bošnjacima predstavlja oblik degradacije i diskriminacije, budući da su do nedavno imali status konstitutivnog naroda. Takođe je zastupljeno mišljenje da većinski narod bolje tretira Bošnjake kada ih ne dovodi u direktnu vezu sa muslimanima.

Uprkos stavu Savetodavnog komiteta da je popisom stanovništva u aprilu 2002. godine, načinjen značajan pomak u pogledu sprovođenja ovog člana¹⁵, jedinstven stav pripadnika bošnjačke, vlaške i bugarske nacionalne manjine koji su učestvovali u pisanju ovog izveštaja, bio je da je u poslednjem popisu načinjeno niz nepravilnosti, zbog kojih su popisni rezultati netačni, odnosno da je zbog njih iskazani broj njihovih pripadnika daleko manji od onog koji postoji u stvarnosti.

Centar za multikulturalno obrazovanje, Preševo

Na jugu Srbije nisu zabeleženi slučajevi diskriminacije Albanaca u pogledu nacionalnog opredeljenja ili vršenja prava vezanih za to opredeljenje.

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

Prema mišljenju jednog dijela Bošnjaka, umesto termina «nacionalna manjina», treba koristiti izraz «narod», jer izraz nacionalna manjina zvuči diskriminatorski. Koren ovakvog razmišljanja leži u činjenici da su Bošnjaci u bivšoj Jugoslaviji bili narod, koji se nazivao muslimanina, te da prelazak sa riječi narod na nacionalna manjina predstavlja oblik njihovog nipodaštavanja.

¹⁴ Mišljenje, član 3/26

¹⁵ Mišljenje, član 3/29

Naziv Bošnjak se sve češće upotrebljava i među političkim činionicima u medijima i javnosti.

Popisni podaci Republičkog zavoda za statistiku iz Beograda i registri pojedinih matičnih službi su netačni, jer se ne ažuriraju redovno i ne prate učestale migracije na prostoru Sandžaka. Sa ovim problemima se najčešće suočavaju raseljena ili doseljena lica bošnjačke nacionalnosti.

Pripadnici većinskog naroda i nacionalnih manjina imaju veću distancu prema Bošnjacima ukoliko imaju utisak da se Bošnjacima pomaže kao muslimanima. Veliki broj pripadnika većinskog naroda poredi Bošnjake sa Albancima sa Kosova.

Građanski forum – Novi Pazar

Iako se prema odredbi novog *Ustava* iz 2006. godine, dostignuti nivo ljudskih i manjinskih prava ne može se smanjivati“ (čl.20 st.2), prava Bošnjaka (Muslimana) su u poređenju *Ustavom* iz 1992. godine umanjena, a u odnosu na *Ustav* iz 1974. godine drastično umanjena – muslimani (Bošnjaci) su 1974. godine bili konstitutivni narod, dok su u novom *Ustavu* svrstani u grupu „svih građana“ koji žive u Srbiji (čl.1).

Svedočeći po brojnim ostacima i spomenicima kulture, Bošnjaci su autohtoni narod, ne samo na prostoru Sandžaka, već i u Podrinjskim opštinama (uprkos njihovoj maloj zastupljenosti).

Podaci popisa iz 2002. godine za Novi Pazar nisu tačni. Bošnjaka ima oko 10.000 više, nego što je iskazano popisom.

Bošnjačka zajednica kulture „Preporod“

Bošnjaci se u Srbiji individualno i kolektivno osjećaju konstitutivnim narodom i ne smatraju sebe nacionalnom manjinom, ni u lingvističkom ni u nacionalnom smislu. Nametanje manjinskog statusa Bošnjacima, predstavlja kršenje njihovih osnovnih ljudskih prava.

U područjima u kojima su Bošnjaci homogeno i autohtono naseljeni, posljednji popis je falsifikovan.

- **Opština Tutin.** Opštinska popisna komisija je izjavila da u opštini živi preko 36.000 Bošnjaka, dok je država priznala broj od 29.000 hiljada njenih pripadnika.

Sandžački odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda, Novi Pazar

Opština Nova Varoš. Položaj Bošnjaka je danas gori nego što je bio pre 2000. godine. Naime, od 2000. godine je prisutan tihi bojkot Bošnjaka od strane pripadnika srpske nacionalnosti, uočljiv u svim sferama života - od anonimnih poziva, preko izbegavanja kupovine robe u radnjama čiji su vlasnici Bošnjaci, do odnosa u javnim službama.

Bošnjake Srbi u ovoj opštini, ne zovu tim imenom, već muslimanima nipodaštavajući time njihov nacionalni identitet¹⁶.

Nacionalni savet bugarske nacionalne manjine

Većina Bugara u Srbiji smatra da korišćenje i potenciranje termina «nacionalna manjina» za Bugare sa istorijskim nasleđem kakvo imaju¹⁷, permanentno podseća njihove pripadnike da su marginalizovani i manje vredni od većinskog naroda. Zbog toga je Nacionalni savet mišljenja da bi naziv Nacionalni savet bugarske nacionalne manjine trebalo preimenovati u Nacionalni savet Bugara u Srbiji, a termin „bugarska manjina“ u „bugarska zajednica“.

¹⁶ Vlast u opštini Nova Varoš formirale su Srpska socijalistička partija, Srpska radikalna stranka i Pokret snaga Srbije.

¹⁷ Bugari u Srbiji nisu došli seobom, već vekovima naseljavaju prostore na kojima danas žive, a koja su 1920. godine pripala Srbiji ratnom reparacijom kojom je Bugarska platila izgubljen rat. Srpske vlasti su nakon toga počele sa nasilnim menjanjem ličnih imena pripadnika bugarske nacionalnosti, imena škola, došlo je do proterivanja bugarskih učitelja i sveštenih lica (uz zapošljavanje srpskih i crnogorskih) i zabranjena je upotreba bugarskog jezika i pisma, kao i izjašnjavanje kao takvih (deljena su im lična dokumenta u kojima je pisalo da su Srbi).

Nacionalni savet ne priznaje rezultate poslednjeg popisa, zbog grubog kršenja volje građana prilikom unosa podataka.

Nacionalni savet romske nacionalne manjine

Romi su izloženi diskriminaciji i segregaciji zbog svoje nacionalne pripadnosti, a kod većinskog i drugog stanovništva su zastupljeni negativni stereotipi i predrasude prema njima. Razlozi tome su:

- netolerancija prema različitosti i Romima posebno
- nedostatak ličnih kontakata sa Romima da bi ih bolje upoznali
- nedovoljno znanje o romskoj istoriji, kulturi i tradiciji
- porast nacionalizma u Srbiji poslednjih godina.

Način života Roma se najčešće tumači kao posledica njihovog kulturološkog i etničkog sistema vrednosti, a ne kao rezultat siromaštva i marginalizacije. U slučajevima kada Romi žive u getoiziranim sredinama, neromi ih "tolerišu", iako se zapravo radi o negiranju njihovog postojanja i problema sa kojima se suočavaju, a kada pokušaju žive normalan život, da se školuju i rade, bivaju izloženi diskriminaciji i većinski narod i druge etničke zajednice imaju prema njima izraženu socijalnu distancu.

Gotovo da nema Roma koji nije doživeo neki oblik diskriminacije zbog toga što je Rom: od nemogućnost zapošljavanja (čak i kada poseduje potrebne kvalifikacije), teškoća prilikom komuniciranja sa državnim službama zbog nevoljnosti nadležnih službi da se bave Romima, do omalovažavanja i ponižavanja, verbalnih i fizičkih napada od strane neroma i diskriminacije od strane policije (na primer, izricanja većih kazni za sitne prestupe).

Zbog pomenutih problema, Romi se ne osećaju prihvaćenima, a to doprinosi njihovoj "dobrovoljnoj" izolaciji koja stvara nove stereotipe o njima, poput onih da im «takav način života odgovara». U isto vreme, predrasude većinskog naroda prema Romima, utiču na stvaranje predrasuda Roma prema većinskom narodu, zbog čega se ponekad svako nepoželjno ponašanje pripadnika većine, tumači kao akt diskriminacije prema Romima.

Zbog nedovoljno razvijene svesti o svom identitetu, Romi mu nikada nisu pridavali naročit značaj. Međutim iako su oduvek bili spremni da ga se odreknu i žive u simbiozi sa drugima, većinski narod ih nikada u celosti nije prihvatio. To im je s druge strane, pomoglo da, inako nesvesno, očuvaju svoje etničke karakteristike.

Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine

Vlasi istočne Srbije su stvorili svoj identitet u prvom veku nove ere i uspeli su da ga očuvaju kroz vekove¹⁸. Uprkos tome, zvanično i nezvanično snage u Srbiji zdušno propagiraju ideju da su Vlasi nekada bili Srbi koji su prešli u Rumuniju, gde su na brzinu romanizovani i kao takvi se vratili u Srbiju. To je i zvaničan stav Srpske pravoslavne crkve¹⁹ koja na osnovu njega daje sebi pravo da Vlasima nameće bogosluženje na staroslovenskom jeziku eliminišući time pravo ove zajednice da bogosluženje prati na svom, vlaško-rumunskom jeziku. Pomenuta teorija nije zasnovana na činjenicama, ali u sadejstvu sa tvrdnjama da je biti Vlah-Rumun nešto ružno i da su Vlasi-Rumuni građani druge kategorije, utiče na pripadnike ove nacionalne manjine da se izjašnjavaju kao Srbi, iako često srpski jezik tek natučaju li ga uopšte ne govore.

Poigravanje srpskih vlasti sa Vlasima ponekad doseže neslućene razmere:

- Poznata je izjava nekadašnjeg ambasadora u Rumuniji²⁰, koji je predlagao da se rumunske i srpske vlasti dogovore oko toga kako će tretirati Vlahe: kao Srbe, kao Vlahe, kao Rumune-Vlahe ili samo kao Rumune, bez ijednog dogovora sa samim Vlasima.

¹⁸ Primera radi, vlaško prezime Longin postoji u Prahovu i Radujevcu još od IV veka.

¹⁹ U dalje tekstu: SPC

²⁰ Desimira Jeftića

- Od komunističkog režima do danas generalno vlada praksa da se Vlasima deklarativno daje sloboda veroispovesti i pravo na informisanje, ali samo na srpskom jeziku i da imaju pravo na negovanje maternjeg jezika, ali da ga ne mogu izučavati u školi.

Za težak položaj Vlaha u Srbiji su u velikoj meri krivi i sami Vlasi, jer usled nepovoljnih uslova nisu bili u stanju da izgrade sisteme za očuvanje svog identiteta i kulturne baštine. To otežava i činjenica da u novije vreme država postavlja razne prepreke na putu emancipacije ove nacionalne manjine²¹ i da kao rezultat toga Vlasi, iako jedna od najstarijih populacija na ovim prostorima:

- nemaju nijedan medij, ni pisani ni elektronski na svom jeziku
- nemaju obrazovanje na svom jeziku ni na jednom nivou
- nemaju bogoslužjenje na maternjem jeziku, sem u jednom selu²².

Od kako se sprovode popisi, broj Vlaha nikada nije bio konstantan i kretao se od nekoliko desetina do stotine hiljada. Na to su uticale brojne okolnosti:

- stav države prema Vlasima u popisima (npr, nepostojanje rubrika za Vlahe-Rumune)
- generalno nepriznavanje vlaške populacije
- stav popisivača i način beleženja podataka²³.

Danas se ne može precizno odrediti koliki je broj Vlaha u istočnoj Srbiji, ali prema podacima Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine²⁴, u Srbiji ih živi preko 250.000, naseljenih u 154 etnički čisto vlaških sela i u 48 sela sa mešovitim stanovništvom. Razlog izjašnjavanja velikog broja Vlaha kao Srba, čak i kada ne znaju srpski jezik, je njihovo nerazlikovanje nacionalne od građanske pripadnosti. Tome doprinosi i činjenica da se u svim institucijama vlasti upotrebljava isključivo srpski jezik.

Pripadnici vlaške zajednice često dolaze u nepovoljan položaj zbog svog opredeljenja, ali je to teško i pravno dokazati.

Obrazloženje NSVNM zbog čega broj Vlaha varira u popisima su: strah, manipulacija i interpretacije tipa:

- Vlasi su Srbi
- Vlasi nemaju nikakve veze sa Rumunima
- Vlaški jezik nije rumunski jezik, već je poseban jezik koji treba standardizovati
- Vlasi nemaju svoje pismo i sl.

Savez Vlaha Srbije

Rumune kao autohtono stanovništvo Balkana u severoistočnoj Srbiji Srbi nazivaju i Vlasima, a naziv se odomaćio i kod Rumuna imajući u vidu da se srednjovekovna rumunska država zvala Vlaška. Iako se posle pada režima Slobodana Miloševića položaj pripadnika nacionalnih manjina poboljšao, vlada Republike Srbije nastavlja politiku stvaranja zabune po pitanju geneze pripadnika vlaške nacije²⁵.

Društvo za kulturu Rumuna-Vlaha Srbije "Pravoslavni Rumuni"

Većinski narod gaji izrazito negativne stereotipe prema starijim Vlahinjama koje nisu išle u školu i koje zbog toga ne poznaju dobro srpski jezik. Država ne čini ništa da spreči njihovo ponižavanje zbog nepoznavanja većinskog jezika, a prevladavajući stav je da samo nepismeni Vlasi ne znaju srpski jezik i da je neznanje srpskog jezika odraz nepismenosti.

²¹ Vidi član 15 ovog Izveštaja.

²² Rumunska (Vlaška) pravoslavna crkva u Malajnici kod Negotina

²³ Popisivanje se ponekad vršilo običnom olovkom da bi se podaci kasnije mogli prepravljati.

²⁴ U daljem tekstu: NSVNM

²⁵ Videti definiciju Vlaha u prvom državno izveštaju i član 15 ovog Izveštaja.

U opštinama većinski naseljenim vlaškom populacijom, predstavnici lokalne opštinske vlasti smatraju «dobrim Vlasima» one koji se izjašnjavaju kao Srbi i koji ne traže svoja prava, tzv. asimilovane Vlahe.

Preporuke

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

- Formirati posebno tijelo sastavljeno od predstavnika Nacionalnog savjeta bošnjačke nacionalne manjine, državnih organa i organa lokalne samouprave, koja bi ažurirali i sistematizovali demografske podatke.

Građanski forum – Novi Pazar

- U novom *Ustavu*, Srbiju bi trebalo definisati kao građansku državu ili bar pomenuti sve nacionalne manjine.

Bošnjačka zajednica kulture „Preporod“ i Građanski forum – Novi Pazar

- Radi verodostojnosti popisnih podataka, pre popisa jasno definisati mesto stalnog boravka građana koji žive na području Novog Pazara, a vode se kao stanovnici opština Sjenica i Tutin u kojima su ranije živeli.
- Priznati pravo Bošnjaka da budu konstitutivan narod Srbije, kao što su to bili prema *Ustavu* iz 1974. godine.

Nacionalni savet bugarske nacionalne manjine

- Promeniti način unosa podataka u budućim popisima, u cilju otklanjanja mogućnosti vršenja naknadnih korekcija, naročito u odsustvu lica čiji se podaci popisuju.

Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine

- Uključiti nacionalni savet vlaške nacionalne manjine u odlučivanje o članovima popisne komisije u svim opštinama u kojima živi vlaško stanovništvo.
- Prilikom popisa, u selima sa vlaškim stanovništvom bilo bi neophodno da popis vrše dva popisivača, od kojih je jedan Vlah po preporuci nacionalnog saveta.
- Raditi na stavanju klime razumevanja i tolerancije u istočnoj Srbiji i iskorenjivanju negativnih stereotipa prema pripadnicima vlaške nacionalne manjine, pravnim sankcionisanjem svih onih lica i radnji čiji je cilj diskriminacija.

Paragraf 2 člana 3

%

Član 4.

1. Ugovornice se obavezuju da zajamče pripadnicima nacionalnih manjina ravnopravnost pred zakonom i jednaku zakonsku zaštitu. U tom smislu zabranjena je bilo kakva diskriminacija na osnovu pripadnosti nacionalnoj manjini.

2. Ugovornice se obavezuju da usvoje, gde je to potrebno, odgovarajuće mere za unapređenje, u svim oblastima ekonomskog, socijalnog, političkog i kulturnog života, pune i efektivne ravnopravnosti između pripadnika nacionalne manjine i onih koji pripadaju većini. U tom pogledu će voditi računa o posebnim uslovima pripadnika nacionalnih manjina.

3. Mere usvojene shodno st.u 2 ne smatraju se aktom diskriminacije.

Paragraf 1 člana 4

Normativni okvir

%

Primena

Centar za multikulturalno obrazovanje, Preševo

Iako u opštinama Preševo, Bujanovac i Medveđa deluje Opštinski Sud, a u okviru njega opštinsko tužilaštvo i sud za prekršaje, potrebno je formirati i okružni sud.

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

Ukinuti ograničenja i restrikcije prava novih manjina u odnosu na stečena prava starih manjina.

Bošnjačka zajednica kulture „Preporod“ i Građanski forum – Novi Pazar

Bošnjaci zahtijevaju da se Bošnjaci u Sandžaku tretiraju kao konstitutivan narod u Srbiji i da se na njih ne odnosi zakon o nacionalnim manjinama, već samo na Bošnjake u Beogradu, APV i centralnoj Srbiji. Nedopustivo je da novonastale etničke manjine imaju manja prava od tradicionalnih manjina.

Građanski forum – Novi Pazar

Direktne diskriminacije u pogledu jednake zakonske zaštite nema, ali je prisutna prikrivena diskriminacija:

- *Zakon o nerazvijenim područjima* je prilikom nabiranja nerazvijenih Mesnih zajednica u opštinama u Sandžaku zaboravio da nabroji i mesne zajednice sa bošnjačkim stanovništvom kao nerazvijene.
- **Opština Sjenica.** Opština predstavlja najdrastičniji primer, jer je Mesna zajednica sa rudnikom uglja Štavalj uvrštena u nerazvijene mesne zajednice, dok je Mesna zajednica naseljena bošnjačkim stanovništvom na Pešteri, bez telefona i puteva, zavedena kao razvijena.

Sandžački odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda, Novi Pazar

U poređenju sa Poveljom Državne zajednice Srbija i Crna Gora, prava manjina su u novom *Ustavu* umanjena, jer su uvedene dvije kategorije državljana: Srbi i «ostali» (član 1)²⁶. Načelo konstituiše “zavičajnu” državu i priznaje srpski “zavičajni narod” kao narod prvog reda, a “druge” kao pridodate narode ili narode drugog reda.

Preporuke

Centar za multikulturalno obrazovanje, Preševo

- U jednoj od 3 opštine na jugu Srbije naseljene Albancima bi trebalo da postoje kazneni zatvori, jer trenutno osuđena lica kaznu održavaju u vranjskim i niškim zatvorima.
- Formirati okružni sud za opštine Preševo, Bujanovac i Medveđa.

Paragraf 2 člana 4

Normativni okvir

Osvrt na Mišljenje Savetodavnog komiteta

Mreža odbora za ljudska prava u Srbiji (CHRIS)

U pogledu mišljenja Savetodavnog komiteta da situacija u kojoj se nalaze lica koja pripadaju albanskoj, bošnjačkoj i muslimanskoj manjini zaslužuje naročitu pažnju, a imajući u vidu nekadašnje mere diskriminacije usmerene ka smanjivanju njihovog prisustva u raznim oblastima zapošljavanja²⁷, potrebno je uzeti u obzir da opštine u kojima žive albanska i bošnjačka nacionalna manjina spadaju u red najsiromašnijih opština u Srbiji, sa velikom stopom nezaposlenosti. Pri tome:

- Albanci ne ukazuju na probleme prilikom zapošljavanja zbog svoje nacionalne pripadnosti, već na probleme socijalne i ekonomske prirode koji nalažu: obnavljanje privrede, bolje organizovanje poljoprivrede i stočarstva, povećanje socijalne pomoći nezbrinutim licima, osnivanje socijalnih ustanova, narodnih kuhinja i domova zdravlja.

²⁶ “Srbija je država srpskog naroda i svih građana”

²⁷ Mišljenje, član 4/38

- Bošnjaci, takođe apostrofiraju ekonomske i socijalne probleme, ali slično pripadnicima vojvođanskih manjina, ukazuju na podzastupljenost Bošnjaka prilikom zapošljavanja u državnim republičkim organima.
- Za razliku od Albanaca, Bošnjake u Sandžaku opterećuje njihova pripadnost islamu zbog čega ih ponekad identifikuju sa «islamskom opasnošću koja pretili regionu i Evropi». S druge strane, zbog sećanja na ratove koji su vođeni devedesetih godina prošlog veka na prostoru bivše SFRJ, Bošnjaci koji ne čine većinu u svojim lokalnim zajednicama imaju poteškoća prilikom zapošljavanja, naročito u opštinama čije vladajuće strukture ispoljavaju izrazite animozitete prema bošnjačkoj nacionalnoj manjini.

Primena

Centar za multikulturalno obrazovanje, Preševo

Opštine Preševo, Bujanovac i Medveđa spadaju u najsiromašnije opštine u Srbiji, sa najvećim stepenom nezaposlenosti, tako da je broj porodica koji ostvaraju pravo na materijalno obezbeđenje u stalnom porastu. Poljoprivreda i stočarstvo predstavljaju glavne ekonomske grane, ali su veoma neefikasne i slabo organizovane. Industrijski sektor je uglavnom u društvenom vlasništvu, sa zastarelom tehnologijom, uglavnom dotrajalom ili uništenom. Koordinaciono telo Vlade Republike Srbije je do 2001. godine investiralo u izgradnju komunalnih infrastruktura i školskih objekata, ali ne i u ekonomski razvoj. Proces privatizacije kasni, proizvodnja opada, produzeća se zatvaraju, a radnici ostaju bez osnovnih primanja.

Veliki broj albanskih porodica materijalna sredstva dobija od članova porodice koji rade u inostranstvu i zahvaljući njima preživljava. Samo je iz Preševa više od 4000 radnika redovno zaposleno u zapadno-evropskim zemljama, a slično je i sa opštinom Bujanovac.

Kretanje broja nosioca materijalnog obezbeđenja u periodu od 2002. do 2006. godine, u Preševu je u stalnom porastu:

- 2002. godina - 248 porodica;
- 2003. godine - 293 porodica;
- 2004. godine - 315 porodice;
- 2005. godine - 401. porodica;
- 2006. godine - 406. porodice.

Pravo na dodatak za pomoć i negu drugog lica u Preševu, koristi 112 lica.

Ni u jednoj od 3 opštine ne postoje socijalne ustanove za smeštaj socijalno ugroženih grupa (dece, starih).

U opštinama nisu organizovane narodne kuhinje iako za tim postoji potreba.

U opštinama Preševo, Bujanovac i Medveđa postoje domovi zdravlja, ali zahtev lokalne samouprave da se u opštini Preševo otvori i porodilište nije naišao na pozitivnu reakciju Ministarstva zdravlja Republike Srbije. Žene u ovim opštinama odlaze na preglede i porađaj u Vranje, koje je 50 km udaljeno od Preševa.

Stanovništvo ovih opština se suočava i sa problemom tuberkuloze (TBC), a Domovi zdravlja nemaju mogućnosti da leče pacijente od ove bolesti. Budući da na pomenutoj teritoriji nema ni bolnica ni stacionara, pacijenti se šalju na lečenje u klinike i bolnice drugih opština.

Ukidanje Ministarstva za ljudska i manjinska prava i prenošenje ingerencija na Službu za ljudska i manjinska prava, Albanci na Jugu Srbije smatraju degradacijom prava manjina.

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

Ostvarivanje «pune i efektivne ravnopravnosti» Bošnjaka podrazumjeva, između ostalog, i elastičnu primenu tzv. nacionalnog ključa u mjestima u kojima žive u većem broju, ali se ovo načelo nedovoljno primenjuje kada su u pitanju republička tijela i institucije, za razliku od pojedinih tijela lokalne samouprave:

- Pozitivan primjer ostvarivanja prava bošnjačke manjine predstavljaju opštine: Novi Pazar, Tutin i Sjenica.
- Pozitivan primjer predstavlja i uvođenje izbornog predmeta izučavanje «Bosanskog jezika sa elementima nacionalne kulture» u osnovne škole, nekoliko mjeseci nakon energičnog odbijanja tadašnje ministarke prosvete²⁸ da se predmet uvede i izjava tipa “bosanski neće u škole”.

Teritorijalna podjela države na okruge i svrstavanje pojedinih opština u različite okruge (Novi Pazar i Tutin u okviru Raškog, a Sjenica, Prijepolje, Nova Varoš i Priboj u Zlatiborskom okrugu), nije adekvatna tradicionalnoj povezanosti i odnosima između ovih opština i značajno remeti odnos stanovništva u njima, kao i nesmetano i efikasnije ostvarivanje prava i sloboda Bošnjaka.

Raspored administrativnih centara za pojedine poslove, djelatnosti i grane nije u interesu samih opština i sputava ostvarivanje prava i sloboda koja proizilaze iz načela *OKNM*.

Bošnjačka zajednica kulture „Preporod“

U ekonomskom pogledu, prostor koji naseljavaju Bošnjaci je ekonomski zapostavljen. Najniži nacionalni dohodak po glavi stanovnika imaju općine u kojima žive Bošnjaci.

U socijalnom smislu, preko 50 % radno sposobnog stanovništva u Novom Pazaru je nezaposleno, a procenat je još veći u Tutinu, Sjenici, Priboju, Prijepolju i Novoj Varoši. Država prave procenat nezaposlenih u Sandžaku skriva.

Bošnjačko-muslimanska naselja u sandžačkim gradovima ugrožena su urbanističkim haosom i nekvalitetnom infrastrukturom. Naselja bošnjačko-muslimanska u Loznici i Krupnju su u takvom stanju da praktično nisu za bilo kakvo korišćenje i pod stalnim su pritiskom vlasti za rušenje i izmeštanje van grada.

Nakon ukidanja višepartijskog sistema u Sandžaku od strane države, politička situacija se na ovom prostoru usijala. Od 2004. godine, država na svim izborima nasilno kroji rezultate, a referendum o *Ustavu* iz 2006. godine je pokraden - u mjestima gdje su Bošnjaci ubjedljiva većina, na glasanje za referendum je izašlo manje od 7% populacije.

Sandžački odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda, Novi Pazar

Teritorija Sandžaka u Srbiji je i danas sinonim za marginalizovan, zaostao i konzervativan kraj. Ratna dešavanja u periodu od 1991-1995. godine, dodatno su uticala na stanovnike ovog prostora.

Iako o ratnim stradanjima Bošnjaka u Sandžaku, u periodu između 1991-1995. godine svedoče mnogobrojni izveštaji NVO²⁹, nedavna sandžačka prošlost je prepuštena “prisilnom zaboravu”, a nakon Dejtonskog sporazuma³⁰ Sandžak se predstavlja javnosti kao: islamska opasnost po Srbiju i svijet, centar regiona u kojem dominiraju razne obavještajne službe, vjerski ekstremisti, šverc, nelegalna trgovina, droga, pranje novca, prostitucija, trgovina bijelim robljem i slično.

Problemi pripadnika bošnjačke nacionalne manjine se razlikuju u zavisnosti od opštine u kojoj žive.

²⁸ Ljiljana Čolić

²⁹ Fond za humanitarno pravo i Helsinški odbor za ljudska prava

³⁰ 1995. godine

- Primera radi, od 6 opština u kojima žive Bošnjaci, samo je u 3 (u Novom Pazaru, Sjenici i Tutinu) uvedeno izučavanje bosanskog jezika sa elementima nacionalne kulture. U opštinama Prijepolje i Priboj, lokalne vlasti se ne trude da implementiraju ove zakonske odredbe i otvoreno se protive tome. Takvo stanje utiče na međunacionalne odnose u ovim opštinama, a problemi na lokalnom nivou se slabo rešavaju, s obzirom da vlast imaju koalicije čije je djelovanje rezultat brojnih kompromisa.

Sandžak se nalazi u dubokoj društvenoj i ekonomskoj krizi koja se osjeća u svim ravnima života. Bilo kakvo poređenje infrastrukture u Novom Pazaru, Sjenici ili Tutinu, sa opštinama u susjedstvu poput Raške, Kraljeva, Čačka ili Užica i tamošnjim investicijama, daje frapantne, poražavajuće rezultate. Siva ekonomija, droga, prostitucija, pljačka, ubistva, politički sukobi, takođe čine dio stvarnosti ovog regiona. Međutim, o ekonomskom položaju Bošnjaka u opštinama Nova Varoš ili Priboj se malo govori, čak i u Novom Pazaru, gradu koji pretenduje da bude bošnjačko političko i nacionalno jezgro. Žitelji ovih opština su zbog svoje malobrojnosti mahom zaboravljeni, iako su u pogledu diskriminacije najprisutniji u izvještajima nevladinih organizacija. Migracije stanovnika opština Priboja, Prijepolja ka Bosni i Sarajevu i dalje traju, a iz Novog Pazara, Sjenice i Tutina odlaze ne samo Bošnjaci, već i Srbi. Iako su njihovi problemi isti, oni se ne rijetko tretiraju isključivo kao nacionalni.

Prema podacima popisa iz 1991. i 2002. godine, Novi Pazar³¹ je jedina opština u Sandžaku koja belježi porast stanovništva (to se odnosi prije svega na bošnjačko stanovništvo, dok je broj Srba i ostalih u padu). Sve ostale opštine beleže brojčani pad stanovništva, a on je drastično izražen u pogledu bošnjačkog i muslimanskog stanovništva, u opštinama: Priboj 36%, Nova Varoš 17,6%, Prijepolje 16,23%, Sjenica 17,41%, Tutin 12,64%³².

Danas se u Sandžak generalno ne ulaže. Donošenje zaključaka o Sandžaku, samo na osnovu Novog Pazara, čiji je privremeni "privredni bum" bio više rezultat djelovanja sive ekonomije, nego planskog razvoja, potpuno je pogrešno, a njegovo apostrofiranje od strane državnih medija skida odgovornost države da ovom regionu zaista pomogne. Tome u prilog idu sledeće činjenice:

- Sandžačka sela su sve više opustjela, a manji gradovi sve više ekonomski zamiru.
- U Novom Pazaru je sve izraženije zamiranje "novopazarske male privrede".
- Iako se o Novom Pazaru govori kao o jednom od najbogatijih gradova u zemlji i gradu sa najskupljim lokalima i placevima, ne želi se vidjeti da je to urbanistički potpuno razoren grad, pun sirotinje, propalih fabrika, izuzetno loše infrastukture, siromašne putne mreže, krajnje nezavidnih uslova zdravstvene zaštite, slabih kulturnih institucija, škola koje rade u tri smjene, sa po 40 učenika u razredu, grad bezperspektivnih mladih ljudi. Situacija u Tutinu i Sjenici je još lošija.
- Novi Pazar ima 2 univerziteta i nekoliko "dupliranih" ekonomskih, pravnih i filozofskih fakulteta, ali je situacija u zdravstvu, ekonomiji, putnoj mreži, PTT-komunikacijama i komunalnoj infrastrukturi više nego poražavajuća. Tome se mogu dodati i prijeteeće kriminalne pojave (droga, kriminal, prostitucija), čije su žrtve neiskusni i mladi ljudi.

Nacionalni savet bugarske nacionalne manjine

Dimitrovgrad je na dnu lestvice ekonomske razvijenosti dugi niz godina. Gotovo da nijedna firma u ovoj opštini ne radi, nezaposlenost je velika, a stanovništvo se nalazi na rubu egzistencije. Zbog toga je sve više prisutna tendencija da mladi napuštaju grad, a poseban problem predstavlja povećanje broja nezaposlenih srednjih godina, kojima je gotovo nemoguće da se ponovo zaposle. Trenutan broj zvanično nezaposlenih je 2.139 (od toga 1019 žena) od ukupno 8.500 stanovnika.

Na osnovu prosečne zarade u Republici Srbiji, opština Dimitrovgrad se u 2004. godini nalazila na poslednjem mestu, a prosečna zarada za 2005. godinu je iznosila 4881 dinara. Starosna struktura stanovništva u Dimitrovgradu se menja: povećava se procenat starijih od 60 godina, a smanjuje broj novorođenih i mlađih od 9 do 19 godina.

³¹ Prema popisnim podacima iz 2002. godine, u Novom Pazaru živi 85.996 stanovnika. Od toga: Srba 17.599, Bošnjaka 65.593, Muslimana 1599.

³² U Tutinu živi: 1299 Srba, 28319 Bošnjaka i 659 Muslimana. Podatke o broju Bošnjaka u ostale 4 opštine u Sandžaku videti u članu 15 izveštaja.

Isti problemi pogađaju i opštinu Bosilegrad koja je dodatno opterećena geografskim položajem, odnosno udaljenošću od većih regionalnih centara poput Vranja i Leskovca. Inače slaba privreda je potpuno propala, a pokušaj privatizacije konfekcije “KOBOS“ i fabrike za sušenje povrća i šumskih plodova ostao je neuspešan³³. Starostna struktura populacije je veoma nepovoljna, jer se mladi iseljavaju u unutrašnjost Srbije i u Bugarsku.

Stanje zdravstva u Dimitrovgradu karakteriše trend nepostojanja mogućnosti ostvarivanja prava lica u pružanju adekvatne lekarske pomoći i zdravstvene zaštite, kao i nemogućnost rađanja u okviru etničke grupe. Lekar specijalista dolazi samo jednom nedeljno, te je briga o zdravlju stanovništva u ovoj opštini nedovoljna. Poseban problem predstavlja zatvaranje porodilišta, zbog kojeg se generacije rođene od 1984. godine rađaju u Pirotu. To ima za posledicu nemogućnost upisivanja i dobijanja izvoda novorođenih iz matičnih knjiga u Dimitrovgradu, odnosno ponudenu mogućnost upisivanja i dobijanja izvoda isključivo u Pirotu, što uzrokuje brojne negativne implikacije.

Stanje zdravstvene zaštite u Bosilegradu je još nepovoljnije zbog fizičke udaljenosti naselja od prve veće zdravstvene ustanove, na primer, u Surdulici ili u regionalnog zdravstvenog centra u Vranju. Zdravstvena stanica u Bosilegradu je nedovoljno opremljena da pruži pomoć hitnim slučajevima i trudnicama, te su oni primorani da se voze 80 km do Surdulice ili 120 km do Vranja. Kako ih put navodi da savladavaju visinsku razliku od 650m na kojoj je Bosilegrad do 1250m na kojoj je Vlasina, za većinu srčanih bolesnika prevoz kolima hitne pomoći do bolnice je fatalan.

U 2004. godini su zabeležene pozitivne tendencije u organizovanju i kreiranju lokalne politike u Dimitrovgradu. Usvajanjem “Etickog Kodeksa” i prihvatanjem koncepta “Servis Građana”, nove demokratske vlasti pokazuju pozitivne pomake u odnosu na svoje prethodnike. Međutim, to ne predstavlja suštinsku promenu, što potvrđuje stanje u opštinskim propisima koji su nasleđeni iz Miloševićevog režima.

Nacionalni savet romske nacionalne manjine

Ekonomski i socijalni položaj Roma u centralnoj i južnoj Srbiji je generalno težak:

- **Opština Bosilegrad.** Romi su u ovoj opštini u najtežem ekonomskom položaju: žive veoma bedno, u nehigijenskim uslovima pored reke u brvnarama. Deca im ne pohađaju škole niti se iko interesuje za njih, a socijalnu pomoć ne dobijaju.
- **Trgovište:** Prema podacima poslednjeg popisa, u ovoj opštini ne živi nijedan Rom iako je stvarnost potpuno drugačija. Naime, Romi su u pomenutoj opštini potpuno asimilovani, žive u velikoj bedi, u kućama pored reke i tek su od nedavno počeli da se izjašnjavaju kao Romi.
- **Surdulice i Vladičin Han:** Položaj Roma u ovim opštinama je bolji u odnosu na opštinu Preševo, Bujanovac, Trgovište i Vranje, ali vodeće političke partije većinskog naroda vrše pritisak na Rome da glasaju za njih.

O delimičnom poboljšanju ekonomskog položaja Roma se može govoriti u slučaju Roma povratnika iz inostranstva, koji su zarađenim sredstvima u zapadnoj Evropi uspeli da izgrade stambene objekte. Međutim, i oni su nezaposleni, sa dodatnom nemogućnošću da konkurišu za socijalnu pomoć, jer su im po rečima socijalnih radnika kuće «veće od njihovih».

Savez Vlaha Srbije

Privreda severoistočne Srbije je u poređenju sa drugim regionima Srbije zaostala:

- osnovna infrastruktura se slabo gradi, dok se stara sporo ili nikako ne obnavlja
- obnavljanje glavnih puteva u regionu je sporo
- oporavak privrede se ne podstiče
- prirodni resursi se iskorišćavaju bez održivog razvoja (primeri gradova: Bor i Majdanpek).

³³ Relativno je dobro privatizovano Auto-transportno preduzeće “Bosilegrad“ i uspešno radi komunalno JKP “Usluga“.

Preporuke

Nacionalni savet bugarske nacionalne manjine, Kreativni censtar Caribrod, Centar za multikulturalno obrazovanje, Preševo

- Osnovati Ministarstvo za ljudska i manjinska prava.

Centar za multikulturalno obrazovanje, Preševo

- Formirati ustanove za smeštaj socijalno-ugroženih, dece i starih.
- Izgraditi porodilište u okviru Doma zdravlja u Preševu.

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

- Edukovati zaposlene, nosioce državnih funkcija i javno mnjenje o neophodnosti i cilju sprovođenja posebnih mjera.

Sandžački odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda, Novi Pazar

- Raditi na izgradnji civilnog društva u Sandžaku.
- Stanovnicima ovog regiona osigurati ličnu, imovinsku sigurnost i sva prava bez obzira na njihovu vjersku, nacionalnu ili političku pripadnost.
- Razvijati demokratske vrednosti i institucije, kao sredstva za prevazilaženje i likvidiranje nacionalizama i drugih negativnih društvenih pojava.
- Žiteljima pribojskog kraja izgraditi kuće, osigurati imovinsku i materijalnu sigurnost, jer problemi Bošnjaka ratnih povratnika još uvijek nisu riješeni.
- Raditi na bržem ekonomskom rastu u Sandžaku radi prevladavanja krize u ovom regionu.
- Probleme etničkih i vjerskih zajednica rješavati na demokratski način, što iziskuje institucionalan pristup, angažovanje brojnih subjekata na lokalnom i državnom nivou.
- Uspostaviti bolju komunikaciju između bošnjačkih političara.
- Fokusirati se više na probleme Sandžaka i iznaći za ovaj region konačna rešenja, a ne samo privremena.
- Uvažavati izveštaje NVO sa ovih prostora prilikom rešavanja problema Sandžaka

Nacionalni savet bugarske nacionalne manjine

- Doneti novu strategiju razvoja Republike Srbije, čiji bi osnovni cilj bio smanjenje siromaštva i razlika u prihodima građana – trenutna odnos u primanjima građana Beograda i građana južne Srbije iznosi 1:4. Primenom strategije, rešavali bi se problemi egzistencijalne i političke prirode.

Nacionalni savet romske nacionalne manjine

- Otvoriti kancelariju koja bi se bavila romskim pitanjima u svim mestima u kojima Romi žive u većem broju.
- Edukovati javno mnjenje o funkciji sprovođenja posebnih mera, naročito prema Romima.
- Poboljšati stanje romskih naselja: uvesti vodovod, kanalizaciju, struju, asfaltirati puteve.
- Obezbediti socijalnu pomoć za siromašne romske porodice.
- Raditi na stvaranju romske inteligencije koja bi mogla da preuzme korake ka očuvanju identiteta Roma, romske kulture, jezika i tradicije.

Savez Vlaha Srbije

- Vlada Republike Srbije bi trebalo da sačini investicioni plan za razvoj istočne Srbije i da obnovi infrastrukturu ove regije, uključujući primenu mera za zaštitu čovekove okoline.

Paragraf 3 člana 4

Član 5.

1. Ugovornice se obavezuju da unapređuju uslove potrebne za održavanje i razvijanje kulture pripadnika nacionalnih manjina i očuvanje neophodnih elemenata njihovog identiteta: vere, jezika, tradicije i kulturnog nasleđa.

2. Bez štete po mere preduzete u okviru svoje opšte integracione politike, ugovornice će se uzdržati od politike i prakse asimilacije pripadnika nacionalnih manjina protivno njihovoj volji i štiteći ih od svake akcije usmerene ka takvoj asimilaciji.

Paragraf 1 člana 5

Normativni okvir

%

Primena

Osvrt na Mišljenje Savetodavnog komit eta

Mreža odbora za ljudska prava u Srbiji (CHRIS)

Kada se uporede podaci izveštaja koje su podneli predstavnici manjina u APV i oni čiji su potpisnici manjine u centralnoj, istočnoj i južnoj Srbiji, može se zaključiti da u pogledu pružanja pomoći društvima koja su osnovana za zaštitu i unapređenje kultura nacionalnih manjina i dalje postoje značajne razlike u stepenu rešenosti relevantnih organa da sprovedu takve inicijative u različitim delovima Srbije³⁴. Dok je spektar inicijativa koje se u APV pokreću uz podršku pokrajinskih i lokalnih vlasti i dalje širok (iako su i ovde prisutne žalbe na nedovoljna sredstva koja se daju za potrebe negovanja kulture manjina), obim kulturnih aktivnosti albanske, bugarske i bošnjačke³⁵ manjine je daleko uži. Podrška negovanju kulture Vlaha u istočnoj Srbiji i Roma u južnoj Srbiji gotovo da ne postoji.

Centar za multikulturalno obrazovanje, Preševo

Srbija ne izdvaja nikakva finansijska sredstva za kulturne institucije i manifestacije Albanaca na jugu Srbije, te pripadnici albanske nacionalnosti nemaju uslova za razvijanje svojih kulturnih institucija i negovanje kulture i tradicije.

U Preševu, Bujanovcu i Medveđi postoje domovi kulture, a u okviru njih gradske biblioteke, skromno snabdevene knjigama na albanskom jeziku.

Biblioteka u Preševu ima ogranke u selu Orahovica, Miratovac i Reljane. Knjižni fond u ovoj biblioteci broji oko 20.000 naslova, od toga: 13.000 na srpskom i 7000 na albanskom jeziku.

Biblioteka u Bujanovcu ima svoje ogranke u selu Trnovac, Muhovac i ZARBince. Centralna biblioteka broji 36.580 publikacija na srpskom i 8000 na albanskom jeziku. Do 2002. godine, u centralnoj biblioteci nije bilo knjiga na albanskom jeziku, a skoro dve decenije nije nabavljena nijedna knjiga, ni na albanskom ni na srpskom jeziku. Situacija se promenila 2002. godine dolaskom nove lokalne vlasti.

Biblioteka u opštini Medveđa nema nijednu knjigu na albanskom jeziku niti zaposlenog radnika albanske nacionalnosti.

Pripadnici albanske nacionalne manjine na jugu Srbije nemaju:

- profesionalna ni poluprofesionalna pozorišta na albanskom jeziku
- izdavačku delatnost na albanskom jeziku
- poluprofesionalna ni profesionalna kulturno umetnička društva.

³⁴ Mišljenje, član 5/47

³⁵ Izuzetak čine aktivnosti koje sprovodi Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine, dok je suprotno tome podrška Bošnjacima, na primer u opštini Priboj i podrinskim opštinama u kojima žive Bošnjaci-muslimani zanemarljiva ili je uopšte nema.

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

Afirmaciju kulture i medija Bošnjaka podržavaju lokalne samouprave, naročito Novog Pazara i Tutina.

Podrškom projekata Nacionalnog saveta bošnjačke nacionalne manjine u oblasti kulture i medija, Ministarstvo kulture je pokrenulo i podstaklo ostale državne institucije da pomognu ostvarivanju prava bošnjačke nacionalne zajednice.

Građanska akcija za ljudska prava – Priboj

U opštini Priboj, država ne finansira nijednu kulturnu instituciju niti kulturnu manifestaciju Bošnjaka.

U Priboju je prisutan trend prisvajanja kulturne baštine Bošnjaka, naročito muzičke tradicije, nošnje, kuhinje i arhitekture. Pomenuti se elementi bošnjačke kulture i tradicije predstavljaju kao dio srpske ili crnogorske kulture i tradicije.

Bošnjačka zajednica kulture „Preporod“ i Građanski forum – Novi Pazar

Sva sredstva namijenja kulturi Bošnjaka se iz države prelivaju u Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine, a nijedan projekat iz kulture ne razmatra se bez njegovih preporuka. Primeri posledica takvog rada saveta su sledeći:

- Udžbenici na bosanskom jeziku sa elementima nacionalne kulture predstavljaju jedinstven primer nekvalitetno napisanih udžbenika.
- Bosanski jezik u medijima je nestandardizovan i podjednako udaljen od srpskog i bosanskog jezika iz Bosne.

Bošnjačka zajednica kulture „Preporod“

U pogledu kulturnog nasleđa Bošnjaka koje se očituje u arhitekturi, književnosti, historiji, muzici i slikarstvu, primetni su sledeći vidovi diskriminacije:

- u arhitekturi je orijentalni duh sandžačkih gradova nasilno izmijenjen
- u književnosti se od 1912. godine zatiru djela bošnjačkih autora
- bošnjačka književnost i bošnjački pisci se nikada nisu naučno tretirali u državnim institucijama, a trend se i dalje nastavlja
- bošnjačka književnost i pisci su institucionalno izopšteni
- eksponati prahistorijskog nakita iz sela Glogovik na Pešteri su pokradeni iz novopazarskog muzeja Ras i nalaze se u Narodnom muzeju u Beogradu. Slično je i sa ostalom arhivskom građom od nacionalnog značaja za Bošnjake.

Građanski forum – Novi Pazar

Prava koja uživaju Bošnjaci u Sandžaku se ne primenjuju i u slučaju Bošnjaka-muslimanima u Podrinjskim opštinama. Oni zbog svoje malobrojnosti i nebrige većinskog naroda u tom kraju nemaju prilike, a ponekad su i sprečeni, da neguju tekovine svoje kulture.

- Kao primer navodimo slučaj lokalnog radija u Loznici, kojem su upućene anonimne pretnje zbog emitovanja pozdrava i čestitki Bošnjacima za muslimanski verski praznik Bajram.

Sandžački odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda

Na polju kulture, jačanja nacionalne svijesti, istraživanja kulture, jezika, istorije i tradicije Bošnjaka postignuti su mali rezultati. Amaterizam u kulturi ni na koji način ne unapređuje kreativne potencijale bošnjačke manjine.

- **Prijepolje.** Kulturno-istorijskim i vjerskim objektima Bošnjaka se ne pridaju gotovo nikakva pažnja ni značaj: kulturnih sadržaja koji predstavljaju bošnjačku kulturnu skoro da nema, a nebriga za spomenike islamske kulture i tradiciju je evidentna:
- Iz Nacionalnog investicionog plana za Mileševsku eparhiju je izdvojeno 650.000 evra, a za islamske spomenike nijedan.
- Nekropole bogumilskih stećaka se ne štite, iako su po svojoj vrijednosti i izgledu rijedak kulturni spomenik
- Rijetke kuće turske arhitekture su ugrožene i pitanje je dana kada će propasti.

Nacionalni savet bugarske nacionalne manjine

Kulturne aktivnosti koje se realizuju na teritoriji opštine Dimitrovgrad realizuju Centar za kulturu i Narodna biblioteka "Detko Petrov". Poslednjih godina kulturni život Bugara je podignut na viši nivo zahvaljujući radu pojedinih NVO, naročito Kulturno-informativnog centra bugarske nacionalne manjine "Caribrod".

U okviru Centra za kulturu funkcionišu i rade: Kulturno umetničko društvo (KUD), Pozorište, Galerija i Bioskop (kao i RTV Caribrod i Kablovsko distributivni sistem).

Kulturno umetničko društvo "Hristo Botev" zasniva svoj rad samo na folklornoj sekciji i ansamblu. Pohvalno je što posle dugog niza godina folklorna sekcija realizuje svoje aktivnosti i postiže uspehe. Međutim, to nije dovoljno za očuvanje nacionalne kulturne baštine Bugara.

U periodu od 2004-2007. godine, pozorište je imalo svake sezone po jednu premijeru: 1 pozorišnu predstavu na bugarskom jeziku, 2 predstave na lokalnom govoru i 1 na srpskom jeziku. Predstava "Nišan" čija je postavka bila na lokalnom bugarskom govoru, predstavljena je plakatom i informatorom na srpskom jeziku, te nije bilo jasno da li je dijalekat na kojem se izvodi srpski ili bugarski.

Galerija ima dobru saradnju sa amaterskim bugarskim umetnicima iz našeg kraja i radi na njihovoj afirmaciji. Osim toga, organizuje mnogobrojne izložbe akademskih slikara i međunarodnu likovnu koloniju "Poganovo".

Narodna biblioteka "Detko Petrov" u svom fondu ima veći broj knjiga i časopisa na srpskom (oko 26.000) nego na bugarskom jeziku (15.000). U 2004. godini je nabavljeno 891 knjiga na srpskom i 755 knjiga na bugarskom jeziku. U okviru biblioteke izdate su 3 knjige na bugarskom jeziku, a jedna je u pripremi.

Muzejska zbirka, koja radi u sastavu biblioteke je tokom 2004. godine predstavila etno veče "Smilovska sedenća" i promociju pirotskih i čiprovskih ćilima i domaće radinosti. Takođe je aktivno učestvovala u medijskoj prezentaciji bugarskog istorijskog nasleđa predstavivši: obročne krstove³⁶, kukerske običaje (kamilare ili maškare), kao i crkve i manastire našeg kraja.

Kulturne aktivnosti u Bosilegradu organizuje Centar za kulturu u čijem sastavu su folklorna sekcija, začetak muzejske zbirke i lokalni radio.

U Bosilegradu postoji privatni Kablovsko distributivni sistem sa skromnim TV studiom "KODAL", koji doprinosi nezavisnom lokalnom informisanju i omogućava građanima da prate programe bugarskih TV stanica.

U Bosilegradu ne postoji amatersko pozorište.

Nacionalni savet romske nacionalne manjine

Kada se govori o romskoj kulturi, misli se uglavnom na usmenu tradiciju koja je u velikoj meri izgubljena. I sami Romi su, ne retko, nedovoljno informisani o njoj, dok je pripadnici drugih nacionalnih zajednica uglavnom prepoznaju preko romske muzike i filmova koji je često prikazuju u negativnom svetlu, pospešujući time negativne stereotipe i predrasude prema Romima.

³⁶ Mesta za obavljanje verskih obreda na otvorenom prostoru, van crkvenih objekata obično pored starih hrastova ili drugih dugoletnih stabala u polju, koja su osvećena, a pored njih je postavljen isklesani kameni krst u čast nekog sveca (Sv.Ilija, Bogorodica i dr.)

Istraživanja i publikacije o romskoj tradiciji, jeziku, istoriji, običajima i savremenoj književnosti generalno nedostaju, dok je obrazovni sistem neosetljiv za kulturu Roma: u nastavnim programima ne postoje sadržaji u vezi sa romskim jezikom, kulturom i tradicijom.

U Srbiji se od 1970. godine održavala kulturna manifestacija Roma pod nazivom «Smotra kulturnih dostignuća Roma Srbije» u okviru koje su organizovani: «Susreti književnih stvaralaca Roma», «Muzičko poetsko veče Roma», «Dramski susreti Roma» i «Folklorni susreti Roma Srbije», ali je u poslednje dve godine prestala da se održava.

U Nišu se organizuju nekoliko romskih kulturnih manifestacije, poput „Festivala dečjih pesama“, a održano je nekoliko susreta i skupova posvećenih romskom jeziku i pismu, koji imaju i regionalni karakter (održavaju se i u Skoplju i Sofiji).

Savez Vlaha Srbije

Vlada Republike Srbije ne čini dovoljno na stvaranju uslova za očuvanje jezika, nacionalnog identiteta i kulturnog nasleđa Vlaha.

Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine

Primeri nedovoljnog unapređenja uslova potrebnih za održavanje i razvijanje kulturnog nasleđa Vlaha:

- U opštinama: Negotin, Zaječar, Bor, Majdanpek, Kučevo, Petrovac na Mlavi, postoje opštinske ustanove koje se bave kulturnim programima, ali su svi isključivo na srpskom jeziku. Zbog toga se kulturna saradnja odvija samo sa ustanovama koje imaju programe na srpskom.
- Susreti vlaških sela se organizuju sa dobrom namerom, ali se od aktera traži da se konferanse vode isključivo na srpskom jeziku, jer primera radi, od tri člana žirija nijedan nije Vlah, te ne poznaje vlaški jezik.
- Zabeleženi su slučajevi da se muzičarima na balu prosvetnih radnika branilo da sviraju vlašku muziku i trube, jer je truba vlaški instrument.
- Zastupljenost vlašskog folklora u pojedinim većim kulturno-umetničkim društvima u istočnoj Srbiji je mala, a postojeći repertoar i koreografija se mogu okarakterisati kao neautentični i pseudo-vlaški (izuzetak čine pojedina manja kuturno-umetnička društva koja su van uticaja centara za kulturu po opštinama i koja ne dobijaju nikakvu materijalnu podršku).
- Kvantitativna produkcija vlaške muzike je zadovoljavajuća, ali je odnos snimljene kvalitetne muzike u poređenju sa «šundom» zabrinjavajući.
- Sadržaji pojedinih knjiga unose nedoumice i zabunu u život nepripremljenog čitaoca, jer ga udaljavaju od istine o vlaškom narodu i navode na pogrešne zaključke³⁷.

U pogledu vere, situacija Vlaha je dramatična i krajnje napeta. Država ne čini ništa da takvu situaciju promeni, pa se stiče utisak da se namerno podilazi ekstremnim elementima u SPC (vidi član 8 Izveštaja).

Društvo «Lunjina»

U Beogradu aktivno radi Srpsko-cincarsko društvo “Lunjina”, koje broji između 350 do 400 članova. Podružnice postoje i u Smederevu, Nišu i Pančevu, a imaju od 30 do 80 članova. U Društvu se održavaju predavanja, kursevi cincarskog jezika. Funkcioniše i Fond za sticanje sopstvenih prostorija, što je uslov za normalan rad društva, a preko 230 članova Fonda postali su njegovi dobrotvori.

O uticaju Cincara na nauku i kulturu u Srbiji svedoči činjenica da se Cincari nalaze među 100 najznamenitijih Srba u istoriji, da ih je danas dosta u redovima Srpske akademije nauke i umetnosti i da su neki od njih bili veliki narodni dobrotvori u prošlosti³⁸.

Nacionalni savet grčke nacionalne manjine

³⁷ Primer: “Etnogeneza Vlaha”, Vojislav Stojanović

³⁸ Podatke potražiti u Društvu «Lunjina»

U toku je organizovanje kulturnog-umetničkog društva "Rigas Fereos", uz podršku i pomoć Grčkog Centra za Plesove "Dora Stratu", iz Atine i predsednika Međunarodne Organizacije za Ples pri UNESCO-u.

Preporuke

Centar za multikulturalno obrazovanje, Preševo

Formirati pozorišta, kulturno-umetnička društva i podstaći izdavačku delatnost Albanaca.

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

- Javni fondovi treba da pruže značajniju finansijsku podršku institucijama i projektima manjinskih zajednica.

Bošnjačka zajednica kulture „Preporod“ i Građanski forum – Novi Pazar

- U cilju očuvanja identiteta i kulture Bošnjaka formirati nezavisne institucije kulture i finansijski nepristrasno podržati novoformirane i postojeće institucije, od strane države i lokalne samouprave.

Građanski forum – Novi Pazar

- Pružiti institucionalnu i finansijsku pomoć za negovanje tradicije i kulture i licima koja su se u popisu izjasnila kao Bošnjaci-muslimani, a žive u Srbiji van Sandžaka.

Bošnjačka zajednica kulture „Preporod“

- U cilju zaštite istorijskih spomenika i spomenika kulture u Sandžaku, formirati instituciju za zaštitu spomenika kulture u Sandžaku (a ne kao do sada u Kraljevu).

Sandžački odbor za ljudska prava, Novi Pazar

- Negovati duhovne i razvijati institucionalne veze između srbijanskog i crnogorskog dijela Sandžaka.
- Raditi na afirmaciji bošnjačke nacionalne svijesti, da ne se ne bi svela na minornu versku zajednicu.

Nacionalni savet romske nacionalne manjine

- Nastaviti sa organizovanjem “Smotre kulturnih dostignućima Roma Srbije”.
- Organizovati godišnje međunarodne kulturne manifestacije Roma, naučne skupove i simpozijume posvećene istraživanju njihove kulture i običaja.

Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine

- Osnovati Institut za kulturu, jezik i informisanje, koji bi se bavio nacionalnom afirmacijom Vlaha, njihove kulture i jezika da bi se ispravila nepravda od strane države u pogledu priznavanja vlašskog jezika.
- Poboljšati rad Centara za kulturu i uvesti obavezu da pola programa bude na vlaško-rumunskom jeziku, za šta postoje široke mogućnosti u saradnji sa Rumunima iz APV i Rumunije.
- U mestima naseljenim Vlasima u većem broju, u bibliotekama formirati odeljenja sa knjigama i periodikom na rumunskom jeziku (koristiti publikacije Rumuna iz APV).
- Priznati pravo Vlasima-Rumunima da se slobodno opredele kojim će se jezikom služiti u međusobnoj komunikaciji i komunikaciji sa Rumunima na javnim i kulturnim manifestacijama, s obzirom na činjenicu da koriste najstariju varijantu latinsko-rumunskog jezika.
- Omogućiti Vlasima školovanje na maternjem jeziku: otvaranjem vlaških odeljenja u školama, štampanjem udžbenika i školovanjem budućeg nastavnog kadra.

Paragraf 2 člana 5

Normativni okvir

%

Primena

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

U Sandžaku i na teritoriji Srbije gdje žive Bošnjaci, država ne sprovodi u politiku prinudne asimilacije.

U Republici Srbiji ne postoje zakoni koji se izričito odnose na “opštu integracionu politiku”, a samim tim ni njima odgovarajuća državna infrastruktura.

Bošnjačka zajednica kulture „Preporod“

Jezička, kulturološka, muzikološka, likovna i historijska asimilacija pripadnika bošnjačkog naroda vrši se preko sredstava informisanja i obrazovnih institucija:

- U udžbenicima književnosti za 6. razred osnovnih škola pominje se desetak ikona hrišćanskih svetaca.
- U udžbeniku muzičke kulture za 5. razred osnovnih škola najviše je zastupljena pravoslavna duhovna muzika.

Gradanski forum – Novi Pazar

Državni i drugi lokalni mediji koriste srpski jezik, a opštinska televizija pokušava realizovati program na (nestandardizovanom bosanskom jeziku). Zbog odstupanja bosanskog jezika od književnih normi i standarda, vrši se tiha asimilacija i eliminacija bosanskog jezika kao jezika nacionalne manjine.

Iako svesni da korišćenje srpskog jezika i pisma vodi njihovoj neizbežnoj asimilaciji, negativna iskustva Bošnjaka -Muslimana u Podrinju i Mačvi im govore da bosanski jezik i pismo ne treba pominjati ni pred vlastima ni u obrazovanju, već ga negovati zajedno sa bošnjačko-muslimanskom kulturom preko kulturno umetničkih društava.

Kreativni centar Caribrod

Preduslovi za asimilaciju Bugara postoje u opštinama Pirot, Babušnica i Surdulica, pretežno naseljenim većinskim srpskim življem i malobrojnom bugarskom nacionalnom manjinom. Do 1960. godine delovi ove 3 opštine (pretežno naseljeni Bugarima), administrativno su pripadali opštinama Dimitrovgrad i Bosilegrad, ali su šezdesetih godina novom administrativnom podelom pripali opštinama Pirot i Babušnica i Surdulica. Zbog pomenute promene administrativnih granica, pripadnici bugarske nacionalne manjine danas:

- Nemaju adekvatnu nastavu na bugarskom jeziku u ove tri opštine.
- Pravo na službenu upotrebu bugarskog jezika se u ovim opštinama ne poštuje, te pripadnici bugarske nacionalne manjine koriste isključivo dokumenta na srpskom jeziku.
- Broj pripadnika bugarske nacionalne manjine se u pomenutim opštinama iz popisa u popis permanentno smanjuje, ali interni podaci pokazuju da je njihov broj daleko veći.
 - Primera radi: u Pirotskoj opštini se svega 100 lica izjasnilo da pripada bugarskoj nacionalnoj manjini, dok je bugarsko državljanstvo dobilo oko 2000 Piroćanaca.
- Zbog stereotipa i pritisaka okoline u ove tri opštine, Bugari ne smeju otvoreno da izražavaju svoj nacionalni identitet.

Nacionalni savet bugarske nacionalne manjine

Prema podacima poslednjeg popisa na teritoriji opštine Dimitrovgrad živi 11.748 stanovnika raspoređenih u 11 etničkih grupa. Najveći entitet u predstavljaju Bugari, koji danas čine 49,7%

stanovništva. U opštini Bosilegrad prema podacima iz poslednjeg popisa Bugari su zastupljeni sa 75%, Srbi sa 23% i ostali sa 2%.

Prema Bugarima je na ovim prostorima decenijama razvijan fin mehanizam asimilacije, a o tome svedoči opadanje njihovog broja prema podacima popisa od 1948 - 2002. godine.

- Popis 1948. god. – 61.400.
- Popis 1961. god. - 62.624.
- Popis 1971. god.- 58.627.
- Popis 1981. god. - 36.187.
- Popis 1991. god.- 25.214.
- Popis 2002. god. – 20.497.

Veliki broj lica koji se vodi pod kategoriju: “neizjašnjenih i neopredeljenih”, odnosno “ostalih i nepoznatog porekla” ukazuje na nedovršen proces asimilacije. Ti građani se nalaze u stanju etničke apatije i straha od sopstvenog nacionalnog identiteta, što predstavlja dobru podlogu za manipulaciju njihovih prava, naročito u: kulturno-obrazovnom sistemu, oblasti realizacije Ustavom zagarantovanih verskih prava, oblasti službene upotrebe jezika, zdravstva i socijalno-ekonomske politike.

Nacionalni savet romske nacionalne manjine

Romska zajednica je izložena procesu asimilacije, a Romi se često odriču svojih korena: maternjeg jezika, tradicije i kulture, imena i vere (ovo se najčešće odnosi na Rome muslimanske veroispovesti, raseljene sa Kosova) u želji da sebi obezbede bolji život ili da se uklope u sredinu u kojoj žive.

Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine

Korišćenje termina *Vlah* za Rumune u istočnoj Srbiji i negiranje njihovih bliskih veza sa Rumunima i rumunskim jezikom, predstavlja pokušaj prikazivanja ove etničke zajednice kao posebnog etničkog entiteta, izdvojenog od integralnog deo dako-rumunskog etničko-nacionalnog korpusa. Ovakva neistina predstavlja pokušaj politike asimilacije rumunskog življa na pomenutim prostorima.

Srbija se do danas nije odrekla niti ogradila od asimilatorske politike prema Vlasima i drži se uporno parole³⁹: «Srbi svi i svuda».

U priznavanju etničkih osobnosti Vlaha je došlo do izvesnih pomaka poslednjih decenija, ali ne i u pogledu njihove nacionalne pripadnosti. Naime, na svaki pomen da su Vlasi deo rumunskog roda, većinski narod reaguje energično, a većina razgovora na tu temu se obično prekida da ne bi došlo do neželjenih rasprava i etiketiranja.

- Najeklatantniji primer pokušaja sprovođenja asimilacione politike i prakse od strane Republike Srbije predstavlja onemogućavanje registrovanja Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine, pod izgovorom nerešenog pitanja standardizacije njihovog jezika i naziva nacionalnog saveta⁴⁰.

Nacionalni savet grčke nacionalne manjine

Asimilacija Grka svakako je najsnažniji faktor u smanjenu broja Grka u Srbiji. Grci nastanjeni u Srbiji u XX veku, izbegli pred turskim terorom dvadesetih godina ili prognani iz ideološko-političkih razloga sredinom veka, nalazili su utapanjem u većinsko stanovništvo mogućnost opstanka, a asimilaciju su u mnogome olakšavali i: ista pravoslavna vera i sklapanje mešovitih brakova. Formalna strana asimilacije odvijala se posrbljavanjem grčkih prezimena, bilo dodavanjem karakterističnog *ić* izvornom ili prevedenom obliku grčkih prezimena bilo izvođenjem prezimena od dedinog imena.

³⁹ Parola Vuka Stefanovića Karadžića

⁴⁰ Vidi član 15 ovog Izveštaja.

Preporuke

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

- Registrovati oblike društvene prakse koji dovode do asimilacije, a ukoliko uživaju državnu podršku odustati od logističke i finansijske podrške onima koji su u njenoj funkciji.

Bošnjačka zajednica kulture „Preporod“

- Ukinuti versku i jezičku asimilaciju bošnjačke dece u školama.
- Uvesti bosanski jezik kao osnovni predmet u osnovne škole.
- Humanizovati nastavne sadržaje u udžbenicima istorije, muzičke kulture, geografije i književnosti i jezika.

Građanski forum – Novi Pazar

- Bošnjacima – muslimanima sa područja Podrinja i Mačve, omogućiti kroz institucije Nacionalnog saveta i državne institucije očuvanje nacionalnog identiteta jezika i kulture.

Nacionalni savet bugarske nacionalne manjine i Kreativni centar Caribrod

- Da bi se smanjila asimilacija pripadnika bugarske nacionalne manjine u Pirotu, Babušnici i Surdulici, potrebno je vratiti nekadašnje opštinske granice, a sela naseljena bugarskim življem ponovo pripojiti opštinama Dimitrovgrad i Bosilegrad. Druga je mogućnost organizovati pojedina naselja naseljena Bugarima, kao posebne jedinice lokalne samouprave, na primer, selo Božica, koje kao najveće selo u opštini Surdulica ima sve uslove da postane poseban opštinski centar.

Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine

- Zaustaviti nasilnu asimilaciju Vlaha u istočnoj Srbiji koja se, primera radi, najotvorenije vrši prilikom krštenja - davanjem srpskih imena vlaškoj deci i nepoštovanjem prava ove nacionalne zajednice da vrši bogoslužjenje na svom jeziku od strane SPC.
- Omogućiti Vlasima da ostvaruju svoja prava u sferi službene upotrebe jezika, kulture i obrazovanja.

Član 6.

1. Ugovornice treba da podstiču duh tolerancije i međukulturalnog dijaloga i preduzimaju efikasne mere za unapređenje uzajamnog poštovanja i razumevanja i saradnje među svim ljudima koji žive na njihovoj teritoriji, bez obzira na njihov etnički, kulturni ili verski identitet, posebno u oblasti obrazovanja, kulture i medija.

2. Ugovornice se obavezuju da preduzmu odgovarajuće mere zaštite lica izloženih pretnjama ili diskriminaciji, neprijateljstvima ili nasilju zbog svog etničkog, kulturnog ili verskog identiteta.

Paragraf 1 člana 6

Normativni okvir

%

Primena

Centar za multikulturalno obrazovanje, Preševo

Iako nacionalni mediji predstavljaju najbolji kanal u borbi protiv predrasuda i stereotipa usmerenih prema pripadnicima različitih nacionalnih manjina, u programima nacionalnih TV kanala nema programa na albanskom jeziku niti emisija koje bi razvijale međukulturalni dijalog i toleranciju između Srba i Albanaca.

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

U odnosu na 90-te godine prošlog vijeka, odnos medija prema Bošnjacima se suštinski nije bitno promijenio, iako, generalno gledajući, izvjesni pomaci postoje:

- Na primjer, povećan je broj tekstova i priloga koji se odnose na pozitivna dešavanja u bošnjačkoj zajednici, u odnosu na broj tekstova i priloga koji se odnose na negativna događanja u politici i crnu hroniku u vezi sa Bošnjacima.

Međutim postoje i negativni primjeri:

- U udarnim vijestima RTS-a, imena pripadnika bošnjačke manjine se pominju samo u vezi sa crnom hronikom i negativnim dešavanjima, poput političkih previranja. Ovo se naročito odnosi na 2006. godinu, kada je u Novom Pazaru došlo do kontinuiranih eksplozija u užem dijelu grada.

Takođe, iako ih je Ministarstvo kulture finansijski podržalo, tekstovi o kulturnim dešavanjima Bošnjaka, poput "Festivala sandžačke sevdalinke" bili su veoma šturi, a elektronski mediji uopšte nisu izveštavali o ovoj manifestaciji. Izuzetak je dnevni list "Danas", koji petkom⁴¹ štampa posebno izdanje "Sandžak Danas", u kom su sve više zastupljeni tekstovi pisani na bosanskom jeziku.

Na nacionalnom nivou, u Srbiji ne postoje ni elektronski, ni štampani mediji, ni emisije na bosanskom jeziku. Štaviše, štampani mediji prevode na srpski jezik, čak i citate predstavnika bošnjačke manjine:

- Primjer tekstova u dnevnim listovima: "Politika", "Blic" i "Večernje novosti".

Sandžački odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda, Novi Pazar

Bošnjaci su malo zastupljeni u centralnim medijima. Na javnom servisu RTV Srbije nema emisija koje govore o kulturnoj baštini i problematici bošnjačkog nacionalnog korpusa, a dnevni listovi se Sandžakom najčešće bave u rubrikama crne hronike. Afirmativnih tekstova gotovo da nema.

Kreativni centar Caribrod

Lokalna radio televizija Caribrod preko 90%, inače oskudnog programa, emituje na srpskom jeziku, a samo 10% na bugarskom. Slična je situacija i u Radio Bosilegradu i TV Kodal-u.

Ni u jednom mediju u Bosilegradu i Dimitrovgradu ne postoji redakcija na bugarskom jeziku (izuzetak je Redakcija na bugarskom jeziku u okviru Radio Surdulice, od 2005 godine⁴²)

U Bosilegradu i Dimitrovgradu još uvek nisu stvoreni adekvatni mehanizmi za praćenje zastupljenosti bugarskog jezika u medijima.

Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine

Država ne preduzima efikasne mere za unapređenje uzajamnog poštovanja i razumevanja ljudi različitih etničkih, kulturnih, jezičkih i verskih identiteta.

Preporuke

Centar za multikulturalno obrazovanje, Preševo

- Uvrstiti u javni servis Srbije i programe na albanskom jeziku.

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

- Država treba da preduzme različite akcije koje će doprinosti afirmaciji tolerancije u obrazovanju i medijima.
- Sprovoditi pozitivne akcije koje bi omogućile više kontakata i razvijanje multikulturalnosti i interkulturalnosti među građanima različitih etničkih pripadnosti.
- Specijalnim donacijama podržati saradnju između medija na manjinskim i većinskom jeziku.

⁴¹ Od decembra 2006. godine

⁴² Trenutno je u vlasti Srpske radikalne stranke

- Dati prednost u dodeljivanju frekvencija, donacija, dodatnih sredstava iz budžeta i poreskih olakšica multikulturalnim i multijezičkim projektima, putem adekvatnih zakonskih rješenja u oblasti medija i primerima tzv. dobre prakse.
- Organizovati treninge za multikulturalni uređivački pristup svakodnevnici.
- Formirati javno preduzeće za izdavačku djelatnost i izdavanje dnevnog lista, radija i televizije na bosanskom jeziku.

Kreativni centar Caribrod

- Poboljšati situaciju u medijima, koja se u pogledu bugarskog jezika može oceniti kao katastrofalna.
- Osnovati redakciju na bugarskom jeziku u lokalnim medijima.
- Uvesti model multietničke policije i razvijati duh poverenja između Bugara i Srba u mestima u kojima žive zajedno

Paragraf 2 člana 6

Normativni okvir

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

Analize pravnog sistema u vezi sa zabranom diskriminacije su nepotpune.

- Primera radi, na ustavnom i zakonskom nivou se uglavnom poštuje princip zabrane, ali se ukazuje na odredbe *Ustava* koje samo “građanima” priznaju pravo na “podjednaku zaštitu zakona”, što pretpostavlja mogućnost da se stranci, izbeglice i apatridi mogu podvrgnuti diskriminaciji putem zakona.

Mnoga osnovna prava i slobode, redukovana su ustavnom odredbom da se ostvaruju “saglasno zakonu” što daje pravnu mogućnost da se zakon diskriminatorno usmeri.

Nepokriven je ostao i ogroman prostor podzakonskih pravnih akata opšteg značenja (“propisa”), naročito pojedinačnih pravnih akata i radnji, iako su oni najbitniji sa stanovništva istraživanja diskriminacije.

U Saveznoj Republici Jugoslaviji⁴³ se nije vršio progon za masovno vršenje krivičnih dela iz čl. 134 Krivičnog zakona SRJ⁴⁴, odnosno krivičnog dela iz čl. 60 KZ RS, kao ni nekih drugih krivičnih dela značajnih sa stanovišta diskriminacije, niti za delo genocida. To indirektno ukazuje na činjenicu da država toleriše diskriminaciju, odnosno da se ništa se ne čini da se ona identifikuje i spreči, bar u svojim najdrastičnijim oblicima. To ujedno otvara mogućnost održavanja klime diskriminacije.

Analiza do sada donetih statuta lokalnih zajednica na području sandžačkih opština ukazuje na sledeće činjenice:

- Opštine koje su statutom predvidela obrazovanje savjeta za međunacionalne odnose ili mogućnost obrazovanja ovakvog saveta su Novi Pazar i Tutin iako se osnivanje saveta za međunacionalne odnose predviđa i statutima nekoliko opština u kojima manjinski jezici nisu u službenoj upotrebi.
- U najvećem broju statuta opština odredbe o savetu za međunacionalne odnose su preuzete iz *Zakona o lokalnoj samoupravi* bez konkretizacije zakonskih rešenja.

Primena

Osvrt na Mišljenje Savetodavnog komiteta

Mreža odbora za ljudska prava u Srbiji (CHRIS)

Do napetosti između Srba i Bošnjaka u Sandžaku⁴⁵ je dolazilo i u periodu između dva izveštavanja (vidi paragraf 2 člana 6), ali su tenzije u ovom regionu u velikoj meri bile izražene i u sukobima

⁴³ U daljem tekstu: SRJ

⁴⁴ U daljem tekstu: KZ SRJ

⁴⁵ Mišljenje, 6/54

između samih Bošnjaka, odnosno njihovih političkih lidera i vernika. Navodimo najdrastičnije primere:

- **Novi Pazar.** Bacanje molotovljevog koktela na sedište Sandžačke demokratske partije⁴⁶.
- **Novi Pazar.** Bacanje bombe na kuću lidera Liste za Sandžak⁴⁷.
- **Novi Pazar.** Bacanje bombe na ispred Skupštine opštine⁴⁸.
- **Novi Pazar.** Ubistvo kandidata za odbornika Koalicije Lista za Sandžak za vreme vanrednih lokalnih izbora⁴⁹.
- **Novi Pazar.** Bacanje bombe na kuću aktiviste Sandžačka demokratska akcija u Novom Pazaru⁵⁰.
- **Novi Pazar.** Oružani sukob između vernika i vehabija (ekstremnih islamista) u Arab-džamiji⁵¹.

Radikalizacija situacije u Sandžaku je od strane najvećeg broja učesnika koji su pisali ovaj izveštaj tumačena nebrigom države za ovaj region (i u pogledu ekonomskog neulaganja i u smislu nesankcionisanja destabilizirajućih pojava) i posredovanjem Beograda u sukobima između bošnjačkih političkih partija.

Centar za multikulturalno obrazovanje, Preševo

Međuetnička tolerancija između Albanaca, Srba i Roma na jugu Srbije je relativno dobra, incidenata na nacionalnoj osnovi nije bilo više decenija.

Pozitivni koraci načinjeni su od strane Vlade Srbije i OEBS-a za međuetničku saradnju i toleranciju putem organizovanja kurseva, seminara, treninga i formiranja multietničke policije i donošenjem odluke o amnestiji pripadnika oslobodilačke vojske za Preševo, Bujanovac i Medveđa.

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

Iako su Bošnjaci autohtoni na prostorima na kojima žive, odnos državnih organa prema njima često ih stavlja u podređen i diskriminatorski položaj.

Bošnjaci dijele mišljenje da su pored Albanaca i Hrvata, nacionalna manjina spram koje većinski narod ima najnegativnije stereotipe. Oni su posebno izraženi prilikom obraćanja Bošnjaka predstavnicima državnih tijela u gradovima u kojima ne žive u većem broju i u administrativnim centrima. Sličan osećaj nesigurnosti izražen je i u komunikaciji sa osobljem u zdravstvenim ustanovama.

Pojedinačni slučajevi diskriminacije postoje u državnim organima poput: vojske (nepoštovanje prava na specifičnu ishranu zbog čega se veći broj Bošnjaka opredjeljuje za civilno služenje vojnog roka.), policije (zapošljavanje u policijskoj službi i napredovanje), pravosuđa (neravnomerna zastupljenost) i obrazovanja (neuvođenje bosanskog jezika u svim opštinama u kojima žive Bošnjaci). Bošnjacima se negira identitet (pravo na nacionalno ime - Bošnjak, pravo na posebnu kulturu i tradiciju), pravo na tradicionalne nazive mesta, ulica, toponima ... i njihovu upotrebu, pravo da region u kome većinski žive nazivaju njegovim tradicionalnim imenom (Sanžak/ Raška) itd.

Građanska akcija za ljudska prava – Priboj

Po popisu opštinske komisije u periodu od 1992. do 1995. godine, u Priboju je spaljeno 50 kuća i uništeno 156 objekata. Zbog ovih događaja, oko 200 familija u selima na teritoriji opštine Priboj, napustilo je svoje domove. Ni opština Priboj ni država Srbija nisu do sada pružili nijedan oblik pomoći ovim ljudima niti su se potrudili da im obnove spaljene i opljačkane domove.

Bošnjačka zajednica kulture „Preporod“ i Građanski forum – Novi Pazar

⁴⁶ April, 2006. godine

⁴⁷ April, 2006. godine

⁴⁸ April, 2006. godine

⁴⁹ Septembar, 2006. godine

⁵⁰ Novembar, 2006. godine

⁵¹ Novembar, 2006. godine

Sloboda misli i izražavanja pripadnika bošnjačke nacionalne manjine bila je ugrožena za vreme kampanje raspisivanja referenduma 2006. godine, jer je bio zabranjeno ispoljavanje kritičkog odnosa prema referendumu. Tokom dva dana referenduma, o prijedlogu *Ustava* se preko medija moglo samo afirmativno govoriti.

Gradanski forum – Novi Pazar

I pored teškog bezbedonosnog političkog stanja u regionu, u proteklih dvadeset godina srećom nije došlo do većih konflikata između srpskog i bošnjačkog stanovništva u regiji. Primetno je, međutim, formiranje paralelnih institucija, manifestacija i zatiranje multietničkih tendencija.

Sandžački odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda, Novi Pazar

Stanje ljudskih i manjinskih prava u Srbiji pokazuje pomak u odnosu na period do 2000. godine, ali je diskriminacija pripadnika manjinskih zajednica i dalje najčešći oblik kršenja ljudskih prava u Sandžaku. Oni više nisu predmet sistematskog pritiska, ali su izloženi različitim oblicima diskriminacije i netrpeljivosti, u smislu:

- Zastarevanja brojnih krivičnih postupaka zbog sudske neažurnosti, odugovlačenja i sinhroniziranih opstrukcija (ovo se posebno odnosi na Opštinski sud)⁵².
- Slučajeva diskriminacije i torture u zatvorima⁵³
 - Na primer, slučajevi: Munir Šabotića i Fazlije Đerle.
- Policijskog nasilja i prekoračenja službenih dužnosti pripadnika MUP-a čije su žrtve Bošnjaci⁵⁴.
- Paljenja džamija u Nišu i Beogradu⁵⁵
- Ispisivanja rasističkih parola na džamiji u Nišu⁵⁶ i «uriniranja po zidovima bogomolje»⁵⁷.

Navodimo primere:

Priboj. Brojni, nerasvijetljeni događaji u ovoj opštini u periodu od 1991. još uvijek nisu sudski procesuirani, već su prepušteni ćutnji i zaboravu. Ljudi u selima ove opštine još uvek nemaju potpunu ličnu i materijalnu sigurnost.

Prijepolje.

- «Batinaši» su u policiji i dalje na rukovodećim mjestima⁵⁸.
- Spomen obilježje za oteta lica u Štrpcima još uvek nije izgrađeno i pored skupštinske odluke Skupštine Prijepolje da se izgradi. 10. avgusta 2007. Opština je donela novu odluku prema kojoj će se izgraditi spomen obeležje samo žrtvama iz Prijepolja, a ne i ostalim žrtvama stradalim u tom događaju.
- Zaključak Skupštine Prijepolje o povratku radnika isteranih sa posla za vrijeme NATO bombardovanja, još nije sproveden u praksi. Na posao nije vraćen nijedan radnik, čak ni u preduzeća i ustanove koje se finansiraju iz lokalnog budžeta, poput sportskog saveza i komunalnog preduzeća.
- Uprkos inicijative Skupštine za rekonstrukciju prijepoljske musale, do sada nije ništa urađeno po tom pitanju.

U Sandžaku se retko odgovara za širenje nacionalne mržnje i netolerancije, mada je ovo krivično djelo sankcionisano Ustavom i zakonom. Zbog toga nisu retki:

Govor mržnje u medijima:

- Sandžak je: «Region Bele alkaide», «Leglo terorista», «Islamskog fundamentalizma»⁵⁹
- **Beogradski «Nedeljni telegraf»⁶⁰:** Predsednik Opštinskog odbora Srpske Radikalne stranke u Novom Pazaru, Milan Veselinović, naveo je u tekstu da nevladine organizacije, iako ne očigledno, utiču na politički život Novog Pazara:

⁵² Podatke o tome potražiti u Sandžačkom odboru za ljudska prava, Novi Pazar

⁵³ Podatke o tome potražiti u Sandžačkom odboru za ljudska prava, Novi Pazar

⁵⁴ Podatke o tome potražiti u Sandžačkom odboru za ljudska prava, Novi Pazar

⁵⁵ 2004. godine

⁵⁶ U jesen 2006.

⁵⁷ Podaci iz časopisa Republika

⁵⁸ Primer načelnika policije, poznatom po torturama nad pribojskim Bošnjacima.

⁵⁹ Više primera potražiti u Sandžačkom odboru za ljudska prava, Novi Pazar

⁶⁰ Broj 518, 29. mart 2006. godine, tekst: *Novi Pazar u iščekivanju referenduma u Crnoj Gori*

"Ponovo će nam se olupati o glavu te njihove skrivene diverzije. Posle Kosova, Crne Gore, deliti i Rašku oblast, pa Vojvodinu. Ali prezreli smo ih. Naše obaveštajne službe treba da rade svoj posao, da seku njihove akcije u korenu».

Ispisivanje nacionalističkih parola i grafita tipa:

- «Mladi Balija trči poljem, ja ga stignem pa ga koljem»⁶¹, «Nož, žica Srebrenica»⁶², «Muslimani smrde»⁶³

Incidenti na nacionalnoj osnovi na:

- **Vranje**⁶⁴. Uzvikivanje nacionalističkih parola od strane navijača vranjanskog kluba: «Ubi, zakolji, da Turčin ne postoji», «Srbija Srbima, napolje svim Turcima».
- Sprečavanje održavanja koncerta Balkanika⁶⁵ u Novom Pazaru od strane vehabija i navijača fudbalskog kluba «Novi Pazar».

Sukobi simpatizera pojedinih stranaka:

- Zbog podeljenost između političara dve najjače političke opcije u Sandžaku, Demokratske akcije i Sandžačke demokratske partije, u dva navrata je došlo do sukoba između njihovih pristalica: dve osobe su ranjene 11. septembra 2004. godine, a 10. septembra 2006. u vreme vanrednih parlamentarnih izbora u Sandžaku jedna osoba je ubijena, a druga ranjena.

Sukobi unutar islamske zajednice:

- Razmirice između Reisa beogradskog i Sandžačkog Muftije. Pojava Vehabija.

Nacionalni savet bugarske nacionalne manjine

Diskriminacija Bugara u Srbiji nije masovno izražena, ali je vidljiva u slučajevima kada pojedinci bugarske nacionalnosti otvoreniji ispoljavaju svoju nacionalnu pripadnost. Protiv takvih lica se ponekad podnose krivične prijave, uglavnom neosnovane, ali zbog kojih ona kasnije ne mogu da konkurišu za rukovodeća i odgovornija radna mesta.

Zbog stalnih kontrola na putevima u opštinama Bosilegrad i Dimitrovgrad od strane organa policije i granične policije, građani bugarske nacionalnosti osećaju permanentan psihološki pritisak i neprijatnost prilikom susreta sa njima.

U slučajevima zaključivanja braka između državljanina Srbije sa državljanima Republike Bugarske koji imaju stalni boravak u Srbiji, supružnici poreklom iz Bugarske ne mogu da dobiju srpsko državljanstvo, a time ni pravo na porodičnu penziju, socijalno osiguranje i druge beneficije koje proizilaze iz odredaba *Zakona o braku*, sve dok se ne odreknu bugarskog državljanstva i za to ne dobiju potvrdu Republike Bugarske.

Nacionalni savet romske nacionalne manjine

Romi doživljavaju diskriminaciju skoro na svim mestima u kojima žive i rade. U poslednje vreme je došlo do porasta netrpeljivosti među omladinom srpske i romske nacionalnosti, koja ranije nije bila toliko izražena.

- U **Bujanovcu, Vranju, Vladičinom Hanu i Surdulici** i drugim mestima, postoje odvojena šetališta za Srbe i Rome (uz napomenu da su i ranije postojala), a uobičajeno je i organizovanje posebnih skupova mladih, na kojima je Romima pristup zabranjen.

Učestali su grafiti čiji su sadržaji upereni protiv Roma.

Registровано je organizovanje „bandi“ koje napadaju Rome na ulicama i u javnim prevoznim sredstvima.

Primeri diskriminacije nad Romima:

⁶¹ Početkom 2006. godine na zidu Osnovne škole "Bratsvo" u Novom Pazaru

⁶² Početkom 2006. godine na zidu srednje "Tehničke škole" u Novom Pazaru

⁶³ Više primera potražiti u Sandžačkom odboru za ljudska prava, Novi Pazar

⁶⁴ 09. april 2005. godine

⁶⁵ 2006. godine

- **Preševo.** Nastavnik hemije je pretukao romsko dete u osnovnoj školi : «Vuk Karadžić» i zabranio mu da dolazi u školu⁶⁶. Posle intervencije romske zajednice, učenik je primljen nazad u školu⁶⁷.
- **Preševo.** Nakon tuče između profesora fizičkog vaspitanja i učenika romske pripadnosti, učenik je bio isključen iz srednje škole, ali je nakon insistiranja i žalbi roditelja Ministarstvu prosvete Republike Srbije vraćen u školu.
- **Bujanovac.** Direktor, osnovne škole "Branko Radičević", pretukao je romskog učenika⁶⁸. Međutim, iako su se romske NVO i politička partija Roma Bujanovca su zbog toga žalili i opštinskim organima i Ministarstvu prosvete i sporta Republike Srbije, direktor nije kažnjen i dalje radi u školi. Štaviše, nominovan je i ove školske 2007/ 2008. godine, da bude jedan od kandidata koji će biti birani za direktora u sledećem mandatu.
- **Vranje:** Zbog netrpeljivosti između mladih Roma i Srba, Romi u noćnim satima ne smeju slobodno da šetaju centrom grada, a Srbima se ne preporučuje da noću prolaze kroz mahale u kojima žive Romi.
- **Niš:** Učestala je praksa da roditelji ispisuju svoju decu iz osnovne škole "Vuk Karadžić", jer se u nju upisuje veliki broj romske dece.

Savez Vlaha Srbije

Vlada Republike Srbije ne preduzima odlučne korake za zaštitu pripadnika vlaške nacionalne manjine koji su izloženi pretnjama i nasilju zbog svog nacionalnog identiteta, a neadekvatno reagovanje državih organa ohrabruje izvršioce krivičnih dela da to čine i dalje:

- **Kolograš**⁶⁹. Grupa vernika SPC (kako su se sami predstavili) je uz pretnje i vređanje, onemogućila vernike Rumunske pravoslavne crkve⁷⁰ (pripadnike vlaške zajednice) da organizuju parastos poginulim hrišćanskim vojnicima kod Bitke na Rovinama. Do sada nije pokrenut nijedan krivični postupak protiv lica koja su izazvala incident kod manastira.
- Učestale su i pretnje upućene pripadnicima vlaške nacionalne manjine preko grafita i oštećivanja objekata vlaških organizacija:
- **Petrovac na Mlavi.** Na zidu osnovne škole ispisan je grafit «Smrt Vlasima».
- **Bor**⁷¹. Na zgradi organizacije «Ariadnae Filum» razbijen je prozor i ispisan grafit «Vlasi marš iz Srbije».
- **Boljevac**⁷². Na zgradama Vlaške demokratske stranke Srbije i Saveza Vlaha Srbije su dva puta lomljene table sa natpisima organizacija
- **Negotin**⁷³. Na fasadi objekta u kome je smeštena politička organizacija Demokratski pokret Rumuna Srbije ispisan je grafit «Srbija Srbima, napolje sa Vlasima».
- Diskriminacija sveštenika Rumunske pravoslavne crkve⁷⁴ od strane lokalne samouprava grada Negotina, Opštinskog javnog tužilaštva u Negotinu i posebno Eparhije Timočke Srpske pravoslavne crkve je konstantna: Uprkos zahtevu pomenutom sveštenika za gardevinskom dozvolom za izgradnju crkve u selu Malajnica, Lokalna samouprava Negotina je nije izdala, jer joj bila potrebna saglasnost SPC. Kada je isti sveštenik bez građevinske dozvole izgradio crkvu na svom privatnom zemljištu, inspekcija opštine Negotin je podnela krivičnu prijavu za krivično delo bespravne gradnje, iako je većina objekata u selima oko Negotina i sama bespravno podignuta. Krivičan postupak protiv sveštenika RPC je od strane javnog tužioca pokrenut na selektivan i diskriminatoran način.

Društvo za očuvanje i razvoj jezika, kulture i religije Vlaha iz Pomoravskog regiona

Najupečatljiviji primeri diskriminacije pripadnika vlaške nacionalne manjine bili su incidenti na osnovu verske pripadnosti i bogoslužjenja na vlaško-rumunskom jeziku.

Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine

Diskriminacija Vlaha po nacionalnom ili etničkom osnovu postoji, ali ju je teško dokazati. Njoj su naročito izložena lica koja se svojim aktivnostima ističu na polju sveokupne emancipacije Vlaha.

- **Opština Bor.** Sudski organi se uvredljivo ophode prema pripadnicima vlaške nacionalne manjine.
- **Okružni sud Negotin.** U slučaju Kolograš, jednom od vlaških lidera je suđenje bilo zakazano u nedelju.

⁶⁶ 2007. godine, iako je isti nastavnik maltretirao romsku decu i ranije.

⁶⁷ Intervenisao je predstavnik NVO Narajan, kojoj su se i ranije žalila romska deca zbog maltretiranja nastavnika.

⁶⁸ 23. februara 2007. godine.

⁶⁹ 21. maj 2005. godine

⁷⁰ U daljem tekstu: RPC

⁷¹ Jun, 2005.godine

⁷² 24/25. jula 2006. i 06/07.septembra 2006. godine

⁷³ 8/9. avgust. 2006. godine

⁷⁴ Bojan Aleksandrović

- **Opština Bor.** Opštinska televizija na uvredljiv način izveštava o Vlasima optužujući ih za rumunizaciju i separatizam.
- **Opština Zaječar.** List «Timok» na uvredljiv način izveštava o Vlasima.

Preporuke

Centar za multikulturalno obrazovanje, Preševo

- Radi stvaranja bolje i tolerantnije klime u Preševu, Bujanovcu i Medveđi povući pripadnike žandarmerije iz opštine.

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

- Inicirati donošenje antidiskriminacionog zakona.
- Preduzeti različite mjere za stvaranje pozitivnog ambijenta za ostvarivanje manjinskih prava (nova manjinska politika, sprovođenje posebnih mera, sankcionisanje i kažnjavanje negativnih tendencija kojima je cilj diskriminacija).

Građanski forum – Novi Pazar

- Potrebno je organizovano negovati tradiciju, kulturu, stvaralaštvo i religiju svih zajednica ponaosob i preko zajedničkih institucija podizati kvalitet i međusobnu komunikaciju i saradnju između stanovništva srpske i bošnjačke nacionalnosti.

Sandžački odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda, Novi Pazar

- Sankcionisati sva dela usmerena ka širenju nacionalne mržnje i netolerancije i njihove počiniocce koji imaju za cilj da remete međunacionalne i međuvjerske odnose.
- Nadležni državni organi moraju mnogo više uvažavati izvještaje nevladinih organizacija o stanju ljudskih prava, kao i ukazivanja na potrebu zaštite tih prava tamo gdje su na narušena

Nacionalni savet bugarske nacionalne manjine

- Naložiti organima bezbednosti da obavljaju svoje poslove diskretno, bez preteranog demonstriranja svog prisustva i da kada je to nepotrebno, ne kontrolišu meštane koji žive uz granicu.
- Izmeniti *Zakon o državljanstvu* korigovanjem ograničavajućih odredbi koje predstavljaju prepreku za dobijanjem srpskog državljanstva.

Nacionalni savet romske nacionalne manjine

- Doneti antidiskriminacioni zakon.
- Sankcionisati pojedince kojima je cilj diskriminacija Roma na rasnoj osnovi.
- Posebnim merama i stvaranjem tolerantnije klime smanjivati etničku distancu između Srba i Roma.

Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine

- Pokrenuti krivične postupke protiv lica koja čine krivična dela protiv pripadnika nacionalnih manjina, a radi zaštite istih od diskriminacija pretnji i nasilja zbog svoje etničke pripadnosti.
- Sprovesti u delo načelo odvojenosti crkve od države.

Član 7.

Ugovornice će obezbediti poštovanje prava svakog pripadnika nacionalne manjine na slobodu mirnog okupljanja, slobodu udruživanja, slobodu izražavanja i slobodu misli, savesti i veroispovesti.

Normativni okvir

%

Primena

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

Osnivanje udruženja i NVO je sve učestalije kod pripadnika bošnjačke manjine, a posebno je izraženo u poslednje dvije godine. Osnovana udruženja djeluju u svim društvenim oblastima, a okupljaju se u asocijacije. Asocijacija NVO i udruženja Sandžaka broje više od dvadeset organizacija (neka su aktivna više od deset godina).

Bošnjačka udruženja postoje i van gradova u kojima Bošnjaci čine većinu, ali je njihovo djelovanje prilično ograničeno.

Bošnjačka zajednica kulture „Preporod“

Bošnjaci imaju pravo na formiranje kulturnih udruženja, ali država finansijski pomaže samo Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine.

Nacionalni savet bugarske nacionalne manjine i Kreativni centar Caribrod

Do sada nije bilo problema prilikom osnivanja NVO sa bugarskim nacionalnim predznakom, niti je bilo primera onemogućavanja saradnje bugarskih NVO sa Bugarskom i drugim NVO iz inostranstva.

U Srbiji deluje više NVO koje se bave očuvanjem i razvojem bugarske tradicije i kulture, a prema oceni komisije za kulturu Nacionalnog saveta, njihov je rad zadovoljavajući.

Preporuke

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

- Uspostaviti bolju saradnju NVO sa domaćim i međunarodnim institucijama.
- Afirmisati i podstaći novoformirane NVO i vršiti edukaciju njihovih predstavnika.

Član 8.

Ugovornice se obavezuju da priznaju svakom pripadniku nacionalne manjine pravo da slobodno izražava svoja verska uverenja i da osniva verske institucije, organizacije i udruženja.

Normativni okvir

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

Odredbom člana 44. novog *Ustava*, utvrđeno je da su vjerske zajednice odvojene od države i slobodne u vršenju vjerskih poslova i vjerskih obreda. Uvođenjem vjerske nastave, kao jednog od obaveznih izbornih predmeta u osnovnoj školi, narušen je *Ustavom* proklamovan princip odvojenosti crkve od države.

U isto vrijeme, odredbom člana 22. *Zakona o osnovnoj školi* i uvođenjem vjerske nastave kao izbornog predmeta samo za tradicionalne crkve i verske zajednice narušen je princip ravnopravnosti crkava.

U krivičnom zakonodavstvu RS još uvijek nije propisano, kao krivično djelo npr: povreda izražavanja nacionalne pripadnosti niti povreda slobode ispovedanja vjere i vršenje vjerskih obreda, što bi bilo logično očekivati s obzirom na odredbe novog *Ustava*.

Istovremeno, u grupi vojnih krivičnih djela, i nakon uvođenja mogućnosti tzv. civilnog služenja vojske, i dalje postoji krivično djelo odbijanje primanja i upotrebe oružja (sa drastičnom kaznom od 1 do 10 godina zatvora), iako je djelo vezano za tzv. prigovor savjesti koji je sastavni dio moralnih ili vjerskih normi nekih vjerskih zajednica.

Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine

Odredbe *Zakona o crkvama i verskim zajednicama*⁷⁵ Republike Srbije koje reguliše ovu materiju su u suprotnosti sa duhom *OKNM*. Pomenuti *Zakon* ne priznaje RPC kao tradicionalnu crkvu, iako je ona, izuzimajući grčku, po kontinuitetu najstarija na teritoriji istočne Srbije.

Primena

Mreža odbora za ljudska prava u Srbiji (CHRIS)

Osvrt na Mišljenje Savetodavnog komiteta

Konstataciju Savetodavnog komiteta da su verske slobode u Srbiji uglavnom zagarantovane, ali da postoje određene razlike između različitih veroispovesti, u vojci i drugim kontekstima⁷⁶, potkrepljuju informacije alternativnog izveštaja koje svedoče o pojačanim tenzijama kada je reč o nemogućnosti izražavanja verskih uverenja i osnivanja verskih institucija Vlaha u istočnoj Srbiji. Kao i u slučaju konflikata u pogledu veroispovesti koji se pominju izveštaju za APV, reč je o konfliktu unutar pravoslavne crkve, odnosno između SPC i Rumunske pravoslavne crkve⁷⁷ koje za razliku od postignutog dogovora na teritoriji APV, u pogledu istočne Srbije nisu uspele da se dogovore. Dok je Rumunima u APV omogućeno bogosluženje na rumunskom jeziku, kao i pohađanje veronauke u školama (uprkos teškoćama, jer je nastava uvedena tek 2006/2007. školske godine), u istočnoj Srbiji RPC nije priznata, a konflikti između SPC i RPC po ovom pitanju permanentno traju, naročito s obzirom na činjenicu da su Vlasi samoinicijativno podigli «crkvu» na privatnom posedu, u kojoj vrše bogosluženje na vlaško-rumunskom jeziku.

Potencijalna opasnost za izbijanje sličnog konflikta unutar pravoslavne crkve, postoji i kada je reč o Bugarima, zbog nemogućnosti da obavljaju bogosluženje na bugarskom jeziku.

Pripadnici bošnjačke nacionalne manjine ukazuju na prisutnost problema u vojsci u pogledu ishrane Bošnjaka, a poput Hrvata u APV, izražavaju nezadovoljstvo zbog nametanja proslave školske slave «Sveti Sava», pravoslavnog sveca bošnjačkoj deci.

Centar za multikulturalno obrazovanje, Preševo

Pripadnici albanske nacionalne manjine u 3 opštine na jugu Srbije su islamske veroispovesti. Iako se retko sastaju, verska tolerancija između lidera islamske i pravoslavne veroispovesti na ovim prostorima je zadovoljavajuća.

Nacionalni savet bugarske nacionalne manjine

Nakon pripajanja bugarskih teritorija (1920. god) Srbiji, srpske vlasti su otpočele sa proterivanjem bugarskih sveštenika i dovođenjem sveštenih lica, pripadnika SPC.

⁷⁵ "Sl. glasnik SR", br. 36/2006

⁷⁶ Mišljenje, član 8/66

⁷⁷ U daljem tekstu: RPC

Bugarima do danas nije vraćeno pravo na bogosluženje na svom jeziku i pored niza zahteva bugarskih političkih partija za tim. Situaciju dodatno komplikuje nasleđena praksa iz komunističkog režima koja je zabranjivala praznovanje verskih praznika, a o čijoj uspešnosti i učinku svedoči izreka „Batalio ga kao Bugarin slavu“.

U vreme komunizma je na ovim prostorima porušeno dosta crkava i manastira, a neki od njih se danas obnavljaju uz pomoć lokalnih samouprava, donacija i pomoći SPC.

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

U vjerskom pogledu Bošnjaci u Srbiji su organizovani kroz dvije vjerske organizacije – Islamsku zajednicu Srbije, sa Rijasetom u Beogradu, i Islamsku zajednicu Sandžaka, sa Mešihatom u Novom Pazaru.

U sistemu javnog obrazovanja, u kojem je dopušteno organizovanje vjerske nastave za djecu Bošnjaka, kao školska slava za sve škole određen je dan Svetog Save koji je pravoslavni svetac.

Bošnjačka zajednica kulture „Preporod“ i Građanski Forum, Novi Pazar

Bošnjačka djeca se primoravaju da na Školskoj slavi Sveti Sava, slave hrišćanskog sveca Rastka Nemanjića -Svetog Savu, što se kosi sa osnovnim vjerskim osjećanjima Bošnjaka.

Građanski Forum, Novi Pazar

Dok Bošnjaci u Sandžaku slobodno izražavaju svoja verska osećanja, osnivaju verske institucije (i u gradovima u kojima čine relativnu većinu i u gradovima u kojima su u manjini), muslimani u unutrašnjosti Srbije (van Sandžaka i Beograda) ispoljavaju svoja verska osećanja i obavljaju verske obrede u otežanim uslovima.

Sandžački odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda, Novi Pazar

Mediji permanentno i po potrebi političara, podržavaju stereotipe o islamu kao neprijateljskoj religiji, iako su danas u Srbiji Muslimani zastupljeni sa svega par procenata. Uprkos tome, plasiraju se cifre o više stotina hiljada Muslimana koji predstavljaju opasnost po Balkan i region u cjelini, dok se na Sandžak senzacionalistički apostrofira kao na krizno žarište u kojem deluju teroristi.

Posljednja zbivanja u Sandžaku i tzv. “slučaj vehabija”⁷⁸ u novopazarskom kraju, ponovo su aktuelizirali mnogobrojna pitanja u vezi sa Bošnjacima, islamom, Novim Pazarom i Sandžakom. Znatno dio medija je u vratio svakodnevno korišćenje propagandne terminologije poput onih sa početka 90-tih godina prošlog stoljeća: o islamskoj opasnosti, teroristima i slično, a Novi Pazar je ponovo postao medijski “atraktivan” uzrokujući aktuelizaciju brojnih pitanja koja se predstavljaju u crno-bijelim šemama. Ovakva medijska propaganda koja apostrofira vehabizam i plaši cijeli region i Evropu Bošnjacima sa ciljem širenja islamofobije, predstavlja diskriminaciju nad Bošnjacima.

Da bi se razumijelo sadašnje stanje u Sandžaku, treba imati u vidu sve ono što se u njemu dešavalo posljednje decenije prošlog stoljeća i skorašnje deljenje ovog regiona između Srbije i Crne Gore.

Nacionalni savet romske nacionalne manjine

Većina Roma u Srbiji je pravoslavne veroispovesti, a Muslimana ima najviše u Preševu i Bujanovcu i nešto u Vranju, Nišu i Beogradu. Deo Roma koji živi na jugu Srbije, od Vranja do Niša ne pripada nijednoj veroispovesti.

Kod Roma koji se izjašnjavaju kao Muslimani ili onih koji su nekada tako izjašnjavali i Roma protestanata, postoji strah zbog negativnih reakcija većinskog naroda zbog njihove verske pripadnosti.

- **Medveda.** Zabeležen je slučaj da je Rom sahranjen na romskom groblju po muslimanskim običajima, a da je kasnije iskopan i sahranjen na pravoslavnom.

⁷⁸ U aprilu 2007. godine

- **Leskovac.** Evidentirano je nekoliko napada na Rome-protestante zbog njihove verske pripadnosti, a septembra 2006. godine im je srušen šator pod kojim su se okupljali, nakon čega su ih tukli i maltretirali.

Društvo za kulturu Rumuna-Vlaha Srbije “Pravoslavni Rumuni”

Republika Srbija sprečava ustanovljavanje verskih institucija i podizanje verskih objekata i hramova RPC u istočnoj i severoistočnoj Srbiji.

Vlasima je zbog određenih istorijskih okolnosti nametnuta jurisdikcija SPC 1833. godine, ali danas, veliki broj Vlaha želi da se vrati pod jurisdikciju RPC. Država ih u tome u mnogome onemogućava i ne priznaje RPC u istočnoj i severoistočnoj Srbiji kao legalnu versku zajednicu, već joj ograničava delovanje samo u APV:

- Prilikom traženja građevinske dozvole za izgradnju crkve RPC, rumunski sveštenik je bio upućen od strane opštine u Ministarstvo vera, da bi ga odande uputili na lokalnog episkopa SPC, bez čijeg se «blagoslova (dozvole)» nije mogla dobiti opštinska dozvola.
- Prema izjavama Ministra vera⁷⁹, SPC je jedina koja deluje legalno na prostorima koje naseljavaju Vlasi⁸⁰. Ovim činom, Republika Srbija ne štiti Vlahe od drske i agresivne asimilacije koja se nad njima vrši od strane SPC, već joj u tome pomaže.

Iako se pripadnicima vlaške nacionalne manjine stalno upućuju pretnje od strane SPC, one prolaze nesankcionisano, na primer:

- Pretnje sveštenika SPC Milana Radovića u selu Malajnica, državnom bezbednošću i hapšenjem pristalica RPC.
- Pretnje episkopa Justina (SPC) da će «dovesti hiljade ljudi i napraviti bitku u dvorištu RPC u Malajnici»⁸¹.
- U opštini Negotin gde postoji jedina RPC u Srbiji van APV, predstavnici lokalnih vlasti na čelu sa gradonačelnicom⁸², otvoreno su stali uz episkopa SPC ignorišući RPC i izjavili da to nije vlaška, već rumunska crkva, te da u nju ne treba ići⁸³.
- Sveštenik vlaške zajednice⁸⁴ je više puta pozivan na informativni razgovor u policiju⁸⁵ i protiv njega se vrši stalno zastrašivanje i pritisak⁸⁶.

Društvo za očuvanje i razvoj jezika, kulture i religije Vlaha iz Pomoravskog regiona

SPC ne dozvoljava obavljanje bogosluženja na vlaško-rumunskom jeziku. Do danas nije odgovorila ni na jedan pismeni zahtev vlaške zajednice niti na inicijativu za služenje na vlaško-rumunskom jeziku. Nasuprot tome, vlaški vernici su izbačeni i anatemisani iz crkava u naseljima Isakova i Bigrenice.

Savez Vlaha Srbije

Krivičnim postupkom protiv sveštenika RPC⁸⁷, kao i stalnim pretnjama upućenim sveštenicima⁸⁸ od strane sveštenika Timočke i Braničevske eparhije SPC, vlaška nacionalna manjina se odvrća od prava da ustanovljava svoje verske institucije i izražava verska uverenja na svom jeziku.

Odugovlačenjem lokalne samouprave gradova Svilajnac i Čuprija da izda građevinske dozvole za izgradnju crkava u selima Isakovo i Proštincu, onemogućava se izgradnja istih.

Preporuke

⁷⁹ Milan Radulović

⁸⁰ Video snimak koji se nalazi u Savezu Vlaha Srbije.

⁸¹ Pretnje su emitovane na skoro svim lokalnim televizijama bez sankcionisanja od strane naše države

⁸² Radmila Gerov

⁸³ Videti TV snimke koji se nalaze u Savezu Vlaha Srbije

⁸⁴ Bojan Aleksandrović

⁸⁵ Br. 01/03 od 15.02.2003. i br. službeno od 19. 01. 2005. godine

⁸⁶ Videti pisane dokaze, TV snimke sa lokalnih televizija i članke iz lokalnih i republičkih novina u Savezu Vlaha Srbije u Negotinu i u Rumunskom Pravoslavnom Protonamesništvu DACIA RIPENSIS u Malajnici.

⁸⁷ Bojana Aleksandrovića

⁸⁸ Bojanu Aleksandroviću i Tel Bobu Lui

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

- Unaprediti zakonske regulative u oblasti vjere i vjerskih zajednica.
- Odvojiti državu od crkve.

Sandžački odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda, Novi Pazar

- Objektivno informisati o događajima u Sandžaku i raditi na iskorenjivanju negativnih stereotipa kada je reč o ovom regionu.

Nacionalni savet bugarske nacionalne manjine

- Omogućiti Bugarima bogoslužjenje na bugarskom jeziku

Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine

- Doneti nov zakon o crkvama i verskim zajednicama, jer je sadašnji diskriminatoran.
- Omogućiti Vlasima da u crkvama u mestima naseljenim vlaškim stanovništvom imaju službu na vlaško- rumunskom jeziku.

Član 9.

1. Ugovornice se obavezuju da priznaju pravo svakog pripadnika nacionalne manjine na slobodu izražavanja koje obuhvata slobodu uverenja i primanja i davanja informacija i ideja, na manjinskom jeziku, bez ometanja od strane vlasti i bez obzira na granice. Ugovornice će obezbediti, u okviru svojih pravnih sistema, da pripadnici nacionalnih manjina imaju pristup sredstvima javnog informisanja bez diskriminacije.

2. St. 1 ne sprečava ugovornice da zatraže odobrenje, bez diskriminacije i na osnovu objektivnih kriterija za emitovanje radio i TV emisija ili otvaranja bioskopskih preduzeća.

3. Ugovornice neće ometati stvaranje i korišćenje štampanih sredstava javnog informisanja od strane pripadnika nacionalnih manjina. U zakonskim okvirima za zvučni radio i televizijske emisije, obezbediće koliko je god moguće, a uzimajući u obzir odredbe st.1, da pripadnici nacionalnih manjina dobijaju mogućnost stvaranja i korišćenja sopstvenih sredstava javnog informisanja.

4. U okviru svojih pravnih sistema, ugovornice će usvojiti adekvatne mere da se pripadnicima nacionalnih manjina olakša pristup sredstvima javnog informisanja i u cilju unapređenja tolerancije i omogućavanja kulturnog pluralizma.

Paragraf 1 člana 9**Normativni okvir****Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine**

U pogledu *Zakona o radiodifuziji*⁸⁹ i informisanja na bosanskom jeziku, najspornija su bila i ostala 4 pitanja:

- Pобољшanje čujnosti programa na jezicima nacionalnih manjina koji ne zadovoljavaju potrebe i standarde uspostavljene krajem 80-ih dvadesetog vijeka.
- Mogućnost dodeljivanja regionalnih, a ne lokalnih frekvencija za medije koji svoj program emituju na jezicima nacionalnih manjina, budući da, primera radi, Bošnjaci skoncentrisano žive u 6 opština.
- Izuzimanje medijskih kuća koje su u vlasništvu lokalnih samouprava i koje svoj program emituju na jezicima nacionalnih manjina iz procesa privatizacije.
- Osnivanje redakcije na bosanskom jeziku u državnom Javnom servisu (RTS), koja bi uređivala i pripremala program na bosanskom jeziku, kao što je to slučaj sa manjinskim jezicima u APV i Javnim servisom APV.

⁸⁹ U daljem tekstu: ZRD

Primena

Mreža odbora za ljudska prava u Srbiji (CHRIS)

U odnosu na APV, situacija sa medijima na jezicima nacionalnih manjina je drugačija na teritoriji Srbije, i po pitanju broja medija i po pitanju adekvatnih institucionalnih rešenja.

Bugari imaju relativno zaokruženo i institucionalno ustrojeno informisanje na svom jeziku – profesionalnu novinsko-izdavačku ustanovu sa budžetskim finansiranjem koja izdaje nedeljnik na bugarskom jeziku, lokalne radio stanice u Dimitrovgradu i Bosilegradu, a čiji su osnivači skupštine opštine. One emituju program i na bugarskom jeziku, kao i lokalna TV kuća u Dimitrovgradu.

Albanska manjina na jugu Srbije na svom jeziku ima jedan nedeljnik koji izdaje NVO (finansira se pomoću donacija, najviše međunarodnih), radio program na lokalnim radio stanicama se emituje u sve tri opštine, a u Preševu postoji i TV program. Osim toga, jedna privatna RTV u Bujanovcu emituje i radio i TV program na albanskom jeziku.

Medijska situacija u bošnjačkoj zajednici u Sandžaku je složena: ne postoji profesionalna izdavačka kuća u oblasti štampanih medija za celu populaciju, već samo lokalni nedeljnici čiji su osnivači skupštine opštine. Isto je i u oblasti radijskog i televizijskog informisanja, s tim da postoji i nekoliko privatnih radio i TV stanica.

Vlaška manjina u istočnoj Srbiji ni na koji način nema rešeno pitanje informisanja na svom jeziku.

Nominalno, čini se da romska nacionalna manjina ima najbrojniju medijsku ponudu na sopstvenom jeziku, od specijalnih programa/podlistaka do autonomnih medijskih izdanja, pa i medijskih kompanija (npr. dvonedeljnik *Them*, zatim izdavač RRominterpress sa beogradskom RTV *Khrlo E Romengo* ili RTV *Nišava*), što je i razumljivo zbog njihove teritorijalne disperziranosti, kao i nešto organizovanije društvene i donatorske podrške.

Međutim, ma koliko povoljno izgledao uvid u statistiku i sadržaje pojedinih programa na jezicima manjina u Srbiji, ne može se pouzdano reći da je situacija u medijskom sektoru na jezicima manjina dobra. Naime, i ovde važi pravilo da kvantitativni statistički podaci daju jednu sliku, a realnost sasvim drugačija⁹⁰.

Kreativni centar Caribrod

ZRD ne štiti medije na jezicima malih nacionalnih manjina poput bugarskog.

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

Odnos sredstava javnog informisanja prema predstavnicima Bošnjaka nije isti. U zavisnosti o kom predstavniku Bošnjaka se radi, mediji u Srbiji, pozitivno ili negativno izvještavaju o njemu ili uopšte ne izvještavaju. Postoje brojni primjeri takve vrste medijske diskriminacije. U nastavku navodimo jedan:

- Dnevni list "Blic" je u rublici «pobjednik-gubitnik» prikazivao samo predsjednika SDP-a Rasima Ljajića kao pobjednika u različitim situacijama, dok je lider Liste za Sandžak Sulejman Ugljanin predstavljan samo kao gubitnik. Ovakav pristup je bio prisutan od 1990. godine do skora i u državnim medijima. Slična situacija je i sa ostalim bošnjačkim organizacijama, udruženjima i NVO.

Ostvarivanje prava u medijima bošnjačka manjina pretežno ostvaruje kroz aktivnosti Nacionalnog saveta bošnjačke nacionalne manjine. U medijskim aktivnostima, kao četvrtog važnog segmenta u

⁹⁰ Popis zajedničkih problema medija na jezicima nacionalnih manjina videti u Izveštaju o primeni Okvirne konvencije u APV, Vojvodanskog centra za ljudska prava (čl.9 st.1)

njegovom dosadašnjem radu, prioritet je dat aktivnostima usmjerenim ka promociji bošnjačkih nacionalnih i drugih vrijednosti, razbijanju predrasuda i blokada prema Bošnjacima, prije svega u zvaničnim državnim pisanim i elektronskim medijima u Beogradu i Podgorici.

Bošnjačka zajednica kulture „Preporod“ i Građanski Forum, Novi Pazar

U sredinama u kojima su Bošnjaci homogeno naseljeni, ne postoje slobodni mediji ni na srpskom, ni na bosanskom jeziku.

Sandžački odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda, Novi Pazar

Pravo Bošnjaka na pristup sredstvima javnog informisanja se ne poštuje u potpunosti. Primera radi:

- **Opština Novi Pazar.** Od 13 radio stanica i 2 televizijska programa («Jedinstvo» i «Regionalna TV») bosanski jezik se može čuti samo na «Regionalnoj TV».
- **Opština Prijepolje.** Bosanski jezik se ne koristi u lokalnim medijima. Lokalni list "Polimlje", čiji je osnivač lokalna samouprava, izlazi na srpskom jeziku, ekavicom i na ćirilici. Postoje retki pripemi objavljivanja pojedinih saopštenja na ijekavici, ali ćirilicom. Lokalni radio izveštava samo na srpskom jeziku. Privatna TV "Enigma" emituje uglavnom komercijalni program na srpskom jeziku.

Društvo za očuvanje i razvoj jezika, kulture i religije Vlaha iz Pomoravskog regiona

Ne postoji nijedna emisija na vlaškom jeziku niti o vlaškoj zajednici. Zastupljene su samo folklorne emisije (u kojima najčešće nastupaju pripadnici većinskog naroda) čime se Vlasi svode na folklornu naciju.

Nacionalni savet bugarske nacionalne manjine

U vreme Miloševićevog režima, na Radio Televiziji Srbije je ukinuto emitovanje emisija na bugarskom jeziku, a od onda do danas programa i emisija na bugarskom nema. Ovim činom, pripadnicima bugarske zajednice je uskraćeno pravo na informisanje na maternjem jeziku, iako plaćaju pretplatu kao i svi drugi građani Srbije i iako im je to zagarantovano novim *Ustavom Srbije i Poveljom o regionalnim i manjinskim jezicima*⁹¹.

Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine

Nepostojanje medija na vlaškom jeziku je jedan od bitnih faktora koji utiče na proces asimilacije Vlaha u istočnoj Srbiji, a modernizacija medija na srpskom jeziku taj proces ubrzava. Iako se na Televiziji Novi Sad emituju emisije na rumunskom jeziku, Vlasi ih ne mogu gledati, jer ih Radio Televizija Srbije ne preuzima.

- Ministarstvo kulture je u 2006. godini podržalo projekat Radio Televizije Zaječar za period od godinu dana⁹².
- U tekućoj godini, podršku Ministarstva kulture dobila je Samostalna Televizija Negotin, iako do trenutka pisanja ovog izveštaja još uvek nije potpisan Ugovor između televizije i Ministarstva niti su stigla ikakva sredstva.
- Produkcija Timoc Press koja deluje u okviru Saveza Vlaha Srbije je takođe aplicirala sa projektom "Bine at venit la Radio Timoc" ("Dobro dosli na Radio Timoc") na vlaškom jeziku, ali projekat nije bio odobren.

Odbor za ljudska prava Negotin

Pozitivni primer lokalnih televizija predstavlja emitovanje spotova, kratkih filmova i snimljenog materijala sa predizbornih skupova⁹³, u kojima se bez ograničenja mogao koristiti maternji jezik nacionalnih manjina:

- Direktor i voditelj programa lokalne televizije u Kladovu «Euro MJ» je podsticao pripadnike vlaške zajednice da u emisiji uživo iz studija koriste svoj maternji jezik, što su ovi i iskoristili

⁹¹ U III delu Povelje o regionalnim i manjinskim jezicima, Srbija se obavezala da će odredbama ovog dela, između ostalog, štiti i bugarski jezik.

⁹² Dobijeno je 405 000,00 dinara

⁹³ U vreme poslednjih parlamentarnih izbora, decembra 2006. godine

Preporuke

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

- Zaštititi medije na jezicima nacionalnih manjina na lokalnom nivou, koji djeluju u okviru opštinskih i međuopštinskih informativnih centara prilikom procesa privatizacije, dodatnim zakonskim uredbama, kako bi se spriječilo njihovo ukidanje iz “ekonomskih” razloga.

Nacionalni savet bugarske nacionalne manjine

- U saradnji sa javnim servisom Srbije, iznaći mogućnost da se na RTS-u emituju programi na bugarskom jeziku.

Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine

- Formirati radio i televizijsku mrežu na vlaško-rumunskom jeziku

Paragraf 2 člana 9

Normativni okvir

%

Primena

Mreža odbora za ljudska prava u Srbiji (CHRIS)

Osvrt na Mišljenje Savetodavnog komiteta

Poput elektronskih medija u APV, i medije u centralnoj i južnoj Srbiji opterećuje aktuelni proces privatizacije, zbog čega postoje realne šanse da se najveći broj njih ugasi i prestane da emituje programe na jezicima manjina.

Ni nakon pet godina proteklih od prethodnog izveštavanja, lica koja pripadaju vlaškoj zajednici, a koja su kompaktno naseljena u severoistočnoj Srbiji, nemaju ni pasivan ni aktivan redovan pristup pisanim i elektronskim medijima⁹⁴ na svom jeziku.

◇◇◇

Prema konkursu, teritorija grada Beograda koja obuhvata više opština, tretirana je kao region, a ne kao skup pojedinačnih opština. Time je isključena mogućnost da bilo koji emiter iz glavnog grada Srbije konkuriše za dozvolu za radio i televiziju civilnog sektora, jer to mogu samo oni koji emituju na lokalnom / opštinskom nivou. Emiteri su ovim onemogućeni da iskoriste šansu koju im pruža ZRD (čl. 67), a koji predviđa oslobađanje plaćanja naknade za emitovanje programa, odnosno plaćanje samo za dozvolu za radiodifuznu stanicu, ali isključivo na opštinskom nivou. Ideja zakonodavca je bila da omogući manjinskim grupama u lokalnim zajednicama, koje nemaju mogućnost za ekonomsku samoodrživost, da koriste ovo pravo i osnuju svoj elektronski medij kao neprofitabilan.

- Gore pomenutom odlukom najslušaniji romski radio koji emituje na teritoriji grada Beograda, gde inače i živi koncentrisano najviše Roma u Srbiji, nije mogao da konkuriše za dobijanje dozvole za emitovanje i očekuje se njegovo zatvaranje. Romska zajednica je uputila žalbu Republička radiodifuzna agencija⁹⁵, ali je dobila odgovor da Romi imaju termine na programima javnog servisa i da u okviru njega treba da jačaju svoje informativne kapacitete. To jeste tačno, ali je perspektiva u odnosu na komunikativne potrebe stanovnika lokalne zajednice sasvim različita.

Centar za multikulturalno obrazovanje, Preševo

Iako je na lokalnom nivou postignut veliki napredak u osnivanju lokalne RTV koja emituje program na albanskom jeziku, u nacionalnim elektronskim medijima ne postoje emisije na albanskom.

U Opštini **Preševo** postoji lokalna Radio televizija koji emituje program na albanskom jeziku.

⁹⁴ Mišljenje, član 9/74

⁹⁵ U daljem tekstu: RRA

Radio Preševo emituje program i na srpskom jeziku (finansira se iz opštinskog budžeta). Od decembra 2006. godine u Preševu je otvorena i privatna televizija "ALDI".

U **Bujanovcu** postoji Radio televizija Bujanovac koja emituje program na albanskom i srpskom jeziku (finansira se iz opštinskog budžeta). Takođe je aktivna privatna Radio televizija "SPEKTRI".

U opštini **Medveđa** postoji Radio **Medveđa** koji emituje program na srpskom i 2 sata dnevno program na albanskom jeziku.

Na osnovu gore iznetih činjenica se može konstatovati da je informisanje na albanskom jeziku zadovoljavajuće.

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

Država ne spečava traženje i odobravanje dozvola za osnivanje medija na jezicima nacionalnih manjina, a javni servis omogućuje informisanje na maternjem jeziku manjina. Međutim, kako dosadašnja iskustva pokazuju da mediji na jezicima nacionalnih manjina ne mogu da opstanu i da se razvijaju bez stabilne materijalne podrške iz budžeta pokrajinske ili republičke administracije, potrebno je obezbjediti negovanje i unaprjeđenje manjinskih medija, posebno kada je riječ o javnom servisu. Budući da privatni mediji uglavnom nemaju interes za informisanje na jezicima nacionalnih manjina, jer su tržišnocentrični i izdržavaju se reklamnim prostorom, ostaje da se vidi koliko će i kako opstati mediji na jezicima manjina nakon završetka procesa privatizacije.

Bošnjaci i dalje nemaju medije na svom jeziku, a RRA je, pozivajući se na *ZRD*, kao jedinu mogućnost za pripadnike nacionalnih manjina, ostavila konkurisanje za dobijanje lokalnih radio i TV frekvencija.

U poređenju sa drugim nacionalnim manjinama, emisije pripadnika bošnjačke nacionalne manjine se na bosanskom jeziku emituju samo u gradovima u kojima čine apsolutnu većinu.

Program na bosanskom jeziku emituju delom Regionalna RTV Novi Pazar, čiji je osnivač opština Novi Pazar i TV Tutin čiji je osnivač opština Tutin. U njima je zastupljen programski sadržaj koji afirmiše kulturu i folklor Bošnjaka. Program na bosanskom jeziku na RTV Novi Pazar je u periodu od februara 2005. do maja 2006. godine bio u potpunosti ukinut odlukom skupštinske većine opštinskog parlamenta koju su činili: Sandžačka demokratska partija, Srpska radikalna stranka i Stranka za Sandžak.

Bošnjačku kulturu promoviše i Radio Novi Pazar, kroz muzičke i druge sadržaje, a program na bosanskom emituje i Radio "Universa" koji djeluje u okviru Internacionalnog univerziteta u Novom Pazaru.

Resor i Odbor za informisanje nacionalnog saveta su započeli aktivnosti na planu formiranja redakcije na bosanskom jeziku pri Javnom servisu RTS, odnosno u pripremi specijalnih emisija koje bi bile emitovane na javnom servisu RTS.

U produkciji Regionalne RTV Novi Pazar i Nacionalnog saveta bošnjačke nacionalne manjine, započeto je emitovanje jednočasovne emisije "Govorim bosanski"⁹⁶, informativno-obrazovnog karaktera, koja tematski pokriva sve segmente djelovanja Nacionalnog saveta bošnjačke nacionalne manjine, od kulture, preko informisanja, obrazovanja, službene upotrebe bosanskog jezika do djelotvornog učešća u javnom životu. Emisija se emituje na jednoj regionalnoj i dvije lokalne televizije.

⁹⁶ 7. jula 2006. godine

Vijeće takođe ima svoju internet prezentaciju⁹⁷ na kojoj se mogu naći sve važnije informacije o radu Nacionalnog saveta bošnjačke nacionalne manjine, kao i pojedini značajni dokumenti u vezi sa pravima manjina. Ažuriranje web sajta Vijeća se vrši svakodnevno.

Građanska akcija za ljudska prava – Priboj

Iako, postoje zahtjevi za projektom emisije na javnom servisu (RTS) u kojoj bi se promovisale i afirmisale kulturne i društvene vrijednosti Bošnjaka i drugih manjina, nadležno ministarstvo uporno odbijaja da ispoštuje zakon i međunarodne standarde u ovoj oblasti.

Sandžački odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda, Novi Pazar

Prisutna je diskriminacija u nedovoljnom davanju prostora Bošnjacima u javnim informativnim sredstvima koja se izdržavaju iz republičkog budžeta, za kulturnu, prosvjetnu, ekonomsku, političku i drugu problematiku nacionalnih manjina.

Nacionalni savet bugarske nacionalne manjine

Radio emisija na bugarskom jeziku u trajanju od 15 minuta, na talasima "Radio Niša" se emituje bez postojanja dopisništva iz Dimitrovgrada. Sadržajno emisija obuhvata prenos agencijskih vesti iz drugih medija, koje se prevode na bugarski jezik. Alternativno rešenje koje bi nadomestilo suštinske nedostatke procesa informisanja na bugarskom jeziku do sada nije ponuđeno.

Iako prema tvrdnjama zvaničnih predstavnika Lokalna Radio Televizija Caribrod emituje program sa podjednako zastupljenim srpskim i bugarskim jezikom, u praksi je taj odnos drugačiji, jer se program uglavnom emituje na srpskom jeziku. Na srpskom i bugarskom jeziku se naizmenično emituju samo vesti. Televizija objavljuje nedeljno jednu emisiju informativnog karaktera, koja se naizmenično realizuje na srpskom i bugarskom jeziku, ali su prilozi na jeziku koji odgovara novinaru.

Poseban problem predstavlja neadekvatno poznavanje srpskog i bugarskog jezika novinara, koje bi trebalo da bude neophodan uslov za rad u višenacionalnoj sredini.

Prema rečima autorke emisije "Narodna brojanica", koja se bavi lokalnim folklorom i običajima Bugara, emisija više ne postoji zbog nezainteresovanosti uredništva i novinara, kao i nedostatka tehničkih i materijalnih sredstava.

Nakon lokalnih izbora u Dimitrovgradu, načinjen je značajan pomak u programskoj šemi lokalnog radija, koji se ogleda u većoj zastupljenosti manjinskih jezika: uveden je svakodnevni pregled bugarske štampe.

U bioskopu se emituju samo filmovi domaće produkcije i strani filmovi prevedeni na srpski jezik. Filmovi prevedeni na bugarski jezik i filmovi bugarske produkcije se ne emituju.

Radio Bosilegrad takođe sprovodi programsku šemu sa podjednako zastupljenim bugarskim i srpskim jezikom.

Nacionalni savet romske nacionalne manjine

Poslednjih godina, nekoliko lokalnih državnih i privatnih RTV na području centralne i južne Srbije je počelo sa emitovanjem programa koji se bave Romima, ali se, iako proklamovani kao «romski», uglavnom emituju na srpskom jeziku.

U Pčinjskom okrugu u Bujanovcu, u kojem živi oko 50.000 Roma, emituje se samo jedna radio emisija na romskom jeziku, u trajanju od 30. minuta.

⁹⁷ www.bnv.org.yu

U ostalim opštinama na jugu Srbije nema ni radio ni TV emisija na romskom, iako je bilo zahteva za tim (na primer u opštinama: Preševo, Vranje, Surdulica, Han, Bosilegrad, Trgovište). Neemitovanje programa na romskom jeziku obrazloženo je nedostatkom materijalnih sredstava.

Društvo «Ljunjina»

Na cincarskom jeziku u Srbiji ne postoje radio ni televizijske emisije.

Nacionalni savet grčke nacionalne manjine

U pogledu realizacije i emitovanja emisija na grčkom jeziku, edukativnog i kulturnog sadržaja, postoje problemi materijalne prirode.

Preporuke

Centar za multikulturalno obrazovanje, Preševo

- Zbog nacionalne strukture stanovništva, opštini Bujanovac dodeliti 2 frekvencije za lokalni radio i 2 za lokalnu TV.

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

- Obezbjediti jedinstvenu radio i TV frekvenciju za područje Sandžaka, gdje Bošnjaci čine većinsko stanovništvo.
- Prilikom usvajanja programskih shema za radio i TV trebalo bi se zalagati sa veće blokove u kontinuitetu, bez njihovog cepkanja na i ovako skromne programe sastavljene iz više segmenata i kratkog trajanja, jer time gube slušanost i gledanost.
- Onemogućiti politički utjecaj vlasti na uređivačku politiku programa na bosanskom jeziku.

Sandžački odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda, Novi Pazar

- Svakodnevno ili nedjeljno emitovati emisije posvećene problemima nacionalnih manjina.

Nacionalni savet bugarske nacionalne manjine

- Izuzeti lokalne RTV stanice i glasila manjinskih zajednica iz procesa privatizacije i ostaviti ih u vlasništvu Nacionalnih saveta nacionalnih manjina ili NVO, sa obavezom države da finansira produkcije od interesa za manjine.

Nacionalni savet romske nacionalne manjine

- Formirati redakciju na romskom jeziku u javnom servisu Srbije koja će pokrivati teritoriju cele Srbije.
- Pomoći emitovanje programa na romskom jeziku na lokalnim radijima i televizijama.

Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine

- Omogućiti dobijanje radio i TV frekvencija za program na vlaškom jeziku i reemitovanje programa TV Novi Sad na rumunskom jeziku za područje istočne Srbije.

Paragraf 3 člana 9

Normativni okvir

%

Primena

Osvrt na Mišljenje Savetodavnog komiteta

Mreža odbora za ljudska prava u Srbiji (CHRIS)

Kao i u APV, nedostatak finansijske pomoći štampanim glasilima na jezicima manjina iz javnih fondova, koji je izraženiji u centralnoj i južnoj Srbiji nego u APV, dodatno opterećuje aktuelni proces privatizacije štampanih medija u Srbiji.

Kao i u APV, preporuka da se obezbedi maksimum u pogledu dostupnosti, kvaliteta i raznovrsnosti publikacija na manjinskim jezicima⁹⁸, moći će da se realizuje tek kada bude bio rešen status štampanih medija nakon procesa privatizacije.

Centar za multikulturalno obrazovanje, Preševo

U Preševu ne postoje nijedne štampane dnevne ili nedeljne novine na albanskom jeziku.

U Bujanovcu izlaze nedeljne novine "PERSPEKTIVA" koja finansira Ministarstvo za kulturu i medije Republike Srbije.

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

Stvaranje i korišćenje štampanih sredstava na bosanskom jeziku nije zabranjeno, ali se projektima i finansijski ne podstiče.

Ne postoji ni jedan dnevni list koji se štampa na bosanskom jeziku.

U cilju promocije i afirmacije nacionalnih vrijednosti sandžačkih Bošnjaka, osnovan je časopis za društveni život i kulturu Bošnjaka pod nazivom "Bošnjačka riječ", u čijem finansiranju učestvuje i Vlada Republike Srbije. Prvi broj "Bošnjačke riječi" izašao je 6. maja 2006. godine.

Od štampanih medija, na bosanskom jeziku se štampa i vjerski časopis "Glas islama" čiji je osnivač Mešihat islamske zajednice Sandžaka.

Građanska akcija za ljudska prava – Priboj

Država preko nadležnih resornih ministarstava ne pruža nikakvu finansijsku podršku štampanim i elektronskim medijima na bosanskom jeziku.

Sandžački odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda, Novi Pazar

Pravo na izdavanje štampanih medija na bosanskom jeziku se ne ostvaruje u potpunosti. Primera radi:

- **Novi Pazar.** Od časopisa postoji samo «Bošnjačka riječ».
- **Nova Varoš i Priboj.** U ovim opštinama ne postoji nijedan časopis niti glasilo, koje bi se bavilo pitanjima Bošnjaka.

Nacionalni savet bugarske nacionalne manjine

Informisanje bugarske nacionalne manjine, na nivou države je organizovano jedino u okviru Novinsko-izdavačkog preduzeća (NIP) "Bratstvo", čiji je osnivač i finansijer do 2007. godine bila Republika Srbija. "Bratstvo" izdaje časopis "Most", koji izlazi jednom u 3 meseca, list "Drugarče", koji je namenjen najmlađim pripadnicima bugarske manjine i izlazi 1 mesečno i nedeljnik "Bratstvo". U pomenutim se listovima objavljuju brojni literarni i naučni radovi.

Od 2007. godine, osnivačka prava su preneti na Nacionalni savet bugarske nacionalne manjine, koji je imenovao njihovo rukovodstvo i ima nameru da NIU "Bratstvo" reformiše u štampano glasilo koje će na adekvatan način zadovoljavati potrebe bugarske zajednice u Srbiji.

⁹⁸ MIšljenje, član 9/72

NIP "Bratstvo" se bavi izdavanjem knjiga na bugarskom jeziku, čiji su autori Bugari iz Republike Srbije. Posle dugododišnje pauze u izdavačkoj delatnosti "Brastva", prošle godine su izdate dve knjige, a u pripremi su još četiri, sabrana dela Detka Petrov i jedna monografija.

Poslednjih godina u okviru NIP "Bratstvo" dolazi do pozitivnih promena, koje se odnose na slobodu štampe. Međutim, problem predstavlja periodično izdavanje lista "Bratstvo", jer se često objavljuju informacije koje nisu aktuelne, kao i subjektivno i pristrasno informisanje.

Nepostojanje lokalnog lista na bugarskom jeziku predstavlja veliku prazninu u medijskom prostoru Bugara.

Kreativni centar Caribrod

U Nišu izlazi žurnal na bugarskom jeziku Bratstvo i časopisi Most i Drugarče. Kako se u njima neguje bugarski jezik, predstavljaju svojevrsni most komunikacije između pripadnika ove, inače, disperzivne nacionalne manjine.

Nacionalni savet romske nacionalne manjine

Časopisi koji se izdaju na romskom jeziku u APV i Beogradu se teško dostupni Romima u južnoj Srbiji. Nekada popularni mesečnici „Romano krlo“ i „Romano nevipe“ su prestali sa izlaženjem.

Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine

Na vlaško-rumunskom jeziku ne postoji nijedan štampani medij, sem jednog političkog glasila koje se povremeno izdaje⁹⁹.

Društvo «Ljunjina»

Na cincarskom jeziku u Srbiji ne postoje novine ni časopisi.

Nezvanično, "Lunjina" objavljuje bilten i žurnale na srpskom i cincarskom jeziku. Do sada je objavljeno preko 50 biltena i 140 žurnala, a fotokopiraju se u tiražu koji je potreban.

Društvo je izdalo 9 knjiga edicije "Moskopoljska zadužbina", a u autorskoj režiji su objavljeni Srpsko-cincarski rečnik, Gramatika cincarskog jezika i Istorija Cincara i dr.

Nacionalni savet grčke nacionalne manjine

U pogledu realizacije izdavanja dvojezičnog časopisa i prevođenja postoje problemi materijalne prirode.

Preporuke

Sandžački odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda, Novi Pazar

- Svakodnevno ili nedeljno emitovati programe posvećene problemima nacionalnih manjina u Sandžaku i osnivati elektronska i štampana glasila na bosanskom jeziku u opštinama u kojima ih nema.

Nacionalni savet bugarske nacionalne manjine

- Podstaći i podržati NVO da pokrenu projekte za izdavanje lokalnog lista na bugarskom jeziku.

Nacionalni savet romske nacionalne manjine

- Pokrenuti izdavačku delatnost na romskom jeziku na jugu Srbije (list za decu i omladinu, za žene i književnost).
- Distribuirati postojeće časopise na romskom jeziku i Romima u južnoj Srbiji.

⁹⁹ Vorba Noastra (Naša reč), Demokratski pokret Rumuna Srbije

- Raditi na osposobljavanju romskog novinarskog kadra.

Paragraf 4 člana 9

Normativni okvir

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

U ZZPSNM-u i u ZRD je precizirano da manjine imaju pravo na medije na svom jeziku, ali izostaje primena posebnih mera kada je reč o dodeli novih frekvencija.

Primena

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

Zajednički imenitelj za elektronske i štampane medije na bosanskom jeziku je nedovoljna podrška države njihovom osnivanju i razvoju, te nezainteresovanost velikih beogradskih medija za teme iz života Bošnjaka.

Bošnjačka zajednica kulture „Preporod“ i Građanski Forum, Novi Pazar

Odlukom vlade, prvi i drugi kanal državnog javnog servisa¹⁰⁰ zapostavljaju bošnjačku kulturu, historiju i književnost, jer ih uopšte ne tretiraju na državnim medijima. Kulturi bošnjačke zajednice ne posvećuju nikakvu pažnju ni mediji lokalnih samouprava.

Preporuke

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

- Podržati alternativno i državno obrazovanje novinarskog kadra koji radi u medijima na jezicima nacionalnih manjina.
- Organizovati seminare zarad dostizanja visokog nivoa jezičke kompetentnosti osoba koje rade u medijima na jezicima nacionalnih manjina (gostovanje lektora iz matičnih zemalja).
- Primenjivati posebne mere u novim zakonima, pre svega medijskih zakona (*Zakona o javnom informisanju, ZRD, Zakon o telekomunikacijama*) i obezbediti uslove da se programi na jezicima nacionalnih manjina mogu čuti i gledati na celoj teritoriji na kojoj manjine žive (postojeće usmerene frekvencije i predajnici to ne omogućuju).
- Rekonstruisati, osavremeniti i finansijski podržati medije na jezicima nacionalnih manjina, pre svega kada je u pitanju modernizacija opreme, sistemom kredita i donacija i olakšicama u poreskoj sferi.

Bošnjačka zajednica kulture „Preporod“ i Građanski Forum, Novi Pazar

- Formirati slobodne medije na teritoriji Sandžaka.
- Formirati redakciju na bosanskom jeziku koja će biti nezavisna od političkih partija u Sandžaku i Nacionalnog saveta bošnjačke nacionalne manjine.

¹⁰⁰ Radio televizija Srbije 1 (RTS 1) i Radio televizija Srbije (RTS 2)

Član 10.

1. Ugovornice se obavezuju da priznaju pravo svakog pripadnika nacionalne manjine na korišćenje, slobodno i bez ometanja, svog maternjeg jezika privatno i javno, usmeno ili pismeno.
2. U oblastima koje su tradicionalno ili u znatnom broju naseljene pripadnicima nacionalnih manjina, ukoliko ti pripadnici to zatraže, i kada taj zahtev odgovara stvarnoj potrebi, ugovornice će nastojati da obezbede, koliko je to moguće, uslove koji bi omogućili da se manjinski jezik koristi u odnosima između tih pripadnika i organa uprave.
3. Ugovornice se obavezuju da zajamče pravo svakom pripadniku nacionalne manjine da bude odmah obavешten, na jeziku koji razume, o razlozima hapšenja i o prirodi i razlozima optužbe protiv njega i da se brani na tom jeziku, ako je potrebno, uz besplatnu pomoć tumača.

Paragraf 1 člana 10

Normativni okvir

%

Primena

Mreža odbora za ljudska prava u Srbiji (CHRIS)

Osvrt na Mišljenje Savetodavnog komiteta

U pogledu službene upotrebe albanskog jezika i bosanskog jezika¹⁰¹, na osnovu podnešenih izveštaja može se izvući zaključak da se: u tri opštine u južnoj Srbiji sprovođenje dvojezičnosti na srpskom i albanskom jeziku sprovodi otežano zbog finansijskih problema, a da službena upotreba bosanskog jezika još nije u potpunosti zaživela u svim opštinama u kojima Bošnjaci žive u većem broju: pomaci su načinjeni u opštinama Novi Pazar, Sjenica i Tutin, dok se u opštinama Nova Varoš, Priboj i Prijepolje uvođenje bosanskog jezika sprovodi otežano ili se uopšte ne sprovodi.

Pripadnici bugarske nacionalne manjine i dalje retko koriste mogućnost upotrebe svog jezika u kontaktu sa administrativnim vlastima, te shodno mišljenju Savetodavnog komiteta postoji prostor da se dodatnim merama podigne svest ove nacionalne manjine o pravima koja imaju u ovoj oblasti¹⁰².

Uprkos postavljenim zahtevima, pripadnici vlaške nacionalne manjine još uvek ne ostvaruju pravo na službenu upotrebu svog jezika u istočnoj Srbiji iako bi to pravo mogli da ostvaruju u opštinama u kojima čine više od 15% od ukupnog stanovništva: Kučevo (27.67%), Boljevac (26.26%), Žagubica (22.05%) i Bor (18.03%).

◇◇◇

Centar za multikulturalno obrazovanje, Preševo

U 3 opštine na jugu Srbije, albanski jezik i pismo su u službenoj upotrebi zajedno sa srpskim jezikom, ali opštine nemaju dodatna finansijska sredstva za sprovođenje dvojezičnosti na ovim prostorima.

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

Službena upotreba bosanskog jezika se praktično još uvijek ne sprovodi. Izuzetak su opštine Novi Pazar, Tutin i Sjenica u kojima su u pojedinim oblastima načinjeni izvjesni pomaci.

U opštinama Nova Varoš, Priboj i Prijepolje, službena upotreba bosanskog jezika nije zaživjela – u ovim opštinama, bez obzira na zakonsku obavezu, lokalne opštinske vlasti otvoreno odbijaju da u svojim statutima priznaju pravo na njegovo slobodno korišćenje i upotrebu.

Bošnjačka zajednica kulture „Preporod“

¹⁰¹ Mišljenje, član 10/77

¹⁰² Mišljenje, član 10/79 – Napomena: VCLJP se ne slaže sa mišljenjem Savetodavnog komiteta iznetog u ovom paragrafu da je svest pripadnika slovačke nacionalne manjine o njihovom pravu na službenu upotrebu jezika mala. U prilog tome, pogledati izveštaj koji je podneo Nacionalni savet slovačke nacionalne manjine.

Javna i službena upotreba bosanskog jezika nije u potpunosti zaživjela u praksi. Lokalna samouprava koristi srpski jezik, a sva državno-administrativna akta i dokumenta se štampaju ćirilicom, na srpskom jeziku.

Građanski forum – Novi Pazar

Cenzus od 15% za uvođenje manjinskih jezika predstavlja problem na teritoriji opština Prijepolje i Priboj.

- Opština **Prijepolje**¹⁰³ usvojila je naziv jezika bošnjačko-bosanski, ali on nije zaživeo u aktima lokalne samouprave, dok u **Priboju** nema ni govora o uvođenju bosanskog jezika. Dokumentacija suda, Ministarstva unutrašnjih poslova i republičkih ministarstava pisana je ćirilicom i srpskim jezikom, a republičke institucije koriste prvenstveno srpski jezik u komunikaciji.

Sandžački odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda, Novi Pazar

Iako statuti skupština opština Novi Pazar, Tutin i Sjenica predviđaju ravnopravnu službenu upotrebu bosanskog jezika, javna korespondencija se uglavnom obavlja na srpskom. Dvojezično, na bosanskom i srpskom jeziku se štampaju samo skupštinski materijal i «Opštinski službeni glasnik».

U sandžačkim opštinama Priboj, Prijepolje i Nova Varoš, zakonske odredbe o službenoj upotrebi bošnjačkog jezika se ne primenjuju.

- **Opština Priboj.** Opština Priboj nije usaglasila svoj statut sa *Zakonom o lokalnoj samoupravi*¹⁰⁴. Skupština opštine Priboj je na sednici¹⁰⁵ donela odluku o uvođenju bosanskog jezika u službenu upotrebu i imenovala petočlanu komisiju sa zadatkom da pripremi predlog za promenu Statuta opštine u skladu sa donetom odlukom, ali do sada po tom pitanju nije ništa urađeno.
- **Opština Prijepolje.** U opštini Prijepolje je sredinom 2006. donijeta skupštinska odluka o promjeni tačke 5. statuta opštine, koja se odnosi na službenu upotrebu jezika manjinskog naroda (u ovom slučaju Bošnjaka). Prihvaćeno je mišljenje direktora Službe za ljudska i manjinska prava da se u Prijepolju u službenu upotrebu uvede bosanski jezik, a nakon toga je trebalo da se održe zborovi po mjesnim zajednicama, na kojima bi se Odluka potvrdila. Na tome se i stalo, a tačka statuta koja se odnosi na službenu upotrebu jezika do danas nije promenjena u skladu sa pomenutom odlukom Skupštine opštine.

Građanska akcija za ljudska prava – Priboj

Iako postoje svi zakonski uslovi za uvođenje bosanskog jezika u službenu upotrebu u opštini Priboj, lokalne vlasti na čijem su čelu demokratske partije, zajedno sa bošnjačkom političkom partijom koju predstavlja bivši Ministar za ljudska i manjinska prava, još uvijek odbijaju da ovo pravo sprovedu u praksu.

Nacionalni savet bugarske nacionalne manjine

Statutom opštine Dimitrovgrad je definisano sledeće “Na teritoriji opštine u ravnopravnoj službenoj upotrebi, sa srpskim jezikom i ćirilčnim pismom je i bugarski jezik i «njegovo pismo”, na način utvrđen zakonom” (čl. 17). Formulacija “njegovo pismo” je nepotrebna, jer se u oba slučaja radi o ćirilčnom pismu.

Opština Dimitrovgrad ima pečat okruglog oblika sa tekstom po obodu koji se ispisuje na srpskom jeziku, iako je do sredine 2005. godine pečat opštine i pečat predsednika bio je ispisan dvojezično¹⁰⁶. Razlog tome je što upravni inspektori zabranjuju korišćenje dvijezičnih pečata opštinama i školama koje ih tradicionalno koriste od 1945. godine i pismeno nalažu da se promene, što su neke ustanove već učinile.

Kreativni centar Caribrod

¹⁰³ Pod pritiskom koalicije Demokratska stranka Srbije – Socijalistička partija Srbije – Srpska radikalna stranka.

¹⁰⁴ “Službeni glasnik RS”, br. 9 od 26. februara 2002. godine, u daljem tekstu: *ZLS*

¹⁰⁵ januara 2007. godine

¹⁰⁶ Na osnovu *Zakona o pečatu državnih i drugih organa* (Sl.glasnik br. 11/91,53/93, 67/93, 48/94, 101/05), članovi 1.2 i 3 stav 2,3,i

Sednice Skupština u opštinama Dimitrovgrad i Bosilegrad, pretežno naseljenim bugarskim stanovništvom, vode se isključivo na srpskom jeziku.

Nacionalni savet romske nacionalne manjine

Iako Romi u najvećem broju naseljavaju centralnu i južnu Srbiju, ni u jednom mestu ne premašuju 15% u ukupnom broju stanovništva, čime ne stiču pravo na službenu upotrebu romskog jezika. Do sada nije bilo zahteva da se romski jezik uvede u službenu upotrebu u mestima i naseljima u kojima Romi čine većinu, ali će ih u buduće verovatno biti, budući da im se ratifikovanjem Povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima¹⁰⁷ to pravo garantuje.

Savez Vlaha Srbije

Iako zakonom propisani uslovi za uvođenje vlašskog jezika u službenu upotrebu u opštinama: Kučevo, Žagubica, Bor i Boljevac postoje, on se ne uvodi, jer vlada Republike Srbije insistira da vlaška nacionalna manjina standardizuje svoj jezik i pismo¹⁰⁸. Pomenuta konstatacija je kotradiktorna, budući da su Vlasi Rumuni i da je vlaški jezik dijalekat rumunskog jezika koji je odavno standardizovan.

Preporuke

Centar za multikulturalno obrazovanje, Preševo

- Obezbediti sredstva iz republičkog budžeta za primenjivanje dvojezičnosti.

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

- Promovisati bosanski jezik kao jedan od službenih jezika u Srbiji.
- Obezbijediti sprovođenje zakona, međunarodnih ugovora, konvencija, povelja i drugih dokumenta u ovoj oblasti, kroz efikasne i učinkovite mehanizme.

Građanski forum – Novi Pazar

- Primenjivati već postojeće propise, koji garantuju službenu upotrebu bosanskog jezika, u praksi.

Nacionalni savet bugarske nacionalne manjine

- Podjednako i dosledno primenjivati zakone koji regulišu službenu upotrebu jezika i pisma nacionalnih manjinam na celoj teritoriji Srbije, a posebno na teritoriji uže Srbije.

Vlaha Srbije

- Omogućiti upotrebu vlašskog, odnosno rumunskog jezika kao službenog jezika u opštinama u kojima za to postoje zakonski preduslovi.

Paragraf 2 člana 10

Normativni okvir

%

Primena

Centar za multikulturalno obrazovanje, Preševo

Albanski jezik se nesmetano koristi u odnosima između pripadnika albanske nacionalne manjine i organa uprave lokalne samouprave. Situacija je drugačija kada je reč o republičkim organima.

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

Upotreba bosanskog jezika u državnim organima nije još u potpunosti zaživjela. Izuzev jednog dijela izvršnih vlasti lokalnih samouprava i javnih preduzeća u Novom Pazaru, Sjenici i Tutinu, svi akti i dokumenta u ostalim opštinama naseljenim Bošnjacima, štampaju se i izdaju na jeziku većinskog naroda, ćirilicom.

¹⁰⁷ Povelja je ratifikovana 2006. godine, a Srbija se obavezala da će štiti romski jezik odredbama III dela Povelje.

¹⁰⁸ Videti akte bivšeg Ministarstva za ljudska i manjinska prava, u kojima se standardizacija navodi kao uslov za registraciju Nacionalnog saveta vlaške manjine

Zaposleni u administraciji još uvijek ne primjenjuju propisane zakonske odredbe u svom radu u pogledu upotrebe bosanskog jezika u njihovom radu i opštenju sa strankama bošnjačke nacionalnosti.

- U Policijskoj upravi u Novom Pazaru podaci u ličnim kartama, saobraćajnim i vozačkim dozvolama i drugim dokumentima, štampaju se ćirilničnim pismom.

Stupanjem na snagu i primjenom *Zakona o ličnim kartama* ovaj bi problem trebalo da bude riješen.

Prilikom održavanja parlamentarnih izbora 2003. godine i lokalnih izbora 2004. godine, glasački listići su se po prvi put, pored jezika većinskog naroda i ostalih nacionalnih zajednica, štampali i na bosanskom jeziku, latiničnim pismom.

Izrada i izdavanje sudskih spisa, tužbi, prepisa i presuda latiničnim pismom na bosanskom jeziku nije regulisana, iako je bilo zahtjeva za tim. Gotovo identična situacija je i u svim ostalim državnim službama.

Građanski forum – Novi Pazar

U lingvističkom smislu Bošnjaci su se u većini opredelili za bosanski jezik i tradicionalno latinično pismo. Međutim, novi *Ustav* (čl.10) favorizuje srpski jezik i ćirilčno pismo u prepisci sa građanima i lokalnom samoupravom (lična dokumenta, vladina akta, sudska akta).

Nacionalni savet bugarske nacionalne manjine

Glavna karakteristika suštinskih oblika diskriminacije je pogrešno tumačenje zakonom predviđene obaveze višejezičnosti u multietničkim sredinama. To potvrđuje izdavanje pravnih akata, iz domena opštinske uprave, isključivo na srpskom jeziku. Naime, određeni pravni akt na bugarskom, može se dobiti na dva načina:

- Izdavanjem dokumenta na srpskom jeziku i prevodom sudskog tumača na bugarski jezik.
- Izdavanjem dokumenta na međunarodnom obrascu na osnovu 'Bečke konvencije'.

U oba slučaja, dodatne troškove snosi stranka, čime je ugroženo pravo službene upotrebe bugarskog jezika u Dimitrovgradu.

Bugarski jezik nije u službenoj upotrebi ni u opštini Bosilegrad, iako Bugari u njoj čine većinsko stanovništvo. To ukazuje na obespravljenost pripadnika bugarske nacionalne manjine od strane njihovih sunarodnika.

Nacionalni savet romske nacionalne manjine

Funkcionisanje pojedinih službi bi bilo olakšano kada bi se komunikacija sa strankama obavljala na romskom jeziku.

Romska nacionalna zajednica je u više mahova tražila da u administrativnim organima i javnim službama bude zastupljen po jedan Rom, ali je do sada zanemarljivo mali broj zaposlen u njima.

Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine

Iako postoji osoblje koje poznaje vlaško-rumunski jezik, vlaški se između pripadnika vlaške nacionalne manjine i organa uprave ne koristi.

Preporuke

Centar za multikulturalno obrazovanje, Preševo

- Poštovati pravo na službenu upotrebu albanskog jezika kada je reč o republičkim organima uprave.

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

- Obezbijediti sprovođenje zakonskih normi i adekvatnih mehanizama za potpunu primjenu dvojezičnosti u upravnom postupku i sporu i u javnim ispravama.

Nacionalni savet bugarske nacionalne manjine

- Suštinski promeniti način rada opštinske uprave i odnos prema primeni *Zakona o službenoj upotrebi jezika i pisma*¹⁰⁹.
- Omogućiti službenu upotrebu bugarskog jezika u opštinama u kojima žive Bugari i izdavanje dvojezičnih ličnih dokumenata, na srpskom i bugarskom jeziku.
- Propisati zakonske sankcije za slučajeve nepoštovanja i kršenja prava pripadnika nacionalnih manjina na službenu upotrebu maternjeg jezika od strane lokalnih samouprava: na primer, u slučaju neizdavanja zvaničnih dokumenata na većinskom jeziku i jeziku manjine koji je u službenoj upotrebi.

Paragraf 3 člana 10

Normativni okvir

%

Primena

Mreža odbora za ljudska prava u Srbiji (CHRIS)

Službena upotreba jezika u sudskim postupcima na teritoriji centralne Srbije se retko ostvaruje.

Centar za multikulturalno obrazovanje, Preševo

Na sudu se procedure vode paralelno na srpskom i albanskom jeziku. Stav albanske nacionalne manjine je da bi procedure trebalo voditi na jeziku stranke.

Građanska akcija za ljudska prava – Priboj i Bošnjačka zajednica kulture „Preporod“

Sudski i upravni postupak u lokalnim sudovima se ne vode na bosanskom jeziku i pismu.

Sandžački odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda

S obzirom da je pripadnicima bošnjačke nacionalnosti srpski jezik razumljiv, u postupcima nije potreban tumač, ali je sudske opravke, rješenja, pozive, optužnice i presude potrebno pisati na bosanskom jeziku i latiničnim pismom.

Nacionalni savet bugarske nacionalne manjine

Pre početka suđenja, u opštinskim sudovima u Bosilegradu i Dimitrovgradu, lica se pitaju na kom jeziku žele da se proces vodi, a po potrebi se obezbeđuje i prevodilac.

Društvo za očuvanje i razvoj jezika, kulture i religije Vlaha iz Pomoravskog regiona

Iako se u zapisnicima o saslušanju okrivljenih i svedoka unosi da „se okrivljeni poučava da ima pravo na upotrebu svog jezika i da ima pravo na usmeno prevođenje svega što iznosi pred sudijom», pripadnici vlaške nacionalne manjine je u praksi ovo pravo uskraćeno.

Preporuke

%

¹⁰⁹ U daljem tekstu: ZSUJP

Član 11.

1. Ugovornice se obavezuju da priznaju pravo svakog pripadnika nacionalne manjine da koristi svoje prezime i ime na manjinskom jeziku i pravo na njihovo zvanično priznavanje po modalitetima utvrđenim u njihovom pravnom sistemu.

2. Ugovornice se obavezuju da priznaju pravo svakog pripadnika nacionalne manjine da na mestima vidljivim za javnost izloži oznake, natpise i druge informacije privatnog karaktera pisane na njegovom maternjem jeziku.

3. U oblastima tradicionalno naseljenim znatnim brojem ljudi koji pripadaju nacionalnoj manjini, ugovornice će nastojati, u okviru svojih pravnih sistema, uključujući, gde je to pogodno, ugovore s drugim državama, a uzimajući u obzir svoje posebne uslove, da tradicionalni lokalni nazivi, imena ulica i drugih topografskih oznaka namenjenim javnosti budu ispisani na lokalnom jeziku kada postoji dovoljna tražnja za takvim oznakama.

Paragraf 1 člana 11

Normativni okvir

%

Primena

Centar za multikulturalno obrazovanje, Preševo

Prilikom izdavanja ličnih isprava (pasoši, lične karte, vozačke dozvole) ne vodi se računa o pravopisu i tradiciji albanskog jezika i pisma.

Gradanska akcija za ljudska prava – Priboj

Prilikom izdavanja ličnih isprava (pasoši, lične karte, vozačke dozvole) ne vodi se računa o pravopisu i tradiciji maternjeg jezika i pisma Bošnjaka.

Gradanski forum – Novi Pazar

Institucije vlasti u Loznici i Krupnju, naročito Matična služba, Nacionalna služba za zapošljavanje, Centar za socijalni rad i Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP) vrše pritisak na muslimane da promene lično ime u srpsko ili da se izjasne kao Romi da bi dobili socijalnu pomoć, bodove u rangiranju na listi za posao i lična dokumenta.

Sandžački odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda

U javnim ispravama, imena pripadnika bošnjačke nacionalne manjine nisu ispisana latiničnim pismom.

Nacionalni savet bugarske nacionalne manjine

U periodu od 1920-1941. godine, prilikom upisa u matičnu knjigu rođenih u Opštinskim sudovima u Dimitrovgradu i Bosilegradu, pripadnicima bugarske nacionalne manjine nije bilo dozvoljeno da koriste tradicionalni oblik svog imena i prezimena, a njihova lična prezimena su prepravljana u srpska sa nastavkom –ić (primer: Todorov u Todorović) ili prekrštavana u srpska, na primer: Georgiev u Đorđev. Time je direktno narušavan njihov nacionalni identitet i onemogućavano pravo na korišćenje ličnog imena na maternjem jeziku.

Do stvaranja mogućnosti za vraćanje tradicionalnih bugarskih imena došlo je posle 1945. godine, ali ne u potpunosti. Naime, matične službe i sudovi su dozvoljavale «glavama porodice» da vrata bugarska porodična imena (iz Todorov-ić u Todor-ov), ali i ne da ih primenjuju u duhu bugarskog jezika.

- Bugarska porodica je mogla da koristi tradicionalno bugarsko prezime (sa nastavkom –ov), na primer Todorov, ali ga žena nije mogla koristiti u duhu bugarskog jezika (sa nastavkom –va), odnosno nazivati se Todorova, umesto, Todorov, jer se prilikom venčanja izjasnila da uzima muževjevo prezime. Isto se odnosi i na decu.

- Bugarima je takođe onemogućeno pravo na korišćenje svojih imena u duhu bugarske tradicije po kojoj se prvo ispisuje lično ime, a zatim ime oca i dede. Na primer: Petar Nikolov Todorov – za muškarce ili Petra Nikolova Todorova – za žene. Isto se odnosi i na pravo da žena nakon udaje zadrži dva imena (na primer Marija Petrova) i da im doda, kao treće, ime muža.

Nacionalni savet romske nacionalne manjine

Romi uglavnom koriste imena i prezimena po uzoru na sugrađane sa kojima žive: ukoliko žive sa Srbima, njihova će imena i prezimena biti srpska, ako žive sa Albancima albanska. Razlog tom leži delom u njihovoj nebrizi za maternji jezik i tradiciju, a delom u želji da se prilagode okruženju u kojem žive, zbog straha da se ne razlikuju od nje.

Predstavnici lokalne vlasti ponekad menjaju romska prezimena, bez njihovog volje, a zahtevi Roma da im se vrate originalna prezimena ne nailaze na razumevanje matičara.

- **Preševo.** Postoje primeri da članovi iste porodice imeju različita prezimena. Na primer: majka, otac i jedan sin (rođen u Preševu) se prezivaju „Osmani“, a drugi sin (rođen u Kumanovu) „Osmanović“. Zahtevi upućeni matičaru da se prezime „Osmani“ promeni u „Osmanović“ nije naišlo na razumevanje matičara. Situacija je još apsurdnija, jer se otac porodice do 1966. godine prezivao „Osmanović“, a nakon toga „Osmani“ budući da mu je matičarska služba izmenila prezime koje i danas ima.

Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine

Vlasima su u XIX veku bila promenjena prezimena i ograničeno im je pravo izbora imena od strane SPC, koja je imala spisak dozvoljenih imena. Tako su od vlaških, nastala srpska prezimena koja završavaju sa –ić, iako se Vlasi međusobno prepoznaju po prezimenima zahvaljujući starim vlaškim osnovama koje su ostale iste:

- Na primer: Trajsta-rević (vlaški: trajsta-torba), Sulica-nović (vlaški: sulica-koplje), Njagoje-vić (Njagoe-staro vlaško ime). Bilo je i slučajeva dvostrukog korišćenja prezimena, na primer: srpski Todorović, bio je vlaški alu Serafika, pa se zvanično lice vodilo kao Todorović, a među Vlasima nazivalo alu Serafika. Zahtevi Vlaha da promene prezimena u izvorni oblik, nailaze na otpor državnih službenika da to učine.

Zahtev pripadnika vlaške nacionalne manjine da novorođenom detetu daju ime na njihovom jeziku nailazi na ubeđivanje i insistiranje službenog lica da stranka od te namere odustane. Zahtev se uglavnom ispunjava ako je stranka uporna u tome.

Preporuke

Centar za multikulturalno obrazovanje, Preševo

- Priznati pravo pripadnika albanske nacionalne manjine da koriste svoja prezimena i imena na maternjem jeziku i njegovom pravopisu.

Sandžački odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda, Novi Pazar i Građanski forum – Novi Pazar

- Ispisivati imena i prezimena pripadnika bošnjačke nacionalne manjine ćiriličnim i latiničnim pismom.

Nacionalni savet bugarske nacionalne manjine

- Onim pripadnicima bugarske nacionalnosti koji to žele, omogućiti vraćanje bugarskih imena i prezimena.

Nacionalni savet romske nacionalne manjine

- Omogućiti Romima da lično biraju svoja imena i prezimena i korigovati rad matičarskih službi u kojima dolazi do kršenja ovog prava.
- Stvoriti tolerantniju klimu prema Romima, u kojoj će moći slobodno da se nazivaju svojim imenima, bez straha da će zbog toga biti diskriminisani.

Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine

- Zakonski omogućiti zainteresovanim Vlasima da vrate svoja izvorna i tradicionalna imena i prezimena.

Paragraf 2 člana 11

Normativni okvir

%

Primena

Centar za multikulturalno obrazovanje, Preševo

Nacionalni simbol Albanaca na Jugu Srbije, koji je proteklih '60 - '90 godina korišćen kao poseban vid tradicije i kulture Albanaca, ukinut je, jer po ZZPSNM simbol nacionalne manjine ne može biti istovetan sa simbolom matične države. Potrebno je napomenuti da isti nacionalni simbol bez problema koriste Albanci u Crnoj Gori i Makedoniji. Zabrana upotrebe ovog simbola jedan je od razloga zbog kojeg Albanci u Srbiji do sada nisu osnivali svoj Nacionalni savet.

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

Podaci istraživanja koje je sproveo nacionalni savet¹¹⁰ ukazuju da su malobrojne opštine u kojima su institucije, bez obzira da li je reč o republičkim ili opštinskim, obilježene na bosanskom jeziku, u skladu sa zakonom ili kako to propisuju statuti opština. Za razliku od ulica koje su najčešće ispisane latinicom, nazivi institucije su najčešće obilježeni ćirilicom.

Organi pravosuđa, policija, katastar, uprava prihoda, pošta, narodna banka, zdravstveni centar i domovi zdravlja i druge republičke institucije u Sandžaku nisu istakle table sa natpisima na bosanskom jeziku.

U školama u kojima se izvodi nastava na bosanskom jeziku i u drugim javnim ustanovama, nema natpisa na bosanskom.

Opština Novi Pazar je svojim Statutom (čl. 8) regulisala da su u službenoj upotrebi ravnopravno bosanski i srpski jezik, odnosno latinično i ćirilično pismo. U opštini je evidentno da opštinske prostorije, ustanove i preduzeća imaju dvijezične natpise, a skoro ni jedna republička institucija nema natpis ispisani latinicom i na bosanskom jeziku.

Opština Tutin prednjači u službenoj upotrebi bosanskog jezika.

Situacija je znatno gora u ostalim sandžačkim gradovima koje naseljavaju Bošnjaci:

- Primera radi, opštine Priboj i Prijepolje još uvek nisu uvele u upotrebu bosanski jezik.

Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine

Primeri isticanja oznaka, natpisa i drugih informacija privatnog karaktera pisane na vlaškom jeziku su retki, ali je u zadnje vreme bilo nekoliko primera pozitivne prakse: u selu Kladišnica kod Kladova.

Preporuke

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

- Obilježiti institucije na bosanskom jeziku, saglasno propisima i donijeti zakonske propise i druga akta kojima bi se ažurnije regulisalo poštovanje zakonskih propisa, ako je potrebno i sankcionisanjem.

¹¹⁰ Tokom terenskog rada vodilo se računa da se u svim opštinama evidentira način isticanja naziva institucija kao što su nazivi skupštine opštine, izvršnog odbora i njihovih tijela, sudova, tužilaštva, policije, javnih službi i preduzeća (pošta, ekspoziture Narodne banke, javna i komunalna preduzeća...), kao i republičkih organa, tijela i institucija, ako ih ima u tim mjestima. Popisani su i nazivi mjesnih zajednica koje su se našle u uzorku privrednih komora, obrazovnih i drugih institucija koje se nalaze na prostorima projektovanim za prikupljanje podataka.

Paragraf 3 člana 11

Normativni okvir

%

Primena

Osvrt na Mišljenje Savetodavnog komiteta

Mreža odbora za ljudska prava u Srbiji (CHRIS)

Praksa obeležavanja topografskih naziva i ulica na jezicima nacionalnih manjina u centralnoj, južnoj i istočnoj Srbiji je daleko manja nego u APV. Ovo se naročito odnosi na ispisivanje tradicionalnih natpisa na jezicima manjina¹¹¹. Situaciju dodatno otežava činjenica da se odredba *Odluke o bližem uređivanju pojedinih pitanja službene upotrebe jezika i pisama nacionalnih manjina na teritoriji APV*, da su nacionalni saveti nacionalnih manjina ovlašćeni da sami utvrđuju tradicionalne nazive gradova, opština i naselja na svom jeziku (čl. 7 st. 1), primenjuje samo na teritoriji pokrajine, dok slična uredba koja bi važila na teritoriji cele Srbije ne postoji.

Centar za multikulturalno obrazovanje, Preševo

Ispisavanje imena ulica i topografskih oznaka se ispisuju na albanskom jeziku.

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

U sandžačkim opštinama je evidentno da se nazivi mjesta na saobraćajnim oznakama, u većini slučajeva ispisuju na dva pisma (ćirilično i latinično), ali ne i njihovim tradicionalnim bosanskim imenima. Primera radi:

- Umesto Bijele vode, koristi se srpski naziv - Bele vode, umesto Dohoviće – Dojeviće, Suhodo / Suvi do, Rvatska / Hrvatska, Suha Ćuprija / Suva Ćuprija, Postijenje / Postenje, Ljeskova/ Leskova, Lukocrijevo / Lukocrevo, Crna rijeka / Crna reka, itd.

Nazivi većeg broja ulica i škola u Novom Pazaru nisu ispisani dvojezično i etimološki i historijski ne odgovaraju građanima koji žive u tim ulicama. Slična situacija je i u ostalim sandžačkim opštinama:

- Zastupljena su srpska imena ulica: Donji i Gornji Aleksinac, ulica Generala Živkovića, Kraljevića Marka.

Izdvađa se opština Tutin, u kojoj su već 2000. godine izmjenjeni nazivi ulica i usklađeni sa etničkom strukturom opštine.

Građanska akcija za ljudska prava – Priboj

Prilikom ispisivanja javnih natpisa (ulica, trgova, naseljenih mjesta, lokalnih i državnih organa i službi i saobraćajnih znakova) u opštini Priboj, odredbe *ZSUJP*, kao ni *ZZPSNM* se ne poštuju.

Bošnjačka zajednica kulture „Preporod“ i Građanski forum – Novi Pazar

Skoro svi nazivi ulica, trgova i ustanova ispisani su na srpskom jeziku i pismu i koriste imena i nazive iz srpske historije, kulture i tradicije. Izuzetak je općina Tutin. Ostali javni natpisi nisu ispisani dvojezično.

Sandžački odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda

U Novom Pazaru su table sa imenima ulica i ustanova ispisane na srpskom jeziku, a 2006. godine je na zgradi opštine Novi Pazar, postavljena jedina tabla ispisana latiničnim i ćiriličnim pismom.

Nacionalni savet bugarske nacionalne manjine

U opštinama u kojima Bugari tradicionalno žive, nazivi mesta i oznake na putu nisu svuda ispisani dvojezično.

¹¹¹ Mišljenje, član 11/83

Zahtev Nacionalnog saveta bugarske nacionalne upućen: Skupštini opštine Dimitrivgrad, Vladi Republike Srbije i Ministarstvu za državnu upravu i lokalnu samoupravu, da se gradu Dimitrovgradu vrati njegov tradicionalni bugarski naziv Caribrod nije odobren.

Imena ulica su ispisana dvojezično, ali sa čestim greškama.

Kreativni centar Caribrod

Pravo na službenu upotrebu bugarskog jezika u Dimitrovgradu i Bosilegradu se prilikom ispisivanja naziva ulica delimično poštuje.

U pogledu korišćenja izvornih toponima na bugarskom jeziku postoje gruba kršenja ovog prava:

- Selo M'zgoš je ispisano kao Mazgoš, selo Zvonci / Zvonce, Bosilegrad se često naziva Bosiljgrad, Trnsći Odorovci su postali Trnsko Odorovce, B'Igarska Planinica / Donja Planinica, Verdzar / Verzar.

Nacionalni savet romske nacionalne manjine

Nijedna ulica u centralnoj i južnoj Srbiji nije ispisana na romskom jeziku niti nosi ime nekog Roma.

Preporuke

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

- U skladu sa zakonom, sprovesti upotrebu i korišćenje tradicionalnih naziva naselja, ulica i mjesta i obezbijediti njihovo takvo označavanje (ispisivanje tradicionalnih naziva na bosanskom i srpskom jeziku i pismu ravnopravno).

Građanski forum – Novi Pazar

- Potrebno je promeniti nekadašnju praksu da se ulicama u kojima žive Srbi daju imena Bošnjaka, a ulicama u kojima žive Bošnjaci imena Srba - u oba slučaja boraca iz drugog svetskog rata. Nazive ulica treba ispisivati dvojezično.

Nacionalni savet bugarske nacionalne manjine

- Vratiti Dimitrovgradu tradicionalni naziv Caribrod.
- Ispisivati oznake na putu i nazive mesta na srpskom i bugarskom jeziku.

Nacionalni savet romske nacionalne manjine

- Ulice i mesta na kojima žive Romi treba imenovati imenima poznatih romskih ličnosti, a ne nazivati imenima poput: «romska mahala», «romska groblja», «romska česma» ili dr.

Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine

- U mestima u kojima postoji zakonski preduslov za to, omogućiti paralelno korišćenje lokalnih naziva naselja, toponima i ulica na srpskom i vlaško-rumunskom jeziku.

Član 12.

1. Ugovornice će, gde je to potrebno, preduzeti mere u oblasti obrazovanja i istraživanja za negovanje kulture, istorije, jezika i vere svojih nacionalnih manjina i većine.

2. S tim u vezi ugovornice će, između ostalog, obezbediti odgovarajuće mogućnosti za osposobljavanje nastavnika i pristup udžbenicima i olakšaće dodir između učenika i nastavnika raznih zajednica.

3. Ugovornice se obavezuju da unapređuju jednake mogućnosti pristupa obrazovanju na svim stupnjevima za pripadnike nacionalnih manjina.

Paragraf 1 člana 12

Normativni okvir

%

Primena

Centar za multikulturalno obrazovanje, Preševo

Zbog opšte klime nepoverenja i negativnih stereotipa prema Albancima u Srbiji, studenti albanske nacionalnosti se ne opredeljuju za visoko školovanje u Srbiji, već se školuju u Albaniji, Makedoniji i na Kosovo. Budući da zbog toga nemaju pravo na korišćenje studentskih stipendija, u neravnopravnom su položaju sa studentima drugih nacionalnosti.

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

Iako ne sprječava njegovanje kulture, historije, jezika i vjere Bošnjaka, država ne preduzima posebne mjere u pomenutim oblastima iako za tim postoji potreba.

Nejednakim tretmanom srpskih i bošnjačkih spomenika kulture, država diskriminira Bošnjake u ovoj oblasti.

Država ne priznaje pravo Bošnjacima da svoju kulturnu baštinu i spomenike kulture nazivaju svojim tradicionalnim imenima (spomenicima iz Osmanskog perioda se negira bošnjački identitet) i ne preduzima potrebne mjere njihove zaštite, tolerišući, i čak podstičući, njihovo ružiranje i devastaciju (na primjer: Amir-Agin han i Prvomajska ulica u Novom Pazaru, Musala u Prijepolju).

Na prilazima i u blizini spomenika kulture srpskog naroda postavljene su table sa nazivima i oznakama, a u blizini bošnjačkih spomenika kulture ne postoje nikakve table.

Građanski forum – Novi Pazar

Na početku školske godine vrši se anketiranje roditelja da li žele da njihova deca izučavaju bosanski jezik sa elementima nacionalne kulture, ali se roditelji ne odazivaju u velikom broju zbog nepoverenja u kvalitet nastave i udžbenika.

Kreativni centar Caribrod

U opštinama Dimitrovgrad i Bosilegrad se među roditeljima svake godine sprovodi anketa da bi se utvrdilo da li deca žele da pohađaju nastavu na bugarskom jeziku ili da uče jezik sa elementima nacionalne kulture.

Preporuke

Centar za multikulturalno obrazovanje, Preševo

- Stvarati pozitivnu klimu i poverenje prema pripadnicima albanske nacionalnosti uz sprovođenje posebnih mera.

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

- Formirati institucije i ustanove za zaštitu kulturnog naslijeđa i spomenika kulture Bošnjaka u Srbiji.
- Omogućiti imenovanje bošnjačke kulturne baštine i bošnjačkih spomenika kulture u skladu sa nacionalnim imenima Bošnjaka i njihovom tradicijom.

Građanski forum – Novi Pazar

- Dodatno motivisati učenike za učenje bosanskog jezika kroz: besplatne udžbenike, uporedne programe, ekskurzije, TV emisije i letnje kampove BiH.

Paragraf 2 člana 12

Normativni okvir

%

Primena

Nastavni kadar**Osvrt na Mišljenje Savetodavnog komiteta****Mreža odbora za ljudska prava u Srbiji (CHRIS)**

Kao i u APV, na teritoriji južne, centralne i istočne Srbije je potrebno učiniti dodatne napore kako bi se rešili nedostaci u pogledu usavršavanja i smanjenja deficita kvalifikovanih nastavnika¹¹².

Udžbenici

U poređenju sa pripadnicima nacionalnih manjina u APV obuhvaćenim ovim izveštajem, pripadnici albanske, bošnjačke i bugarske nacionalne manjine u centralnoj i južnoj Srbiji su imali većih primedbi u pogledu udžbenika na maternjem jeziku, zbog njihove zastarelosti i sadržaja koji po njima favorizuju srpsku kulturu na uštrb manjinske, odnosno predstavljaju njihove zajednice u negativnom svetlu¹¹³. Pripadnici albanske nacionalne manjine otežano ostvaruju svoja prava u oblasti obrazovanja zbog odbijanja da formiraju nacionalni savet albanske nacionalne manjine, a koji su u slučaju svih ostalih manjina preuzeli dogovornost u pogledu obrazovanja na maternjem jeziku.

Priznavanje diploma i uvoz udžbenika sa Kosova se, s obzirom na trenutno pregovaranje o statusu Kosova, otežano realizuje nego u vreme prvog izveštavanja, a podsticanje vlasti da u ovom trenu pronađu legitimna i uravnotežena rešenja u ovoj oblasti bilo bi više nego nerealno¹¹⁴.

Pripadnici vlaške nacionalne manjine nemaju ni osposobljen nastavni kadar ni udžbenike na svom maternjem jeziku.

Centar za multikulturalno obrazovanje, Preševo

U Preševu je na albanskom jeziku organizovano polaganje stručnog ispita za nastavnike, samo za predmet albanski jezik i književnosti¹¹⁵. Za druge nastavne predmete, polaganje se vrši isključivo na srpskom jeziku (u Nišu i Beogradu), a to terminološki predstavlja problem za albanske nastavnike, jer škole završavaju na albanskom jeziku.

Na osnovu *Zakona o osnovnoj školi i Zakona o srednjoj školi* Ministar prosvete donosi odluke o nastavnim planovima i programima i odobrava odžbenika za osnovne i srednje škole. Praksa pokazuje da se veličanjem kulture i tradicije većinskog naroda, zanemaruje kultura i tradicija nacionalnih manjina.

U poslednje dve godine, u opštini Preševo, Bujanovac i Medveđa su formirane grupe prosvetnih radnika albanske nacionalnosti koje su radile na izradi planova i programa za predmete: albanski jezik i književnost, istorija, muzičke kultura, geografija, likovna umetnost. Na osnovu njihovih predloga, do sada je izmenjen plan i program za albanski jezik i književnost od I do VIII razreda osnovne škole (izuzev za III razred)¹¹⁶, ali zbog reakcija Ministarstva prosvete i sporta nisu načinjene nikakve izmene iz predmeta istorija, muzička kultura, likovna umetnost i geografija. Oni su ostali neizmenjeni od 1983. godine, a po njima učenici albanske nacionalne manjine daleko više uče i neguju srpsku kulturu i tradiciju od svoje.

- Primera radi, udžbenik muzičke kulture od I do VI razreda osnove škole sadrži 139 pesama na srpskom jeziku, a samo 3 na albanskom.

U srednjim školima takođe nema promena u planovima i programima na albanskom jeziku, te predmeti: albanski jezik i književnost, istorija, muzička kultura i likovna umetnost nisu pretrpeli nikakve izmene od 1983. godine. Albanski učenici danas više uče srpsku književnost od svoje, budući da je izučavaju iz predmeta srpski jezik kao nematernji predmet (2-3 časa nedeljno) i iz

¹¹² Mišljenje, član 12/88

¹¹³ Mišljenje, član 12/86

¹¹⁴ Mišljenje, član 12/92

¹¹⁵ Juna 2006. godine

¹¹⁶ Promene su objavljenje u "Prosvetnom pregledu", a planovi i programi su usklađeni sa tekstovima koji su štampani u Prištini.

predmeta albanski jezik (u obliku prevoda srpskih dela). Školska lektira na albanskom jeziku sadrži 50% dela albanske književnosti i 50% srpske.

Komisija za izradu planova i programa na albanskom jeziku za srednju školu je podnela predlog za izmenu postojećih planova i programa navedenih predmeta, ali njihovi predlozi nisu prihvaćeni.

Albanski učenici u Srbiji su do 2005/06. školske godine upotrebljavali udžbenike i priručnike namenjene učenicima srpske nacionalnosti. Radi se o prevodima na albanski jezik sa puno grešaka, kojima se učenicima albanske nacionalne manjine nameću kao dominantne, srpska kultura i tradicija. Predsednici lokalnih samouprava su se obratili Ministru prosvete sa zahtevom da odobri upotrebu udžbenika i priručnika za nastavu na albanskom jeziku štampane u Prištini. Zahtev je odobren izuzev za predmete:

- priroda i društvo za 4. razred osnovne škole
- istorija za 5, 6, 7. i 8. razred osnovne škole
- istorija za 1, 2, 3. i 4. razred gimnazije
- istorija za I i II razred srednjih stručnih škola
- geografija za sve razrede osnovne školi, gimnaziju i srednje stručne škole.

Problem predstavlja neusklađenost odobrenih udžbenika sa nastavnim planovima i programima Republike Srbije.

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

U poslednjih nekoliko godina Ministarstvo prosvjete i sporta Republike Srbije je uspostavilo novu politiku za izmjenu sadržaja nastavnih planova i programa za osnovne i srednje škole, posebno za predmete: srpski jezik i književnost i historija. Sljedeći princip tolerancije, dogovoreno je da se iz nastavnih planova izostave sadržaji koji narušavaju duh tolerancije i uvedu oni koji uspostavljaju kulturni dijalog, poštovanje, povjerenje i razumjevanje među pripadnicima različitih nacionalnosti koji žive u Srbiji.

Osnove programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja djece uzrasta od 3-7 godina, za djecu bošnjačke nacionalnosti nisu izrađene. Nastavni plan i program osnovnog obrazovanja i vaspitanja i nastavni programi za gimnazije i druge srednje škole, objavljeni su samo na srpskom jeziku, a ne i na bosanskom jeziku, latiničnim pismom.

Nastavnicima koji izvode nastavu učenja bosanskog jezika sa elementima nacionalne kulture je potrebna dodatna edukacija da bi se u potpunosti osposobili za izvođenje ovakvog vida nastave. Moguće rješenje predstavljaju nastavni kadrovi koji pohađaju novootvoreni univerzitet u Novom Pazaru.

Za razliku od ostalih nacionalnih manjina, bez ikakve finansijske podrške države, Nacionalni savjet je inicirao i realizovao izradu nastavnih planova i programa, udžbenika i priručnika za učenje bosanskog jezika sa elementima nacionalne kulture i oni su u upotrebi u nižim razredima osnovne škole u opštinama Novi Pazar, Tutin i Sjenica, kao i u nekoliko osnovnih škola u opštini Prijepolje.

Bošnjačka zajednica kulture „Preporod

I pored diskriminirajućih sadržaja koji se odnose na Bošnjake u nekim udžbenicima, još uvek nije došlo do direktnog konflikta između učenika srpske i bošnjačke nacionalnosti, s jedne strane i nastavnika s druge u obrazovnim institucijama, iako sve veći antagonizmi mogu dovesti do toga.

Građanski forum – Novi Pazar

U udžbenicima književnosti i muzičke kulture se forsiraju srpski književnici, ikone hrišćanskih svetaca i pravoslavna duhovna muzika.

Nacionalni savet bugarske nacionalne manjine

U atmosferi podeljenosti i razdora nastavno-naučnog kadra, nemoguće je govoriti o tolerantnom sistemu obrazovanja.

U pogledu udžbenika, primer dobre prakse predstavlja gest Ministarstva prosvete Republike Srbije da se dozvoli uvoz udžbenika za I i II razred osnovne škole, za učenike koji pohađaju celokupnu nastavu na bugarskom jeziku.

Kreativni centar Caribrod

Supremacija srpskog jezika nad bugarskim u obrazovanju je više nego očita, kao i favorizovanje srpske nacionalne istorije u kojoj se često u udžbenicima istorije, istorija bugarskog naroda predstavlja u negativnom svetlu.

Preporuke

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

- Stvoriti mogućnosti za obrazovanje prosvetnih radnika Bošnjaka.
- Finansirati iz državnog budžeta izdavanje udžbenika i drugih nastavnih sredstava na bosanskom jeziku preko nadležnih institucija (Zavoda za idravanje udžbenika).
- Omogućiti dodatno usavršavanje nastavnika u BiH i omogućiti dolazak gostujućih profesora iz BiH.
- Organizovati seminare za nastavnike posvećene bošnjačkoj kulturi, historiji i jeziku.
- Kreirati obrazovne programe koji omogućavaju sagledavanje svih istorijskih specifičnosti nacionalnih zajednica što podrazumjeva edukativne sadržaje i komunikaciju između većine i manjina, kao i između samih manjina.
- Izvršiti nabavku udžbenika, priručnika i drugih nastavnih sredstava, potrebne opreme i učila iz BiH.

Bošnjačka zajednica kulture „Preporod

- U udžbenicima bi trebalo negovati vrednosti bošnjačkog i srpskog naroda, a ne izučavati zasebno elemente pomenutih nacionalnih kultura, jer to dovodi do međusobnog nerazumevanja i nepoznavanja kulture onih sa kojima se svakodnevno živi.

Kreativni centar Caribrod

- Oformiti tim stručnjaka lingvista, metodičara i pedagoga iz Srbije i Bugarske za sastavljanje adekvatnih udžbenika na bugarskom jeziku
- Sastaviti prilagođen, moderan i sveobuhvatan program za bugarski jezik, istoriju i društvene nauke.

Nacionalni savet romske nacionalne manjine

- Organizovati kurseve učenja romskog jezika i raditi na edukaciji nastavnog kadra koji bi izvodio nastavu učenja romskog jezika sa elementima nacionalne kulture na teritoriji centralne i južne Srbije.
- Nastavni programe i aktivnosti namenjene romskoj deci treba da reprezentuju njihov kulturni milje, da bi romska deca mogla da doživljavaju obrazovnu sredinu kao svoju.
- Uvrstiti u nastavne planove i programe većinskog naroda i elementi romske kulture i tradicije.
- Publikovati priručnike sa smernicama o načinu rada sa romskom decom.

Paragraf 3 člana 12

Normativni okvir

%

Primena

Nacionalni savet romske nacionalne manjine

Romska deca su samo formalno izjednačena sa ostalom, jer njihove početne pozicije nisu iste i zahtevaju primenu posebnih mera.

Osnovni razlozi neravnopravnog položaja romske dece u odnosu na drugu su:

- Siromaštvo i neadekvatni uslovi života.
- Udaljenost od škole.
- Neobrazovanost i nezainteresovanost roditelja da školuju decu i shvatanje da deca „moraju da rade“.
- Loši uslovi i sredina za učenje, praćeni malom ili nikakvom podrškom roditelja.
- Nedostupnost predškolskih ustanova.
- Nepripremljenost romske dece za školu, nedovoljna stimulacija u predškolskim ustanovama i kasnije, nedostatak podrške da uče i savladavaju gradivo od strane nastavnog kadra.
- Neadekvatan sistem upisivanja u osnovne škole.
- Nepripremljenost škole i nastavnika za obrazovanje romske dece i neprilagođenost postojećih obrazovnih metoda obrazovanju romske dece.
- Postavljanje nerealnih zahteva u savladavanju gradiva.
- Neredovnost pohađanja nastave i rano napuštanje škole, naročito ženske dece.
- Sadržaji udžbenika koji ne sadrže elemente romske kulture i tradicije.
- Diskriminacija sredine i nastavnog osoblja prema romskoj deci.
- Uvreženi stereotipi i predrasude prema Romima, praćeni, na primer, neprijatnim zadirkivanjem od strane neromske dece.
- Nizak nivo očekivanja većinske zajednice u pogledu toga koliko romsko dete može da postigne u životu.
- Tradicionalna društvena izolacija i marginalizacija Roma, i posledično tome, njihova nemogućnost da se uklape u većinsko stanovništvo i socijalizuju.
- Nefleksibilnost i neadekvatnost postojećeg obrazovnog sistema za obrazovanje Roma.
- Nedovoljno razumevanje srpskog jezik.
- Deficit romskog nastavnog kadra, osposobljenog i motivisanog da pomogne integraciji romske dece u obrazovni sistem.
- Upisivanje romske decu u specijalne škole, da bi se došlo do socijalne pomoći.
- Visoki troškovi školovanja i posledično tome, nemogućnost kupovine udžbenika, školskog pribora, sportske opreme, pristojne odeće i obuće.

Preporuke

Edukativni centar Roma

- Omogućiti celodnevni boravak romske dece u predškolskim grupama, koje vode romski vaspitači ili Romi-asistenti.
- Dok se deca ne integrišu u školski sistem, formirati čisto romska odeljenja u osnovnim školama, u kojima će dvojezičnu nastavu voditi učitelji romske nacionalnosti.
- Obezbediti romskoj deci besplatne udžbenike, školski pribor i prevoz do škole.
- Uspostaviti kriterijume na osnovu kojih bi se pratio i procenjivao kvalitet nastave na romskom jeziku.
- Izraditi preporuke za institucije koje se bave unapređivanjem obrazovanja romske dece i omladine.
- Na Višim školama za obrazovanje vaspitača i Učiteljskim fakultetima organizovati obuku prosvetnog kadra koji bi se bavio podučavanjem romske dece i sastaviti posebne nastavne programe, namenjene integraciji Roma.
- Formirati katedre za romski jezik pri filološkim ili učiteljskim fakultetima za osposobljavanje romskog nastavnog kadra.
- Izraditi i publikovati priručnik sa preporukama za rad sa romskom decom na različitim nivoima obrazovanja i drugu stručnu literaturu.
- Organizovati dvojezičnu nastavu za sve Rome koji govore samo romski jezik.

Član 13.

1. U okviru sistema obrazovanja ugovornice će priznati pravo pripadnika nacionalnih manjina na osnivanje i vođenje sopstvenih privatnih institucija za obrazovanje i osposobljavanje.
2. Vršenje tog prava ne povlači nikakvu finansijsku obavezu za ugovornice.

Paragraf 1 člana 13

Normativni okvir

%

Primena

Bošnjačka zajednica kulture „Preporod“

Bošnjaci imaju pravo na formiranje privatnih visokoobrazovnih institucija, kao što je Internacionalni univerzitet u Novom Pazaru.

Građanski forum – Novi Pazar

Formiranje internacionalnog Univerziteta u Novom Pazaru je dobar primer pružanja mogućnosti školovanja potrebnih kadrova. Jedinu nepovoljnost predstavlja zavisnost ove privatne obrazovne institucije od političke situacije u zemlji.

Kreativni centar Caribrod

Iako Bugari, kao i ostale manjine, imaju formalno pravo na osnivanje privatnih obrazovnih institucija, zbog velike disperzije i male brojnosti, ovo pravo u praksi ne koriste.

Preporuke

%

Član 14.

1. Ugovornice se obavezuju da priznaju pravo svakog pripadnika nacionalne manjine da uči svoj maternji jezik.
2. U oblastima koje su tradicionalno ili u znatnom broju naseljene pripadnicima nacionalnih manjina, ako ima dovoljno zahteva, ugovornice će nastojati da obezbede, koliko god je moguće i u okviru svojih obrazovnih sistema, da pripadnici tih manjina imaju odgovarajuće mogućnosti da imaju nastavu na maternjem jeziku ili dobijaju časove iz tih jezika.
3. St. 2 ovog člana primeniće se bez štete po izučavanje zvaničnog jezika ili nastave na tom jeziku.

Paragraf 1 člana 14

Normativni okvir

%

Primena

Osvrt na Mišljenje Savetodavnog komiteta

Mreža odbora za ljudska prava u Srbiji (CHRIS)

Generalno gledajući, ostvarivanje prava pripadnika manjina na obrazovanje na svom jeziku se bolje sprovodi u APV nego u etnički homogenoj centralnoj Srbiji.

Za pripadnike vlaške nacionalne manjine još uvek nije obezbeđena nastava izučavanja maternjeg jezika iako je, u vremenu između dva izveštavanja, bilo više zahteva za tim. U pogledu toga,

potrebno je preduzeti aktivnije mere za uvođenjem takvog obrazovanja, tamo gde je zadovoljen kriterijum koji je postavilo domaće zakonodavstvo¹¹⁷.

Pripadnici Bošnjačke nacionalne manjine su od 2004. godine počeli da ostvaruju pravo na obrazovanje na svom jeziku, a za sada je za ovu nacionalnu zajednicu organizovano učenje bosanskog jezika sa elementima nacionalne kulture¹¹⁸.

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

Država je pristupila realizaciji ostvarivanje prava Bošnjaka u oblasti obrazovanja. Nakon 97 godina¹¹⁹, održan je prvi čas bosanskog jezika u opštini Tutin, a nakon toga je uveden kao izborni predmet i u drugim osnovnim školama u: Novom Pazaru, Sjenici i Tutinu. Bosanski jezik kao izborni predmet, trenutno je zastupljen u prvih pet razreda osnovne škole, a na početku svake školske godine vrši se anketiranje roditelja, da bi se ustanovilo da li djeca žele da uče jezik.

Učenje bosanskog jezika sa elementima nacionalne kulture je najviše zastupljeno u opštini Tutin. Podaci o izučavanju bosanskog jezika u opštini Prijepolje nisu prikazani, jer su direktori pojedinih škola odbili da dostave tražene podatke o broju učenika.

Tabela 3: Broj dece koja pohađaju bosanski jezik po opštinama

Opština	Razred	Ukupnan broj djece	Djeca bošnjačke nacionalnosti	%	Broj djece koja pohađaju bosanski jezik	%
Novi Pazar	I - IV	5718	5021	88	3639	72%
Sjenica	I - IV	1451	1312	92	1200	91%
Tutin	I - IV	1972	1908	97	1825	97%
Ukupno	I - IV	9141	8241	92	6664	87%

Bošnjačka zajednica kulture „Preporod“ i Građanski forum – Novi Pazar

Pravo Bošnjaka u Priboju, Novoj Varoši, Beogradu i drugim mjestima u kojima žive Bošnjaci da uče svoj maternji jezik se ne poštuje, čak ni kao izučavanje bosanskog jezika kao fakultativnog predmeta.

Građanski forum – Novi Pazar

Ostvarivanje obrazovanja na maternjem jeziku Bošnjaka se ostvaruje u saradnji države i Nacionalnog saveta bošnjačke nacionalne manjine, na pogrešnim osnovama. Umesto da je doneta odluka da se bosanski jezik izučava kao obavezan, a ne izborni program i da se organizuje dvojezična nastava, bez pitanja građana izabrana je getoizacija, nekvalitetan rad i samoizolacija u pogledu izučavanja bosanskog jezika i kulture. Naime, nakon odobrenja države da se bosanski jezik uvede u osnovne škole, Bošnjaci su to učinili nepripremljeni i na brzinu, izdavajući udžbenike koji su sastavljali neiskusni i nekompetentni autori. To je u mnogome uticalo na opredeljenje jednog dela roditelja da svoju decu upišu u odeljenja sa srpskim nastavnim jezikom.

Bošnjaci u zapadnom delu Sandžaka nemaju priliku da u bilo kom obliku organizuju nastavu na maternjem jeziku.

Bošnjačka zajednica kulture „Preporod“

¹¹⁷ Mišljenje, član 14/95

¹¹⁸ Mišljenje, član 14/96

¹¹⁹ 20. oktobra 2004. godine, u Osnovnoj školi “Dr. Ibrahim Bakić”, u Ljeskovi opština Tutin

U oblastima u kojima je organizovano učenje bosanskog jezika kao fakultativnog predmeta, Bošnjaci su u neravnopravnom položaju, jer je njihovo kulturno nasljeđe stavljeno u neobavezujući prosvjetno-pravni okvir. Nasuprot tome, srpski jezik kao osnovni predmet je obavezujući i za Srbe i za Bošnjake, a on ih pored općeg obrazovanja, obrazuje i u nacionalnom smislu. Takav pristup kod bošnjačke dece stvara averziju i odbojnost prema školi i obrazovanju uopće.

U posljednjem Službenom glasniku Ministarstva prosvete i sporta publikovan je nastavni plan i program sa nazivom predmeta: *Bosanski jezik sa elementima nacionalne kulture*. Međutim, iznad naslova predmeta je ćirilicom ispisano: *Bošnjački jezik sa elementima nacionalne kulture* što ukazuje na činjenicu da država službeno još uvijek ne priznaje bosanski jezik¹²⁰.

Sandžački odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda, Novi Pazar

Od 6 opština u kojima žive Bošnjaci, samo je u 4: u Novom Pazaru, Sjenici, Tutinu, mjestima sa većinskim bošnjačkim stanovništvom, kao i u dvije škole u opštini Prijepolje, legalizovano izučavanje bosanskog jezika kao izbornog predmeta. Zbog protivljenja lokalnih vlasti, u opštini Priboj to nije učinjeno¹²¹.

- **Opština Prijepolje.** Učenje bosanskog jezika sa elementima nacionalne kulture na teritoriji ove opštine izučava se u 3 osnovne škole. S obzirom da je predmet fakultativan, djeci je u nekim školama¹²² ponuđeno da biraju između časova informatike i bosanskog jezika, pa su se djeca opredeljivala informatiku.

Nacionalni savet bugarske nacionalne manjine

U dimitrovgradskim obrazovnim ustanovama, predmet "Bugarski kao maternji jezik", nekada jedan od osnovnih elemenata i uslova očuvanja nacionalnog identiteta Bugara na ovim prostorima, više ne postoji. Umesto njega, uvedeno je fakultativno učenje Bugarskog jezika sa elementima nacionalne kulture.

Bugarski jezik je potpuno marginalizovan, a o tome svedoče sledeći podaci:

- Prilikom upisa u prvi razred osnovne škole, školske 2004/2005. godine, od ukupno 83 učenika, 75 se opredelilo za kompletnu nastavu na srpskom jeziku, uz izučavanje 2 dva časa nedeljno bugarskog jezika. Dvoje roditelja se opredelilo za dvojezičnu varijantu, koja u postoji samo deklarativno, dok se u praksi ne primenjuje.
- 6 roditelja se uopšte nije opredelilo ni za jednu ponuđenu opciju, što potvrđuje prethodno iznetu konstataciju da postoje diskriminacioni trendovi u lokalnom školskom sistemu.

Diskriminacioni proces u pogledu zastupljenosti bugarskog jezika, samo se "preliva" na Gimnaziju: bugarski jezik se izučava 2 časa nedeljno, što je daleko manji fond časova od učenja: prvog stranog jezika (3 časa nedeljno) i srpskog jezika (4 časova nedeljno).

Stanje u školstvu u Bosilegradu u izveštajnom periodu se ne razlikuje od stanja u Dimitrovgradu. Bugarski jezik se izučava dva puta sedmično u osnovnoj i srednjoj školi.

Nacionalni savet bugarske nacionalne manjine izražava svoje nezadovoljstvo što je u školama u Dimitrovgradu, Bosilegradu, Klisuri i Zvonci uvedeno učenje Bugarskog jezika sa elementima nacionalne kulture, za učenike bugarske nacionalnosti koji prate nastavu na srpskom jeziku, kao izborni, a nekao obavezan predmet.

Pozitivno je što sve nastavne planove za udžbenike «učenje bugarskog jezika sa elementima nacionalne kulture» donosi Ministarstvo prosvete na predlog Nacionalnog saveta bugarske nacionalne manjine.

¹²⁰ Bošnjaci u Sandžaku sebe nazivaju Bošnjacima, ali svoj jezik nazivaju «bosanskim», a ne «bošnjačkim»

¹²¹ U opštini Nova Varoš, Bošnjaci nisu procentualno zastupljeni u dovoljnoj meri da bi ostvarivali ovo pravo.

¹²² Osnovna škola "Vladimir Perić Valter"

Nacionalni savet romske nacionalne manjine

Suprotno praksi u APV, u Srbiji se ni u jednoj školi ne izučava romski jezik.

Usamljen primer predstavlja jedna predškolska ustanova u Preševu, u kojoj program za romsku decu vodi romski vaspitač, na srpskom i romskom jeziku. Inicijativu su pokrenuli romski roditelji, a njeno prihvatanje od strane predškolske ustanove predstavlja redak primer dobre prakse na ovim prostorima.

Mreža odbora za ljudska prava (CHRIS)

Pripadnici vlaške nacionalne manjine ni na koji način ne ostvaruju pravo na učenje i negovanje svog maternjeg jezika.

Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine

Obrazloženje sekretara Saveta za nacionalne manjine Vlade Republike Srbije da Vlasi-Rumuni iz istočne Srbije nemaju standardizovan jezik je apsurdno s obzirom na neoborivu činjenicu da Vlasi na ovim prostorima žive i sporazumevaju se na svom jeziku više od 2000 godina, a da je vlaški varijanta rumunskog jezika koji je standardizovan.

Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine i Savez Vlaha Srbije

Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine i Savez Vlaha Srbije zagovaraju opciju da su Vlasi Rumuni, jedinstven narod koji se služi istim jezikom i da s obzirom na to nema potrebe za standardizacijom vlašskog jezika, odnosno da Vlasi treba da koriste književni rumunski jezik¹²³.

Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine

Iako za to postoje uslovi i povremeni zahtevi roditelja, u oblastima tradicionalno ili u znatnom broju naseljenim Vlasima, država nije stvorila mogućnosti ni za održavanje nastave na vlaško-rumunskom jeziku niti za izučavanje jezika sa elementima nacionalne kulture.

Savez Vlaha Srbije

Ministarstvo prosvete i sporta nije odgovorilo na zahtev roditelja sela Ranovac, Slatina i Šarbanovac koji već tri godine traže uvođenje nastave na vlaško-rumunskom jeziku za svoju decu.

Društvo za kulturu Rumuna-Vlaha Srbije "Pravoslavni Rumuni"

Država ne preduzima nikakve mere u oblasti obrazovanja Vlaha:

- U osnovnim školama u istočnoj Srbiji, neke učiteljice prete vlaškoj deci batinama i uče ih da je ružno govoriti vlaškim jezikom, iako deca kreću godinu dana ranije od svojih vršnjaka u školu da bi naučila srpski jezik i da bi mogla da prate nastavu na srpskom¹²⁴.
- Lokalna učiteljica iz sela Malajnice¹²⁵ je sa nekoliko svojih kolega isterala vlašku decu sa časa jer su bila u Rumunskoj crkvi. Takođe im je rečeno da su kod crkve postavljene bombe i da će, ako u buduće budu išla u crkvu, biti pobijena. Pomenuto im je i proterivanje lokalnog svestenika Rumunske pravoslavne crkve jer vrši službu na vlaškom jeziku¹²⁶.

Društvo za očuvanje i razvoj jezika, kulture i religije Vlaha iz Pomoravskog regiona

Vlaškoj deci u školama nastavnici zabranjuju da govore na svom maternjem jeziku, a nisu retka ni kažnjavanja zbog toga (primer Poljoprivredne škole u Svilajncu).

Društvo «Ljunjina»

Cincarski jezik je poseban jezik romanskog porekla, a ne dijalekt rumunskog jezika, kao što to Rumuni tvrde. Odlikuje ga posebna leksika, ortografija i bogata literatura iz raznih oblasti nauke i

¹²³ Zaključak sa Druge redovne sednice Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine, 04.jun 2006.godine

¹²⁴ Malajnica, Plavna i srpsko selo Štubik u kome od Vdo VIII razreda nastavu pohađaju deca iz Malajnice i Plavne, 2005, 2006. i 2007. godine

¹²⁵ Anica Stanković, za Božić 2005. godine

¹²⁶ Kao svedoke pitati roditelje dece.

književnosti, te bi njegov gubitak značio nestajanje vrednosti kulture jednog naroda, njegove književnosti, običaja, nošnji i specifičnih verskih pravoslavnih običaja.

Za razliku od Makedonije i Rumunije, na cincarskom jeziku u Srbiji ne postoje škole, nastava ni izučavanje cincarskog jezika. Cincarski jezik se uči u okviru društva «Ljunjina».

Nacionalni savet grčke nacionalne manjine

Zavisno od vremena doseljavanja, jezik u grčkim porodicama je različito očuvan. Govori se uglavnom u porodicama koje predstavljaju prvo koleno ili u mešovitim brakovima u kojima je majka Grkinja.

Danas predstavnici grčke nacionalne manjine imaju mogućnost učenja i usavršavanja grčkog jezika na kursovima u: Beogradu, Novom Sadu, Nišu i Smederevu. Grčki jezik trenutno predaju 7 predavača, uglavnom filologa za neohelenski jezik i 3 Grka koja su zbog toga došla u Srbiju.

Građani Srbije imaju priliku da uče starogrčki jezik u Filološkoj gimnaziji u Beogradu, Karlovačkoj gimnaziji u Sremskim Karlovcima i na Filozofskom fakultetu, odsek za klasičnu filologiju, a novogrčki (neoliniki) na Filološkom fakultetu u Beogradu, na odseku za neohelenske studije.

Preporuke:

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

- Odgovarajući državni organi treba dodatno da motivišu učenike za učenje maternjeg jezika: besplatni udžbenici, ekskurzije i ljetnje škole u matičnim zemljama, uvođenje ocjene iz ovog predmeta u opšti prosjek.
- Raditi na stvaranju sveobuhvatnog obrazovanja na bosanskom jeziku na svim nivoima obrazovnog procesa.

Bošnjačka zajednica kulture „Preporod“ i Građanski forum – Novi Pazar

- Izlaz za očuvanje bosanskog jezika i kulture je organizovanje zajedničke nastave i obrazovanja na srpsko-bosanskom jeziku i školovanje nastavnog kadra za srpsko-bosanski jezik i književnost.
- Udžbenike treba štampati u okviru Zavoda za izdavanje udžbenike Republike Srbije uz angažovanje konsultanata za bosanski jezik sa Univerziteta iz BiH.
- Državni organi treba zakonski da regulišu upotrebu jezika nacionalnih manjina u mešovitim sredinama, a ne da je ostavljaju na volju političkih koalicija na lokalnom nivou koje nisu zainteresovane za ovaj proces.

Nacionalni savet bugarske nacionalne manjine

- Izmenama odredaba *Zakona o osnovnoj školi* uvesti učenje jezika nacionalnih manjina sa elementima nacionalne kulture kao obavezni, a ne fakultativni predmet.
- Popularizovati učenje maternjeg jezika kao obaveznog predmeta sa fondom od 5 časova nedeljno.

Nacionalni savet romske nacionalne manjine

- Uvesti romski jezik kao fakultativni predmet na teritoriji centralne i južne Srbije.
- Organizovati školska takmičenja u recitovanju pesama romskih autora na romskom jeziku.
- Organizovati takmičenja romske dece u poznavanju jezika, istorije i kulture Roma.

Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine i Savez Vlaha Srbije

- Uvesti učenje rumunskog jezika sa elementima nacionalne kulture u istočnoj Srbiji.
- Osposobiti kadrove koji će ubuduće izvoditi nastavu izučavanja rumunskog jezika sa elementima nacionalne kulture.

Paragraf 2 člana 14

Normativni okvir

%

Primena

Centar za multikulturalno obrazovanje, Preševo

Albanci u tri opštine na jugu Srbije ostvaruju pravo na predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje na maternjem jeziku u skladu sa zakonom. Zbog straha i bezbednosne situacije, od 1988. do 2006. godine visoko obrazovanje ne nastavljaju na univerzitetima u Srbiji, već u Albaniji, Makedoniji i na Kosovu.

Predškolsko obrazovanje

Kreativni centar Caribrod

U predškolskim ustanovama je udeo bugarskog jezika u procesu vaspitnog rada manji od onoga u osnovnim i srednjim školama.

Građanski forum, Novi Pazar

Izuzev vrtića pri Mešihatu Islamske zajednice u Novom Pazaru, u kome se odvija vaspitno obrazovni rad na bosanskom jeziku, bošnjačka deca predškolskog uzrasta nemaju mogućnosti da pohađaju program u predškolskim ustanovama na svom jeziku.

Sandžački odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda, Novi Pazar

U državnim predškolskim ustanovama, pripremni predškolski program se ostvaruje na srpskom jeziku. Na bosanskom jeziku se ostvaruje jedino u nekim privatnim vrtićima i vrtićima Mešihata.

Osnovno obrazovanje

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

U opštinama u kojima Bošnjaci čine više od 15% stanovnika, nastava se odvija isključivo na srpskom jeziku, a udžbenici se štampaju na jeziku većinskog naroda.

Učenje bosanskog jezika sa elementima nacionalne kulture je počelo da se sprovodi u osnovnim školama, od 2004/05 školske godine, ali samo u opštinama: Novi Pazar, Tutin, Sjenica i delimično u Prijepolju. U opštinama Nova Varoš i Priboj, još uvijek nije zaživelo.

Centar za multikulturalno obrazovanje, Preševo

U školskoj 2005/06. godini, nastava osnovnog obrazovanja na albanskom jeziku se odvijala u 15 osnovnih škola (Preševo 7, Bujanovac 6 i Medveđa 2) za 9398 učenika i u 5 pet srednjih škola (Preševo 2, Bujanovac 2 i Medveđa 1) za 2877 učenika u školskoj 2006-07. godini.

Tabela 4: Pregled broja učenika, odeljenja i prosečnog broja učenika po odeljenju koju pohađaju nastavu u osnovnim školama na albanskom jeziku za period 2003-2006.

Školska godina	Broj učenika	Broj odeljenja	Prosečan broj učenika u odeljenju
2003/04	9136	389	23
2004/05	9363	403	23
2005/06	9382	411	22,82
2006/07	9398	411	22,86

Na osnovu tabelarnog pregleda se vidi da je broj učenika od školske 2003/04. godine do 2006/07. u blagom porastu. Međutim, treba navesti da je u Medveđi u školskoj 1999/2000. godini, broj učenika u osnovnim školama bio 442, a u školskoj 2006/07. 102. Drastičan pad broja učenika rezultat je iseljavanja albanskog stanovništva iz ove opštine.

Nacionalni savet bugarske nacionalne manjine

Danas u Dimitrovgradu postoje Osnovna škola. “Moša Pijade”¹²⁷ i Gimnazija “Ćirilo i Metodije”. Osnovnoj školi nije promenjeno ime još od komunističkih vremena zbog snažnog otpora konzervativne ‘strukture’ lokalnih vlasti, koje se protive inicijativama Nacionalnog saveta bugarske nacionalne manjine i jednog broja nastavnika da se školi vrati nekadašnje ime “Hristo Botev” i da se poveća obim časova izučavanja bugarskog jezika sa elementima nacionalne kulture.

U osnovnoj školi u Bosilegradu je školske 2006/2007. godine, otvoreno odeljenje I razreda osnovne škole u kojem će se nastava odvijati na bugarskom jeziku, iako se na početku godine prijavilo manje đaka od zakonskog minimuma.

Kreativni centar Caribrod

U školskoj 2006/2007. godini osnovnu školu na srpskom jeziku u Bosilegradu pohađa 750 učenika učenika bugarske nacionalnosti u 66 odeljenja. Oni nedeljno imaju 2 do 4 časa bugarskog jezika sa elementima nacionalne kulture, a novina je otvaranje odeljenja prvog razreda osnovne škole sa 11 učenika koji nastavu prate isključivo na bugarskom jeziku.

U Dimitrovgradu u osnovnoj školi koja broji 860 učenika učenici pohađaju nastavu na srpskom jeziku, a bugarski imaju samo 2 časa nedeljno.

Srednje obrazovanje

Centar za multikulturalno obrazovanje, Preševo

Tabela 5: Pregled učenika i odeljenja u srednjim školama na albanskom jeziku.

Tehnička srednja škola				
Školska godina	Broj opština	Broj škola	Broj Albanaca	Broj odeljenja
2006/07	2	2	1655	59

Gimnazija				
Školska godina	Broj opština	Broj škola	Broj Albanaca	Broj odeljenja
2006/07	2	2	1222	44

Broj učenika i odeljenja u srednjim školama u posmatranom periodu je stabilan.

U Opštini Medveđa je u u školskoj 2005/06. godini osnovano odeljenje srednje Ekonomske škole na albanskom jeziku. Prvo godinu je pohađalo 9 učenika, a drugu 11.

Nacionalni savet bugarske nacionalne manjine

U slučaju Gimnazije “Ćirilo i Metodije”, situacija je u pogledu imena, za razliku od osnovne škole, nešto složenija. Naime, školski odbor je 2004. godine doneo odluku o imenu gimnazije, određivši da se zove “Sveti Kiril i Metodij”. Ministarstvo Prosvete i sporta se sa tim načelno složilo, ali je Gimnaziju uputilo na SPC, radi dodatnog tumačenja ‘adekvatnosti imena’. Konačan odgovor SPC je bio da se ne slaže sa nazivom gimnazije, jer koristi ‘bugarski oblik’. Dogovoreno je da ime gimnazije bude “Ćirilo i Metodije”. Avgusta meseca 2007. godine, Ministarstvo prosvete je konačno donelo rešenje da se Gimnazija u Dimitrovgradu nazove „Sveti Ćirilo i Metodije“.

Kreativni centar Caribrod

Srednju školu u Dimitrovgradu pohađa 332 učenika srpske i bugarske nacionalnosti u 14 odeljenja: 7 gimnazijskih i 7 turističko-trgovačkih i svi uče bugarski jezik (4 časa nedeljno, fakultativno ili obavezno). Bosilegradska gimnazija takođe organizuje nastavu na srpskom jeziku, a bugarski se izučava samo kao predmet. Ovakav vid nastave u srednjim školama postoji od 1982. godine, kada je u

¹²⁷ Moša Pijade je bio partizan i narodni heroj iz II Svetskog rata.

Dimitrovgradu i Bosilegradu putem referendumskog izjašnjavanja roditelja ukinuto obrazovanje na bugarskom jeziku i uveden pomenuti model.

Visoko obrazovanje

Izuzev Univerziteta u Novom Pazaru u kojem postoji mogućnost izučavanja bosanskog jezika, u centralnoj Srbiji ne postoji nijedna visokoobrazovna ustanova u kojoj je moguće pohađati nastavu na jeziku manjine.

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

Otvaranje državog univerziteta u Novom Pazaru, 22. decembra 2006. godine, je od historijske važnosti za pripadnike bošnjačke nacionalne manjine i sa njihovog nacionalnog aspekta.

Odluci o formiranju Univerziteta u Novom Pazaru prethodila je još jedna važna odluka – odluka o formiranju Školske uprave sa sjedištem u Novom Pazaru koja će biti nadležna za obrazovanje u ovoj regiji a koja podsticajno može djelovati u pravcu ostvarenja zakonom i međunarodnim dokumentima propisanih standarda.

Bošnjačka zajednica kulture „Preporod“ i Građanski forum – Novi Pazar

Otvaranje državnog univerziteta u Novom Pazaru predstavlja pokušaj stvaranja uvjeta za školovanje nastavnog kadra na bosanskom jeziku (koji će biti rasadnik bošnjačke kulture), realizaciju kvalitetne nastave i kulturnog stvaralaštva. Uslov je da se ostvari saradnja državnih institucija i obrazovnih ustanova u Novom Pazaru.

Preporuke

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

- Različitim akcijama podstaći uvođenje nastave na bosanskom jeziku na svim nivoima obrazovanja.

Nacionalni savet bugarske nacionalne manjine

- Doneti nove zakone koji regulišu sferu obrazovanja jer su postojeći nastali u vreme režima Slobodana Miloševića i ne odgovaraju stvarnim potrebama društva, ne doprinose njegovom demokratskom unapređenju, kao ni razvoju tolerancije u multietničkim sredinama.
- Školama čija su imena u vezi sa komunističkim vremenima, vratiti tradicionalne nazive.

Nacionalni savet romske nacionalne manjine

- Formirati institucije za negovanje i izučavanje romskog jezika.
- Formirati katedru romologije u Srbiji, po uzoru na Školu romologije u Novom Sadu.

Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine

- Udoboljiti zahtevu pripadnika vlaške nacionalne manjine za uvođenjem nastave na vlaškom jeziku.

Član 15.

Ugovornice će stvoriti neophodne uslove za efikasno učešće pripadnika nacionalnih manjina u kulturnom, socijalnom i ekonomskom životu i javnim poslovima, naročito onim koji se njih tiču.

Normativni okvir

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

Rasprave oko pojedinih odredaba u ZZPSNM i dalje traju, a odnose se na:

- Način izbora nacionalnih saveta, odnosno manjkavosti elektorskog sistema koji po mnogim favorizuje pojedine političke grupacije unutar etničkih zajednica.
- Kompetencije nacionalnih saveta koje su nejasne i koje se mogu svesti na kompetencije savetodavnog karaktera.

- Način finansiranja koji nacionalne savete stavlja u zavistan položaj.
- Odgovornost države i drugih organa vlasti za potpunu implementaciju prava pripadnika bošnjačke nacionalne manjine.

Primena

Osvrt na Mišljenje Savetodavnog komiteta

Mreža odbora za ljudska prava u Srbiji (CHRIS)

Ostvarivanje prava pripadnika nacionalnih manjina preko nacionalnih saveta nacionalnih manjina, u oblasti obrazovanja, kulture, informisanja i službene upotrebe jezika, je različito u različitim delovima Srbije. Dok APV karakterišu visoki standardi u poštovanju prava pripadnika nacionalnih manjina, čak i u opštinama u kojima je njihov broj manji od onog predviđenog cenzusom da bi ih mogli uživati, u pojedinim delovima Srbije postoje problemi sa ostvarivanjem istih prava i otporom većinskog stanovništva da se ona primenjuju (na primer, u istočnoj Srbiji koju naseljavaju Vlasi ili u pojedinim opštinama Sandžaka u kojima žive Bošnjaci).

Nedostaci koji postoje kada je u pitanju efektivno učešće lica koja pripadaju nacionalnim manjinama u ekonomskom životu, posebno kada se radi o tržištu rada i dalje postoje, a nezaposlenost i niski prihodi se posebno odražavaju na Rome, Bugare i deo bošnjačke zajednice¹²⁸. Zbog toga bi finansiranje ovih zajednica trebalo da se vrši i mimo fondova namenjenih finansiranju nacionalnih saveta nacionalnih manjina.

Centar za multikulturalno obrazovanje, Preševo

Na osnovu sporazuma između Vlade Srbije, predstavnika Albanaca Preševa, Bujanovaca i Medveđa i Misije OEBS-a za formiranje multietničke policije na jugu Srbije, a shodno nacionalnoj strukturi stanovništva u ovim opštinama, kurs obuke je pohađalo i završilo 400 polaznika: 270 Albanaca i 130 Srba. Ako se uzme u obzir broj već zaposlenih policajaca srpske nacionalnosti, može se konstatovati da Albanci nisu u dovoljnom broju zastupljeni u policiji, a naročito u administraciji. Centar za multikulturalno obrazovanje u Preševu i Odbor za ljudska prava u Bujanovcu su podneli zahteve stanici policije da im dostavi strukturu zaposleni po sektorima, ali do danas nisu dobili nikakav odgovor od njih.

U domu zdravlja u Preševu ima 169 zaposlenih: 126 Albanaca i 43 Srba, a u domu zdravlja u Bujanovcu 272 radnika: 212 srpske, 27 albanske i 3 romske nacionalnosti. U opštini Medveđa nije zaposlen nijedan Albanac.

U okviru Okružnog suda koji deluje u opštini Vranje, nema nijednog zaposlenog Albanca. Podaci u tabelama ilustruju neadekvatnu zastupljenost Albanaca u odnosu na strukturu stanovništva u pravosudnim organima, izuzev u opštini Preševo.

Tabela 6: Broj zaposlenih Albanaca/Srba u opštinskim sudovima

Opštinski Sud u Preševu	Albanaca	Srba
Sudija	3	2
Zaposleni u Sudu u Preševo	16	12
Predsednik suda je pripadnik srpske nacionalnosti		

Opštinski Sud u Bujanovac	Albanaca	Srba
Sudija	1	4
Zaposleni u Sudu u Bujanovcu	4	40
Predsednik suda je pripadnik srpske nacionalnosti		

Opštinski Sud u Medveđi	Albanaca	Srba
Sudija	0	4

¹²⁸ Mišljenje, član 15/113

Zaposleni u Sudu u Medveđi	0	svi
Predsednik suda je pripadnik srpske nacionalnosti		

U okviru Narodne Skupštine Republike Srbije, deluje Odbor za međunacionalne odnose. Albanci nemaju nijednog svog predstavnika u njemu.

Usvajanjem *Zakona lokalnim izborima*, Albanci su, shodno strukturi stanovništva, ravnomerno zastupljeni u lokalnim skupštinama.

Do 2007. godine Albanci nisu imali svog predstavnika u parlamenu zbog censusa od 5%, a zahvaljujući novom *Zakonu o izboru narodnih poslanika* i ukidanjem censusa za nacionalne manjine, mogli su samostalno da izađu na izbore i obezbede jednog predstavnika u parlamentu.

Pripadnici albanske nacionalne manjine su organizovani u 5 političkih partija: Partija za demokratsko delovanje (PDD), Demokratska partija Albanaca (DPA), Pokret za demokratski progres (DPD), Demokratsko ujedinjenje Doline (DUD) i Demokratska nacionalna partija (DNP).

Na području ovih opština je posle 2002. godine osnovan veliki broj NVO, koje nemaju većih rezultata, jer nemaju adekvatnu podršku centralne i lokalne vlasti.

Nakon 2001. godine, mitinzi i manifestacije Albanaca na ovim prostorima nisu ometane od strane vlasti.

Albanci nisu konsultovani prilikom donošenja zakona koji reguliše pitanje nacionalnih manjina u Srbiji, niti su učestvovali u debati prilikom donošenja novog *Ustava Republike Srbije*.

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

Ostvarivanje manjinskih prava Bošnjaka u Srbiji u tijesnoj je vezi sa njihovom procentualnom zastupljenošću u ukupnom broju stanovnika na nivou opštine:

- U Novom Pazaru, Tutinu i Sjenici, ostvarivanje prava Bošnjaka je znatno poboljšano, dok je u većini drugih lokalnih samouprava u kojima žive nezadovoljavajuće ili uopšte ne postoji.

Ostvarivanje njihovih prava je takođe veće ukoliko je reč o nadležnostima lokalne samouprave i ukoliko u njoj čine većinu, dok je stvar potpuno drugačija kada je u pitanju djelokrug republičkih tijela, organizacija i ustanova.

Pripadnici bošnjačke nacionalne manjine su i dalje u malom broju zastupljeni u vojsci i policiji.

- U Područnoj policijskoj upravi u Novom Pazaru, Bošnjaci čine samo jednu četvrtinu policijskih službenika.

Uvođenjem političkog pluralizma u Srbiji, Bošnjaci su kroz svoje manjinske stranke počeli efikasnije da ostvaruju svoje učešće u kulturnom, socijalno i ekonomskom životu i javnim poslovima. Ulaskom političkih predstavnika Bošnjaka u parlament i Vladu Republike Srbije kao predstavnika manjinske liste, novembra 2005. godine, ostvarivanje tog prava postalo je efikasnije.

U pogledu administracije, generalno mišljenje nacionalnog saveta je da su Bošnjaci zastupljeni u malom broju. U gradovima u kojima Bošnjaci čine apsolutnu većinu, njihova zastupljenost je u odnosu na većinsko stanovništvo i pripadnike ostalih manjina, oko 50 % dok ih u ostalim sredinama u državnoj administraciji gotovo nema.

Osnovni vid zapošljavanja Bošnjaka je i dalje u privatnom sektoru, dok rad u administraciji i poslovima u vezi sa nekim vidom "uniforme" za Bošnjake predstavlja "utopiju», a broj nezaposlenih pripadnika bošnjačke nacionalnosti u evidenciji nezaposlenih je i dalje velik.

- Na osnovu zvaničnih informacija iz septembra 2006. godine, procenat zastupljenosti Bošnjaka u državnim institucijama, u gradovima u kojima čine većinu, znatno je manji u odnosu na procenat njihovog udjela u ukupnom broju stanovništvu.
- Procenat zastupljenosti Bošnjaka u državnim organima, u gradovima u kojima žive u manjem broju je još manji.

Podaci o nacionalnoj strukturi zaposlenih u javnim službama, institucijama i ustanovama, ukazuju na neravnomjernu i, u odnosu na njihovo procentualno učešće u ukupnom stanovništvu na lokalnom nivou, neadekvatnu zastupljenost pripadnika bošnjačke nacionalne zajednice u njima.

Primjera radi, u Novom Pazaru Bošnjaci u ukupnom stanovništvu učestvuju sa oko 82%:

- U Okružnom sudu u Novom Pazaru radi 14 Bošnjaka i 14 Srba
- U Okružnom javnom tužilaštvu je zaposleno 4 Bošnjaka i 4 Srbina
- U Opštinskom javnom tužilaštvu 8 Bošnjaka i 5 Srba
- U Organu za prekršaje 17 Bošnjaka i 22 Srba
- U Poreskoj upravi 70 Bošnjaka i 66 Srba, dok ih u sudstvu, tužilaštvu i drugim javnim službama nema ni izbliza toliko:

Ministarstvo unutrašnjih poslova Policijske uprave u Novom Pazaru je u svom odgovoru na Zahtjev za slobodnim pristupom informacijama od javnog značaja, navelo da ne vodi evidenciju o nacionalnoj pripadnosti svojih radnika. Isti je odgovor dobijen i u Policijskoj upravi u Prijepolju.

Bivši načelnik SUP-a Novi Pazar¹²⁹, saopštio je da je u ovom državnom organu 2002. godine bilo zaposleno 20 % Bošnjaka, a da je 2004. godine njihov broj porastao na oko 30 %.

Ostali državni organi i institucije u Novom Pazaru (poput Opštinskog suda, Zdravstvenog centra ...) nisu odgovorili na zahtjev za slobodnim pristupom informacijama od javnog značaja u vezi sa nacionalnom strukturom njihovih zaposlenih.

Bošnjačka zajednica kulture „Preporod“

Bošnjaci su izopšteni iz svih kulturnih, socijalnih, ekonomskih i javnih poslova na republičkom nivou. Izuzetak čine lica koja na društvene funkcije dolaze preko političkih partija.

U pogledu ravnoprave zastupljenosti Bošnjaka u državnim institucijama, postoji diskriminacija.

- U policiji, u sandžačkim opštinama u kojima su Bošnjaci ubjedljiva većina, Srbi su procentualno najviše zaposleni, od 80 - 95%.

Građanski forum – Novi Pazar

Bošnjaci su procentualni manje zastupljeni u državnim organima nego u regionu, a naročito na rukovodećim mestima. Najteža je situacija sa Bošnjacima-muslimanima u mestima u kojima čine apsolutnu manjinu.

Sandžački odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda, Novi Pazar

Uprkos demokratskim izborima u Srbiji, 2000. godine, Bošnjaci su slabo zastupljeni u organima javne vlasti, a nacionalna i kadrovska struktura u pojedinim opštinama Sandžaka je po njih izuzetno nepovoljna i ne odgovara sastavu stanovništva. To je posebno vidljivo u pravosuđu, policiji i vojsci.

Prema podacima iz 2006. godine¹³⁰, Bošnjaci su neadekvatno zastupljeni u republičkim strukturama vlasti:

- Od ukupnog broja sudija u Vrhovnom sudu, nema nijednog Bošnjaka, kao ni među zamjenicima republičkog javnog tužioca
- Ogromna je nesrazmjera učešća Bošnjaka u ispostavama republičkog ministarstva finansija, republičkih inspekcija, javnih preduzeća i drugih ustanova.

¹²⁹ Suad Bulić, na konferenciji za novinare 2002. godine

¹³⁰ Podaci Sandžačkog odbora za ljudska prava

Na opštinskom nivou situacija je sledeća:

Sjenica¹³¹: U opštinskom tužilaštvu u Sjenici nema nijednog Bošnjaka,

Priboj¹³²:

- Od 81 člana upravnih i nadzornih odbora javnih preduzeća, 8 je Bošnjaka.
- Predsjednik opštine, zamjenik, predsednik skupštine, sekretar, načelnik opštinske uprave nisu Bošnjaci.
- Od 79 zaposlenih u opštinskoj upravi, 15 su Bošnjaci.
- U Opštinskom sudu radi 5 sudija, a samo je 1 Bošnjak.
- Od ukupno 4, 1 Bošnjak je starešina Suda.
- Tužilac nije bošnjačke nacionalnosti, a njegov zamjenik još uvek nije imenovan.
- Na funkcijama organa opštine koje imenuje Republika Srbija, imenovan je 1 Bošnjak (načelnik opštinske uprave).
- Među direktorima javnih preduzeća (ukupno ih je 9) i u opštinskom muzeju, nema predstavnika bošnjačke zajednice.
- Od 10 radnika Doma kulture, 6 su Bošnjaci.
- U Informativnom centru, od 25 radnika samo je 1 bošnjačke nacionalnosti.
- Od 72 člana školskih odbora, 4 su Bošnjaci.
- Od 41 odbornika, 10 je Bošnjaka.
- U policijskoj upravi situacija je tek od nedavno počela da se popravlja.

Prijepolje¹³³:

- U opštinskom tužilaštvu nema nijednog Bošnjaka na mestu tužioca, niti zamenika tužioca.
- U Opštinskom sudu ima 36 zaposlenih: 30 Srba i 6 Bošnjaka. Jedan sudija je Bošnjak, a 6 su Srbi.
- U opštinskoj upravi Prijepolje, od 80 zaposlenih, samo su 10 Bošnjaci.
- U lokalnoj Direkciji za izgradnju puteva i u Muzeju nema Bošnjaka.
- U policiji je zaposleno od 10-15% Bošnjaka.
- U Opštinskom sudu, radi samo 1 sudija Bošnjak.
- Bošnjaci predstavljaju većini samo u Zavodu za zapošljavanje.
- U lokalnoj samoupravi je zaposleno 70 radnika, 55 Srba i 15 Bošnjaka.
- Od 8 direktora osnovnih škola, 6 je Srba, 2 Bošnjaka.
- U srednjim školama, 2 direktora su Srbi, a 1 Bošnjak.
- Od 15 radnika zaposlenih u Centru za socijalni rad, 12 su Srbi, a 3 Bošnjaci.
- U Javnom informativnom preduzeću "Polimlje" (radio i list) zaposleno je 14 loca: 7 Srba i 7 Bošnjaka.
- Od 7 radnika zaposlenih u muzeju, samo je 1 Bošnjak.
- U školskom odboru u osnovnoj školi "Sveti Sava" na Bostanama samo je jedan Bošnjak, iako se radi o nacionalno mješovitoj sredini, u kojoj većinu čine učenici bošnjačke nacionalnosti.

Srbi koji su zbog nevršenja radnih obaveza za vreme NATO intervencije ostali bez posla u Prijepolju, mahom su vraćeni u službu, dok to nije slučaj ni sa jednim pripadnikom bošnjačke nacionalne manjine.¹³⁴

Nova Varoš¹³⁵:

- U opštinskom sudu i tužilaštvu zaposlen je po 1 Bošnjak.
- U Opštinskom sudu od 5 sudija radi samo 1 sudija bošnjačke nacionalnosti.
- Od 3 sudije za prekršaje, 1 je Bošnjak.
- U Opštinskom sudu radi 17 radnika srpske nacionalnosti i 3 Bošnjaka.

¹³¹ U Sjenici živi: 6572 Srba, 20512 Bošnjaka, 223 Muslimana.

¹³² Prema popisu iz 2002. godine, u ovoj opštini živi 30.377 stanovnika: 22.523 Srba (74,14%), 5567 Bošnjaka (18,32%), 1427 Muslimana (4,69%), 432 Crnogoraca (1,09%), odnosno 22.866 pravoslavni vjernici (75,27%) i 6.997 Muslimana (23,03%).

¹³³ U Prijepolju živi: 23.402 Srba, 13.109 Bošnjaka, 3.812 Muslimana.

¹³⁴ Opširniji podaci o kadrovskoj strukturi u ovim opštinama mogu se naći u publikaciji Sandžačkog odbora "Prava manjina u multietničkim sredinama u Sanžaku". Publikacija je štampana dvojezično, na bosanskom i engleskom jeziku.

¹³⁵ U Novoj Varoši živi: 18.001 Srba, 10.288 Bošnjaka, 502 Muslimana.

- U tužilaštvu nema nijednog Bošnjaka.
- U Zlatarskim novinama nema nijednog Bošnjaka.
- U opštini, osim 1 člana Opštinskog vijeća, 1 matičara i nekoliko običnih radnika, nema nijednog Bošnjaka.
- 1 odbornik Demokratske stranke u Skupštini je Bošnjak.
- 1 Bošnjak je član u Upravnom odboru škole.
- U lokalnoj samoupravi je od 62 zaposlenih, 55 je Srba i 7 Bošnjaka.
- U Centru za socijalni rad rade 5 Bošnjaka i 2 Srbina.

Poslednjih godina u ovoj opštini, Bošnjaci sve teže dobijaju dozvole za otvaranje radnji, kao i dozvole za rad, lokaciju za izgradnju objekta i slično. Srbi taj problem nemaju. Diskriminacija je prisutna i prilikom dodeljivanja prostora javnim informativnim sredstvima koja se izdržavaju iz republičkog budžeta, za kulturnu, prosvjetnu, ekonomsku, političku i drugu problematiku nacionalnih manjina.

Ima indicija da je učešće bošnjačkih predstavnika u lokalnim organima vlasti uslovljeno nizom kompromisa na koje moraju pristati.

Zbog odliva kvalitetnih kadrova u ovoj opštini¹³⁶, problem zapošljavanja je vidljiviji nego ranije.

Iz primjera 3 opštine (Novi Pazar, Sjenica, Tutin) se vidi da bošnjačke političke stranke, bez obzira na to što su na različite načine i u raznoraznim koalicijama formirale lokalnu vlast, same nisu dovoljno spremne i kadrovski osposobljene, da artikuliraju zahtjeve zajednice u čije ime govore. Umesto toga, Bošnjaci se sve više međusobno optužuju za probleme zajednice i stanje u kojem se ona nalazi, a to odražava duboke podjele među njima i nemoć da se adekvatno odgovori na izazove i potrebe vremena. U sporovima unutar bošnjačkog korpusa, često arbitrira Beograd.

Nacionalni savet bugarske nacionalne manjine

Zastupljenost Bugara u organima i službama lokalnih samouprava u opštinama Bosilegrad i Dimitrovgrad, odgovara njihovom učešću u ukupnom broju stanovništva. Što se tiče njihove zastupljenosti u državnim organima – policiji, graničnoj policiji, vojsci i carini, primetna je podzastupljenost pripadnika ove nacionalne zajednice što može ukazivati na nepoverenja većinskog naroda da se u pomenutim organima zapošljavaju pripadnici nacionalnih manjina.

Od proleća 2007. godine, u Srbiji deluju tri političke partije koje se bave političkim organizovanjem Bugara u Srbiji: Demokratska partija Bugara, Demokratski savez Bugara i Partija Bugara u Srbiji.

Kreativni centar Caribrod

Iako postoji relativno visoka zastupljenost Bugara u izabranim telima na lokalnom nivou, Bugari nemaju autentične predstavnike svojih manjinskih stranaka u republičkom parlamentu¹³⁷.

U pogledu zapošljavanja Bugara, vrši se suptilna diskriminacija u organima javne uprave, državne bezbednosti, policije i slično:

- Granični prelaz, Gradina kod Dimitrovgrada nalazi se na teritoriji opštine pretežno naseljenim Bugarima, ali većina carinika potiče iz unutrašnjosti, uglavnom iz Pirota. Carinika bugarske nacionalnosti nema ili su zaposleni u veoma malom broju.
- U opštinama Bosilegrad i Dimitrovgrad, u stanicama lokalne policije se decenijama na komandnim mestima zapošljavaju osobe koje ne žive u pomenutim opštinama.

Nacionalni savet romske nacionalne manjine

¹³⁶ Više od 18% Bošnjaka je napustilo opštinu devedesetih godina zbog neposredne blizine ratiša i preselilo se u Novi Pazar.

¹³⁷ Ako izuzmemo poslanike DSS i SRS (2 poslanika bugarske nacionalnosti) koji čini se ne zastupaju veliku većinu bugarske nacionalne manjine (reč je o sazivu Parlamenta 2003-2006).

Romska zajednica spada u red najnepismenijih u Srbiji, te je Romima otežano zapošljavanje na mnogim radnim mestima. U poslednje vreme, teško se zapošljavaju i na poslovima koje su ranije dobijali, jer drugi nisu hteli da ih rade: na primer, kao čistači ulica, fizički ili pomoćni radnici.

U centralnoj i južnoj Srbiji, u organima uprave, u policiji, na carini i drugim državnim organima, uglavnom nema zaposlenih Roma, iako kadar postoji. Problemi su prisutni i u pogledu drugih radnih mesta:

- **Pčinjski okrug.** Prosvetni radnici Romi, ne mogu da se zaposle u prosveti i da rade sa romskom decom, jer se na ta mesta zapošljavaju lica iz drugih mesta.
- **Preševo.** Romi trenutno nemaju nijednog predstavnika u Skupštini opštine Preševo.

U pojedinim mestima poput Trgovišta i Bosilegrada, u kojima Romi žive na periferiji grada u veoma teškim uslovima (u barakama, kolibama i stračarama), govoriti o zastupljenosti Roma je apsurdno, jer lokalne vlasti odbijaju i bilo kakvu konverzaciju sa njima.

U retkim primerima kada se Rom i zaposli na nekoj važnijoj poziciji, većinskom narodu služi da njegovim primerom „zatvara usta“ drugim Romima koji se žale na nedovoljnu zastupljenost u javnom životu.

Ovakvo stanje je delimično i krivica samih Roma, zbog njihove neorganizovanosti i međusobnih razmirica, zbog kojih često gube i ono što im pripada.

Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine i Savez Vlaha Srbije

Zvaničan stav Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine i Saveza Vlaha Srbije je da su Vlasi Rumuni, jedinstven narod koji govori jednim jezikom. Međutim, kada je reč o organizaciji vlaške zajednice i njenog predstavljanja u javnosti, predstavnici pomenutih organizacija i jedan deo Vlaha iz istočne Srbije, bili su mišljenja da je pored Nacionalnog saveta rumunske nacionalne manjine, bilo potrebno osnovati i Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine, iz sledećih razloga:

- Vlasi su u istočnoj Srbiji prepoznatljiviji kao Vlasi nego kao Rumuni, a sinonim «Vlah» za Rumune na ovim prostorima je odomaćen.
- U poslednjim popisima se javljaju dve popisne kategorije: Rumuni i Vlasi, a Vlasi-Rumuni iz istočne Srbije se uglavnom opredeljuju za kategoriju «Vlasi» (neizvesno je koliko bi se njih deklariralo kao «Rumuni» kada bi postojala samo ta opcija).
- Vlasi sebe doživljavaju kao populaciju stariju od Rumuna koji naseljavaju severni deo Srbije (APV), odnosno kao prarumunski narod čiji se pojedini segmenti kulture i tradicije razlikuju od kulture i tradicije Rumuna u APV, a koje je zbog toga potrebno posebno štiti i negovati.
- Zbog decenijske nebrige države za Vlahe u istočnoj Srbiji, njihove veze sa državom su slabe te ih je potrebno ojačati i učvrstiti. Za razliku od njih, Rumuni iz APV tradicionalno uživaju zaštitu države, kako u pogledu očuvanja svoje kulture, identiteta, verskih i drugih obeležja, tako i pogledu obrazovanja i informisanja na rumunskom jeziku. Samim tim, veze između Rumuna u APV i države su čvršće, a njihove potrebe drugačije od potreba vlaške zajednice u istočnoj Srbiji.
- Vlasi u istočnoj Srbiji ne uživaju pravo na bogosluženje na svom jeziku, za razliku od Rumuna u APV kojima je bogosluženje na rumunskom jeziku dozvoljeno. Do pomaka na ovom polju u istočnoj Srbiji je došlo, tek pokretanjem inicijative od strane vlaške zajednice na ovim prostorima i zahteva njihovo dalje angažovanje.
- Vlasi nemaju rešeno informisanje na svom jeziku, a vojvođanske medije na rumunskom jeziku ne mogu pratiti, jer ne pokrivaju region istočne Srbije. Materijalna podrška koja se daje Rumunima iz APV, Vlasima nije dostupna, jer je reč o pokrajinskim fondovima.
- Za Vlahe nije organizovan nijedan vid obrazovanja na maternjem jeziku, a postojeći udžbenici na rumunskom, ne odgovaraju njihovim trenutnim potrebama, jer je zbog dugogodišnjeg nepostojanja obrazovanja Vlaha na maternjem jeziku, vlaško-rumunski jezik

ostao arhaičan, a većina Vlaha se ne služi savremenim rumunskim jezikom. Zbog toga bi nastavni planovi i programi za izučavanje vlaško-rumunskog jezika trebalo da budu prilagođeni govornicima ovog područja, i u smislu tekstova koji će oslikavati lokalni dijalekat i tradiciju ovog područja i u pogledu uvođenja tekstova pisanih standardizovanim i savremenim rumunskim jezikom.

- Zbog gore pomenutih problema, Vlasi u istočnoj Srbiji su izloženi većoj asimilaciji nego Rumuni u Vojvodini, te očuvanje ove nacionalne zajednice zahteva energičnije angažovanje Vlaha i primenu drugačijih mera od onih koje su potrebne za očuvanje Rumuna u APV.
- Nacionalno buđenje Vlaha na prostoru istočne Srbije se ne poklapa sa nacionalnim buđenjem Rumuna u APV, a apatija i inercija Vlaha da se ne izjašnjavaju kao takvi je veća u Srbiji, nego kod Rumuna u Vojvodini i time zahteva veće angažovanje vlaških aktivista.
- Vlahe u Srbiji ne retko nazivaju romanizovanim Srbima, te se dodatno moraju boriti za očuvanje svog identiteta, dok Rumuni u APV ovaj problem nemaju.
- Osnivanje Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine predstavlja način da se prevaziđe decenijska razjedinjenost ovog nacionalnog korpusa i da se zbog toga izbegne njegova neizbežna asimilacija u bliskoj budućnosti¹³⁸.

Primarni cilj Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine u ovom momentu je da zaštiti identitet Vlaha na ovim prostorima, kroz očuvanje vlaške kulture, jezika i tradicije i da im pomogne u ostvarivanju njihovih prava na informisanje i obrazovanje na maternjem jeziku.

U daljoj perspektivi, Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine je usmeren ka ujedinjenju Vlaha iz istočne Srbije i Rumuna u APV u jedinstven nacionalni savet Rumuna u Srbiji, jer trenutno predstavlja tranziciono telo čiji je cilj premošćavanje kulturoloških i jezičkih razlika između Vlaha u istočnoj Srbiji i Rumuna u APV i njihovog tretmana u javnosti.

Odluka sa II Sednice Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine¹³⁹ je da je jezik konverzacije u radu Nacionalnog saveta, pored službenog srpskog jezika, rumunski književni jezik.

Pečat saveta je ispisan srpskim i rumunskim jezikom:

**CONSILIUL NAȚIONAL AL MINORITĂȚII NAȚIONALE RUMĂNE
NACIONALNI SAVET VLAŠKE NACIONALNE MANJINE**

a po potrebi se upotrebljava i pečat kojem pored gorenavedenih naziva pridodat i naziv saveta na engleskom jeziku:

NATIONAL COUNCIL OF VLACH (ROUMANIAN) NATIONAL MINORITY.

Drastičan primer onemogućavanja ostvarivanja prava Vlaha-Rumuna, zbog jezika koji nije «standardizovan», bio je u nemogućnosti registrovanja Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine¹⁴⁰ kao legitimnog predstavnika vlaško-rumunske populacije:

- NSVNM je podneo zahtev za upis u registar Nacionalnih saveta, sa svom potrebnom dokumentacijom¹⁴¹ i podneo ga Ministarstvu za ljudska i manjinska prava Državne zajednice Srbije i Crna Gora¹⁴².
- MLJMP SCG je obavestilo NSVNM o potrebama izmene Statuta¹⁴³ u pogledu: dopune sedišta Saveta, izričite naznake o broju potpredsednika i predloga o izmenama odredaba Statuta koji se odnose na jezik na pečatu Saveta.

¹³⁸ Pojedine grupacije Vlaha ne zastupaju stanovište da su Vlasi i Rumuni jedan narod, već da su: 1. Vlasi autohton narod, 2. da Vlasi ne postoje, odnosno da postoje samo Rumuni, 3. da su Vlasi romanizovani Srbi.

¹³⁹ Održane 4.juna 2006. godine

¹⁴⁰ U daljem tekstu: NSVNM

¹⁴¹ 12. aprila 2006. godine. Podneti su: Zahtev za upis u registar nacionalnih saveta, Zapisnik sa elektorske skupštine Vlaške nacionalne manjine (od 04. marta 2006) i Zapisnik sa konstitutivne sednice (od 31.marta 2006).

¹⁴² U daljem tekstu: MLJMP SCG

¹⁴³ 03 maja 2006. godine. Dopis broj.3/0-02/30-04-05.

- Shodno obaveštenju MLJMP SCG, NSVNM na svojoj sednici donosi odluke o izmenama odredbi Statuta¹⁴⁴ u pogledu: dopune sedišta Saveta i naznake o broju potpredsednika, ali ne i u pogledu jezika na pečatu Saveta.
- U pogledu jezika na pečatu Saveta, MLJMP SCG je predložilo da naziv pravnog lica bude ispisano samo na srpskom jeziku, jer vlaški jezik nije standardizovan, a da se nakon njegove standardizacije, naziv upiše i na vlaškom jeziku. Budući da je ime NSVNM napisano na književnom rumunskom jeziku koji je već standardizovan (CONSILIUL NAȚIONAL AL MINORITĂȚII NAȚIONALE RUMĂNE), a da Vlasi rumunski jezik priznaju kao svoj maternji jezik i da sebe nazivaju Rumunima, NSVNM je zahtev smatrao neosnovanim i nije izmenio pomenutu odredbu Statuta¹⁴⁵. Odluka o izmenama i dopunama Statuta, uz zapisnik sa sednice, poslate su MLJMP SCG¹⁴⁶.
- U međuvremenu, donošenjem *Odluke o proglašenju nezavisnosti Crne Gore i Deklaracije nezavisne Republike Crne Gore*¹⁴⁷ i *Odluke o priznavanju Republike Crne Gore*¹⁴⁸ od strane Narodne Skupštine Republike Srbije i raspadom Državne zajednice Srbija i Crna Gora, Vlada Republike Srbije donosi *Uredbu o finansiranju nadležnosti koje su prešle na Republiku Srbiju s bivše Srbije i Crne Gore*¹⁴⁹ kojom prenosi nadležnosti MLJMP SCG na Ministarstvo za državnu upravu i lokalnu samoupravu¹⁵⁰, u pogledu vođenja registra Nacionalnih saveta i svih prava i obaveza u vezi sa registrom Nacionalnih saveta. Sekretarijat za Nacionalne savete, koji je sada u okviru MDULS, dobija informacije o dopunama Statuta NSVNM od bivšeg Sektora za nacionalne savete (koji je do tada vodio Registar Nacionalnih saveta).
- NSVNM se obraća MDULS po pitanju nerešenog zahteva za registraciju NSVNM i zahtevom da se isti registruje.
- MDULS u odgovoru na dopis NSVNM navodi¹⁵¹ da je Vlada Republike Srbije donela *Uredbu finansiranju nadležnosti koje su prešle sa bivše Srbije i Crne Gore*, a kojom se privremeno prenosi nadležnost MLJMP SCG u pogledu vođenja registra Nacionalnih saveta na MDULS, ali da registrovanje NSVNM nije moguće jer nema zakona koji reguliše ovo pitanje, te da je shodno tome potrebno sačekati donošenje zakona.
- Suprotno obaveštenju MDULS o nemogućnosti upisa NSVNM u registar organizacija i udruženja građana, MDULS je nastavilo da upisuje u registar druge organizacije i udruženja građana¹⁵².
- Dopisom MDULS¹⁵³, NSVNM je pozvao MDULS¹⁵⁴ da u skladu sa zakonskim i podzakonskim aktima koji regulišu materiju registrovanja Nacionalnih saveta donese rešenje povodom zahteva za registrovanje NSVNM. Istim dopisom je upozorilo MDULS da će u protivnom pokrenuti upravni spor povodom ćutanja uprave.
- Kako MDULS i pored požurnice¹⁵⁵ nije donelo rešenje po zahtevu NSVNM, isti je podneo tužbu Vrhovnog suda Srbije zbog "ćutanja administracije"¹⁵⁶.
- 08. 06. 2007. godine, MDULS je obavestilo NSVNM da je nastavilo postupak u vezi njegovog zahteva za upis NSVNM u Registar nacionalnih saveta nacionalnih manjina i da traži od NSVNM da se u najkraćem roku izjasni o predmetu i otklanjanju nedostataka na koje je ukazalo nekadašnje Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, kao i da uskladi svoj Statut sa novim Ustavom Republike Srbije i drugim važećim propisima, pre svega Zakonom o ministarstvima.
- 30. jula 2007. godine je posle 17 meseci čekanja, izdato rešenje o registraciji Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine.

Osporavanje mogućnosti upisa NSVNM u Registar organizacija i udruženja građana predstavlja diskriminaciju pripadnika vlaške nacionalne manjine i kršenje odredaba *ZZSPNM* (čl. 19 st.6) i *Uredbe o finansiranju nadležnosti koje su prešle na Republiku Srbiju s bivše Srbije i Crne Gore* (čl.2 st.1 tačka 3).

NSVNM je zbog nemogućnosti registrovanja ostao neregistrovan 17 meseci, što ga je oštetilo za iznos budžeta koji bi mu pripao po sili zakona za godine 2006. i 2007. do dana upisa u Registar.

¹⁴⁴ 04. juna 2006. godine u Negotinu .

¹⁴⁵ Prema Nacionalnom savetu vlaške nacionalne manjine, izmena naziva Saveta na pečatu bi značila kršenje Ustavne Povelje Državne zajednice Srbija i Crna Gora, *ZZPSNM* i Okvirne konvencije.

¹⁴⁶ 08. juna 2006. godine.

¹⁴⁷ Od 03.juna 2006. godine

¹⁴⁸ Službeni glasnik RS 51/2006 od 16.06.2006. godine, stupila na snagu 17.06.2006. godine

¹⁴⁹ Službeni glasnik RS 49/2006 I 63/2006. – Odluka Ustavnog sud Republike Srbije

¹⁵⁰ U daljem tekstu: MDULS

¹⁵¹ Dopis broj 130-06-00-00147/2006-02 od 31.jula 2006. godine

¹⁵² Videti Izveštaj o vođenju i upisu udruženja građana u registar organizacija i udruženja građana (nakon 08.juna 2006. godine), Ministarstvo za državnu upravu i lokalnu samoupravu

¹⁵³ Dopis broj: 33/00-03/07.

¹⁵⁴ Dana 21.03.2007. godine

¹⁵⁵ Br. 33/00-03/07 od 21.03.2007. godine

¹⁵⁶ Maja 2007. godine, u skladu sa članom 24 stav 1. i stav 2. Zakona o upravnim sporovima.

Obrazloženje sekretara Saveta za nacionalne manjine Vlade Republike Srbije da Vlasi-Rumuni iz istočne Srbije nemaju standardizovan jezik, je apsurdno s obzirom na neoborivu činjenicu da Vlasi na ovim prostorima žive i sporazumevaju se na svom jeziku više od 2000 godina i da je vlaški varijanta rumunskog jezika. Sekretar Saveta za nacionalne manjine Vlade Republike Srbije nikada nije detaljnije naveo šta podrazumeva pod standardizacijom vlaškog jezika i koje bi uslove trebalo ispuniti da bi se vlaški jezik priznao.

Nacionalni savet grčke nacionalne manjine

Održavanjem elektorske skupštine za izbor nacionalnog saveta grčke nacionalne manjine¹⁵⁷ i njegovim upisivanjem u registar nacionalnih saveta nacionalnih manjina¹⁵⁸, savet je otpočeo sa radom kao legitimni predstavnik grčke nacionalne manjine u Srbiji.

Pored nacionalnog saveta, grčka zajednica Srbije se predstavlja i preko Udruženja Grka u Srbiji "Riga od Fere", koja vodi registar članova od 1615 lica. Udruženje je osnovano 1996. godine i pravni je naslednik starog društva Grka u Beogradu pod istim nazivom "Riga od Fere", čiji su osnivači bili grčke porodice od XVIII veka, na području Beograda i Srbije.

Preporuke

Centar za multikulturalno obrazovanje, Preševo

- Omogućiti adekvatnu zastupljenost Albanaca u carinskim organima.

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

- Izmijeniti izbornu zakonodavstvo i obezbjediti odgovarajuću reprezentaciju pripadnika nacionalnih manjina u političkom sistemu.
- Stvoriti pravne i institucionalne okvire za predstavljanje manjina u tijelima uprave.

Građanski forum – Novi Pazar

- Stvoriti zakonske garancije na nivou države i lokalne samouprave po kojim će se manjinama garantovati ravnopravnost u zapošljavanju i procentualna zastupljenost u državnim organima i institucijama na rukovodećim poslovima.

Sandžački odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda, Novi Pazar i Nacionalni savet bugarske nacionalne manjine

- Primjenom posebnih mera, izbalansirati učešće pripadnika manjinskih zajednica u državnim organima i insitucijama.

Nacionalni savet romske nacionalne manjine

- Primenjivati posebne mere prilikom zapošljavanja Roma
- Raditi na iskorenjivanju ilegalnih i nedozvoljenih poslova koje obavljaju Romi, naročito onih koji uključuju decu i time im onemogućavaju da redovno pohađaju školu.
- Omogućiti ravnomernu zastupljenost Roma u svim državnim organima, od lokalnog do republičkog nivoa, ukoliko za to postoje kadrovi. U suprotnom raditi na njihovom osposobljavanju.
- Zapošljavati Rome u organima lokalne samouprave, organima uprave, kao i u republičkim organima, poput policije i carine.

Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine i Savez Vlaha Srbije

- Nadoknaditi materijalnu štetu Nacionalnom savetu vlaške nacionalne vlaške manjine, nanetu onemogućavanjem njegovog registrovanja, duže od godinu dana.

¹⁵⁷ 25. aprila 2004. godine

¹⁵⁸ 02. 08. 2004. godine

Član 16.

Ugovornice će se uzdržati od mera koje menjaju odnos stanovništva u oblastima naseljenim pripadnicima nacionalnih manjina a imaju cilj ograničavanja prava i sloboda koje proizilaze iz načela sadržanih u ovoj okvirnoj Konvenciji.

Normativni okvir

%

Primena

Centar za multikulturalno obrazovanje, Preševo

Do izmene nacionalne strukture stanovništva došlo je u Opštini Medveđa posle 1999. godine zbog emigracije velikog broja albanskog stanovništva na Kosovo.

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

Do većih migracija stanovništva u sandžačkim gradovima, došlo je između 1990. i 1996. godine, a one se mogu porediti sa iseljavanjem stanovništva sa ovih prostora za vrijeme Drugog svjetskog rata i iseljavanjem za Tursku do 1970. godine.

Zbog psihofizičke represije i terora, blizine i pratećih posledica ratnih sukoba u okruženju, otmica, ubistava, hapšenja, montiranih političkih procesa, medijske hajke i terora, kao i drugih pritisaka svih vrsta, devedesetih godina XX vijeka, etnička struktura u Sandžaku je znatno izmijenjena.

Građanski forum – Novi Pazar

Većina proteranih Bošnjaka iz pograničnih opština nije se vratila u svoje domove. Niko im nije garantovao fizičku i materijalnu sigurnost tako da su i dalje raseljena lica u drugim sandžačkim gradovima. Rezultati naših istraživanja¹⁵⁹ pokazuju da pritajeni pritisak na Bošnjake- muslimane u Malom Zvorniku, Loznici i Krupnju da se isele ili asimiluju traje i dalje.

Kreativni centar Caribrod

Suštinskih demografskih promena na teritorijama u kojima žive Bugari nema, budući da je reč o najsiromašnijim krajevima u zemlji, neatraktivnim za izbegla i raseljena lica. Problem predstavljaju konvertizam i asimilacija koji su glavni uzroci opadanja broja Bugara i gašenja njihovog kulturnog nasleđa u Srbiji.

Preporuke

Centar za multikulturalno obrazovanje, Preševo

- Socijalnim i ekonomskim programima podstaći povratak izbeglih iz Preševa, Bujanovca i Medveđa u Srbiju.

Član 17.

1. Ugovornice se obavezuju da ne ometaju pravo pripadnika nacionalnih manjina da osnivaju i održavaju slobodne i miroljubive dodire preko granica sa licima koja zakonito borave u drugim državama, posebno onim s kojima imaju zajednički etnički, kulturni, jezički ili verski identitet ili zajedničko kulturno nasleđe.

2. Ugovornice se obavezuju da ne krše pravo pripadnika nacionalnih manjina da učestvuju u radu nevladinih organizacija, kako na nacionalnom tako i na međunarodnom planu.

Paragraf 1 člana 17

Normativni okvir

¹⁵⁹ U decembru 2006. godine

Primena

Centar za multikulturalno obrazovanje, Preševo

Kulturna saradnja Albanaca sa juga Srbije se ostvaruje sa Albancima u Makedoniji i u Albaniji, ali ne sa Albancima na Kosovu. Tradicionalan saradnja sa kosovskim Albancima je nemoguća, jer vlasti u Srbiju ne priznaju UNMIK-ove legitimacije.

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

Nakon Dejtonskog sporazuma, otvorena je granica prema BiH čime su ponovo počele da se uspostavljaju ranije porodične, ekonomske, političke i druge veze sa matičnom državom.

Bošnjaci iz Srbije i u BiH mogu da putuju sa ličnom kartom, a do kvalitetnijeg uspostavljanja veza i odnosa između dve države, naročito je došlo nakon promjena u Srbiji poslije 2000-te godine.

Uspostavljanje poslovnih veza je pomoglo privrednicima iz Sandžaka da plasiraju svoju robu i bosansko tržište, a tome su naročito doprinjeli inicijativa za uspostavljanje bescarinske zone i smanjenje carinskih dažbina između dvije države.

Političke veze sandžačkih Bošnjaka sa Sarajevom se nisu prekidale ni za vrijeme rata, a danas se intezivno održavaju.

Veze Bošnjaka sa sunarodnicima u BiH se nakon 2000. godine posebno razvijaju u oblasti kulture i sporta, u vidu različitih manifestacija koje se organizuju u obe zemlje.

- Festival sandžačke sevdalinke 2005. i 2006.godine, održan u Novom Pazaru i Sandžačke igre koje su 2006. godine, održane u Goraždu itd.

Bošnjačka zajednica kulture „Preporod“ i Građanski forum – Novi Pazar

Novim ustavom iz 2006. godine Srbija se obavezala na svaki vid saradnje sa Srbima u inostranstvu. S druge strane, ostali narodi, uključujući Bošnjake, nemaju državnu potporu ako se nalaze van zemlje. Na taj način, Bošnjaci koji nisu u prilici da pomognu sebi ni u Sandžaku, imaju još manjih mogućnosti da pruže pomoć Bošnjacima u dijaspori.

Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine

Pripadnici vlaške nacionalne manjine su zainteresovani za uvođenje viznih olakšica sa Rumunijom radi nesmetanog odlaska u zemlju maticu. Međutim, iako rumunska strana stalno predlaže olakšice, predlog nailazi na otpore srpskih vlasti te se njegovo rešavanje neopravdano dugo odlaže.

Društvo „Lunjina“

Cincarsku zajednicu, finansijski i drugim sredstvima niko ne pomaže. Budući da njeni pripadnici nemaju svoju matičnu državu, oslonjeni su na sopstvene izvore.

Nacionalni savet grčke nacionalne manjine

Saradnja sa Grčkom je se odvija na nivou Vlade Republike Srbije i države i sa fizičkim i pravnim licima (organizacijama i institucijama) u domenu edukativnog, kulturnog i etno-istorijskog života. Podrška nacionalnom savetu grčke nacionalne manjine se pruža i u vidu izvesne institucionalne pomoći.

Uz pomoć Međunarodnog Odbora Grka u Dijaspori i u saradnji sa Generalnim Sekretarom za Grke u Dijaspori i Službom Ministarstva Inostranih poslova Republike Grčke, za omladinu grčke zajednice u Srbiji i starije pripadnike-članove tzv. trećeg doba, organizuju se u letnjem periodu ekskurzije u Grčkoj.

Preporuke

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

- Razvijati senzibilnost lokalnih samouprava i podsticati njihove predstavnike za prekograničnu saradnju.

Član 18.

1. Ugovornice će nastojati da zaključe, gde je potrebno, dvostrane i višestране sporazume s drugim državama, posebno susednim, radi obezbeđivanja zaštite pripadnika odnosnih nacionalnih manjina.
2. Gde je to potrebno ugovornice će preduzeti mere za podsticaj prekogranične saradnje.

Paragraf 1 člana 18

Normativni okvir

%

Primena

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

Međudržavni sporazum Srbije sa Bosnom i Hercegovinom o zaštiti manjina još uvek nije zaključen.

Bošnjačka zajednica kulture „Preporod“ i Građanski forum – Novi Pazar

Između Srbije i BiH ne postoje ugovoreni vidovi saradnje na državnom nivou zbog parcijalne politike saradnje između Srbije i Republike Srpske.

Preporuke

%

Paragraf 2 člana 18

Normativni okvir

%

Centar za multikulturalno obrazovanje, Preševo

East-West Institucija (EWI) organizovala je kulturnu, obrazovnu i medijsku saradnju sa pograničnim opštinama Srbije, Makedonije i Kosova (Preševo, Gnjilane, Kumanovo i Trgovište).

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

Iako nisu registrovani slučajevi ometanja saradnje bošnjačkih udruženja i zajedničkih aktivnosti Bošnjaka u Srbiji sa susednim regijama i državama, prekogranična saradnja se ne podstiče.

Bošnjačka zajednica kulture „Preporod“

Ne postoji prekogranična saradnja između Bošnjaka u BiH, Crnoj Gori i južnom dijelu Sandžaka.

Nacionalni savet bugarske nacionalne manjine

Odnosi između Srbije i Bugarske se razvijaju u dobrom pravcu što je rezultiralo potpisivanjem dogovora o otvaranju još dva granična prelaza, koji će se kada budu realizovani omogućiti lakšu komunikaciju pripadnika bugarske nacionalne manjine sa Bugarskom.

Kreativni centar Caribrod

Granica između Srbije i Bugarske je jedna od najtvrdih u Evropi i kao takva teško obezbeđuje slobodan protok ljudi, roba, ideja i kapitala.

Kao pozitivne primere uspešne prekogranične između Srbije i Bugarske navodimo: saradnju u trouglu Niš-Sofija- Skoplje, saradnju u regionu Stare Planine i obnovljenu saradnju između Bosilegrada i Čustendila (grada u Bugarskoj) koji su geografski upućeni jedni na druge.

Novootvoreni konzulat Republike Bugarske u Nišu i članstvo Bugarske u EU predstavljaju nove podsticajne momente za razvoj prekogranične saradnje u duhu multikulturalizma.

Nacionalni savet romske nacionalne manjine

Između Roma u Srbiji i Roma koji su živeli u bivšim jugoslovenskim državama je nekada postojala saradnja, ali je prestala nakon ratova na ovim prostorima.

Susreti koji se organizuju na jugu Srbije sa susednim državama, uglavnom su usmereni ka susretima Srba i Albanaca iz Srbije i Srba i Albanaca iz susednih zemaljama, na primer sa Makedonijom, a ne ka susretima Roma.

Preporuka

Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine

- Potpisati međudržavni sporazum između Srbije i BiH o međusobnoj zaštiti manjina.

Bošnjačka zajednica kulture „Preporod“

- Neophodno je uspostaviti saradnju Srbije sa BiH i Crnom Gorom na državnom i lokalnom prekograničnom nivou.

Nacionalni savet romske nacionalne manjine

- U projekte koji podstiču međusobnu saradnju susednih država uključiti i Rome, naročito iz opština: Kumanovo, Gnjilane, Preševo i Trgovište.

Član 19.

Ugovornice se obavezuju da poštuju i da sprovode načela sadržana u ovoj okvirnoj Konvenciji i da, gde je potrebno, unesu samo ona ograničenja, restrikcije ili ukidanja koji su određeni međunarodnim pravnim instrumentima, posebno Konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, u meri u kojoj su od značaja za prava i slobode koji proizilaze iz pomenutih načela.